

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**MUHAFAZAKAR DEĞERLERİN TAŞIYICISI OLARAK
AİLENİN ROLÜNÜN SOSYOLOJİK AÇIDAN ANALİZ
EDİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa CEMALLIOĞLU

Danışman
Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE

SAMSUN
2023

TEZ KABUL VE ONAYI

Mustafa CEMALLIOĞLU tarafından, **Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE** danışmanlığında hazırlanan “**MUHAFAZAKAR DEĞERLERİN TAŞIYICISI OLARAK AİLENİN ROLÜNÜN SOSYOLOJİK AÇIDAN ANALİZ EDİLMESİ**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 24/03/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Prof. Dr. Osman EYÜPOĞLU Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Özgür KIRAN Samsun Üniversitesi İktisadi İdari Ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TUBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. Bölüm 9. Maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet ☒ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☐

... / ... / 2023

Mustafa CEMALLIOĞLU

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: MUHAFAZAKAR DEĞERLERİN TAŞIYICISI OLARAK AİLENİN ROLÜNÜN SOSYOLOJİK AÇIDAN ANALİZ EDİLMESİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 06/01/2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 7

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

... / ... / 2023

Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE

ÖZET

MUHAFAZAKAR DEĞERLERİN TAŞIYICISI OLARAK AİLENİN ROLÜNÜN SOSYOLOJİK AÇIDAN ANALİZ EDİLMESİ

Mustafa CEMALLIOĞLU
Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans, Aralık/2023
Danışman: Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE

Bu araştırmada, ailenin muhafazakar değerlerin taşıyıcısı rolünün sosyolojik açıdan incelenmesi amaçlanmıştır. Ailenin, muhafazakar değerlerin taşınmasında nasıl bir rol üstlendiği, bu rolün hangi mekanizmalara dayandığı ve ailenin bu rolü yürütürken karşılaştığı sorunların neler olduğu araştırılmıştır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için Samsun ilinde ikamet eden evli ve çocuk sahibi olan anne veya baba 30 kişiden araştırmanın verileri toplanmıştır. Verilerin toplandığı kişiler farklı yaş grubundan, farklı meslek grubundan ve farklı gelir grubundan 16 kadın ve 14 erkektir. Araştırmada nitel araştırma deseni ve durum modeli kullanılmıştır. Araştırmanın verileri yüz yüze görüşme tekniğiyle toplanmıştır ve derinlemesine içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Bulgular, anne babaların din, devlet, aile, ahlak, gelenek ve toplum değerlerini önemsediklerini, bununla birlikte değerler sıralamasında din ve ahlakın en ön sırada yer aldığı, toplumun ise en geride yer aldığı tespit edilmiştir. Anne babaların bazılarının din, devlet, ahlak, aile, gelenek ve toplum değerlerin kesinlikle değişmeyeceğini veya değişmemesi gerektiğini düşündüğü, bununla birlikte anne babaların çoğunluğunun bu değerlerin değişebileceğini düşündükleri anlaşılmıştır. Anne babaların din, devlet, ahlak, aile, gelenek ve toplum değerlerini öğrendikleri öncelikli kaynakların aile, okul ve çevre olduğu saptanmıştır. Anne babaların da istisnasız olarak kendi çocuklarına din, devlet, ahlak, aile, gelenek ve toplum değerlerini aktardığı veya aktarmayı planladığı saptanmıştır. Bütün anne babaların değerleri çocuklarına aktarmakta konuşarak anlatma ve yönlendirme yöntemini kullandıkları anlaşılmıştır. Anne babaların tamamına yakının anlattıklarını yaşayarak örnek olmaya çalıştıkları da anlaşılmıştır. Anne babaların çocuklarına din, devlet, ahlak, aile, gelenek ve toplum değerlerini aktarmak istemelerinin arkasındaki belirgin motivasyonun sürdürebilir güzel bir hayatı garantilemek, geleceğin inşasını ve ihyasını sağlamak ve çocuklarının iyi birer birey olmalarını sağlamak olduğu anlaşılmıştır. Anne babaların değerleri ile çocuklarının değerleri arasında farklılığa yol açan ve anne babaların değerlerini çocuklarına aktarmalarını engelleyen olumsuz faktörlerin ise başta sosyal medya ve çevre olmak üzere okul, TV/filmler ve akıllı telefon olduğu saptanmıştır. Anne babaların bu olumsuz faktörlerle mücadele yöntemlerinin ise çoğunlukla teknolojinin kullanımının kontrol edilmesi ve sınırlandırılması olduğu, çocuklarına daha fazla sevgi ve anlayış göstermek olduğu ve çocuklarıyla yakından ilgilenmek olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Kültürel değerler, Muhafazakar, Din, Ebeveyn.

ABSTRACT

A SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE ROLE OF THE FAMILY AS THE CARRIER OF CONSISTENT VALUES

Mustafa CEMALLIOĞLU
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Philosophy and Religious Sciences
Master, December/2023
Supervisor: Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE

This research study aims to examine the role of family as the carrier of conservative values from a sociological perspective. The role of family in conveying conservative values, the mechanisms on which this role is based, and the problems faced by family while carrying out this role have been investigated. In order to achieve this aim, the data of the research were collected from 30 participants, who are parents and have children, residing in Samsun. The participants are 16 women and 14 men from different age groups, different occupations and income groups. Qualitative research design and case model were used in the research. The data of the research were collected by face-to-face interviews and analyzed by in-depth content analysis method. The findings have shown that parents care about the values of religion, state, family, morality, tradition and society. It has been understood that some of the parents thought that the values of religion, state, morality, family, tradition and society would never or should not change, however, most of the parents thought that these values could change. It has been determined that the primary sources that parents learn about the values of religion, state, morality, family, tradition and society are family, school and environment. It has been determined that parents, without exception, transfer or plan to transfer the values of religion, state, morality, family, tradition and society to their children. It has been understood that all parents use the method of telling and directing by speaking to convey the values to their children. It has also been observed that almost all of the parents try to set an example by experiencing what they tell. It has been understood that the obvious motivation behind the parents' desire to convey the values of religion, state, morality, family, tradition and society to their children is to ensure a sustainable good life, to build and revive the future, and to ensure that their children become good individuals. It has been determined that the negative factors that cause a difference between the values of parents and the values of their children and prevent parents from transferring their values to their children are school, TV/films and smart phones, especially social media and environment. It has been understood that the parents' methods of combating these negative factors are mostly to control and limit the use of technology, to show more love and understanding to their children, and to take care of their children closely.

Keywords: Family, Cultural values, Conservative, Religion, Parent.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	vi
KISALTMALAR	vii
1.GİRİŞ	1
1.1.Alan Araştırmaları	3
1.2.Araştırmanın Problemi	7
1.3.Araştırmanın Önemi.....	9
1.4.Araştırmanın Yöntemi	9
2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	10
2.1. Aile.....	10
2.1.1. Ailenin Tanımı	10
2.1.2. İşlevler.....	12
2.1.3. Aile Yapıları ve Roller.....	13
2.1.4. Aileyi Açıklayan Yaklaşımlar.....	16
2.1.5. Ailenin Değişim Süreci	18
2.1.6. Türklerde Aile	26
2.1.7. Günümüzde Aile	30
2.1.8. Aileyle İlgili Sorunlar	34
2.2. Kültür	38
2.2.1. Kültürün Tanımı.....	40
2.2.2. Kültürün Özellikleri	41
2.2.3. Ulusal Kültür Modelleri	42
2.2.4. Kültürel Değerler	48
2.3. Muhafazakarlık	61
2.3.1. Muhafazakarlığın Tanımı.....	63
2.3.2. Muhafazakarlığın Bileşenleri	64
2.3.3. Muhafazakarlık Türleri	64
2.3.4. Türkiye’de Muhafazakarlık.....	66
2.3.5. Muhafazakarlık ve Aile.....	68
2.3.6. Dinin Kültür, Değerler, Aile ve Muhafazakarlık Üzerine Etkileri.....	70
3. YÖNTEM.....	76
3.1. Araştırmanın Modeli	76
3.2. Çalışma Grubu	76
3.3. Veri Toplama Aracı	77
3.4. Verilerin Toplanması	77
3.5. Verilerin Analizi	78
4. BULGULAR.....	79
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	110
KAYNAKÇA	116
EKLER	126
Ek 1. Görüşme Formu.....	126
Ek 2. Etik Kurul Kararı	128
ÖZ GEÇMİŞ.....	129

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 4.1. Soru 1 ile İlgili Bulgular	79
Tablo 4.2. Soru 2 ile İlgili Bulgular	81
Tablo 4.3. Soru 3 ile İlgili Bulgular	87
Tablo 4.4. Soru 4 ile İlgili Bulgular	90
Tablo 4.5. Soru 5 ile İlgili Bulgular	92
Tablo 4.6. Soru 6 ile İlgili Bulgular	94
Tablo 4.7. Soru 7 ile İlgili Bulgular	96
Tablo 4.8. Soru 8 ile İlgili Bulgular	99
Tablo 4.9. Soru 9 ile İlgili Bulgular	101
Tablo 4.10. Soru 10 ile İlgili Bulgular	103
Tablo 4.11. Soru 11 ile İlgili Bulgular	104
Tablo 4.12. Soru 12 ile İlgili Bulgular	106
Tablo 4.13. Soru 13 ile İlgili Bulgular	108

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

ASAGEM: Acıbadem Üniversitesi Sürekli Eğitim ve Gelişim Merkezi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

1.GİRİŞ

Kültürel değerler toplumun karakterini belirleyen ve ayrıca toplumu bir arada tutup onun devamlılığını sağlayan hayati bir göreve sahiptir. Bu nedenle kültürel değerlerin nesilden nesle aktırılarak korunması önemlidir. Değerlerin bozulması ve yok olması toplumun dağılmasıyla sonuçlanabileceği gibi toplum düzeninin bozulacağından yolsuzluk ve yozlaşmanın artmasına, suçun artmasına ve aile gibi toplumun temel kurumların çökmesine neden olabilmektedir (Kenan, 2007: 28).

Toplumsal hayatın olduğu her yerde kültür vardır. Toplumsal hayatın bir ürünüdür kültür. Aile ise toplum hayatının yapı taşıdır. Bireylerin içine doğdukları ve içinde şekillendikleri ve toplum hayatının başlangıç yeri ailedir. Ayrıca aile toplum kültürünü koruma ve sürdürme işlevini de yerine getirir. Dolayısıyla bireysel varlık; aile, toplum ve kültür bileşenlerince vücut bulmaktadır (Celkan, 1991: 82)

Aile bireyin içine doğduğu, hayata hazırlandığı, toplumun değerlerini ve normlarını öğrendiği ve yoğun bir sosyalleşme yaşadığı yerdir (Bayer, 2013: 102). Aile bireye toplumun kültürünün aktarıldığı ilk yer olarak bireyin benliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Aile içinde sosyalleşme süreci içerisinde birey topluma ait normları, kuralları, değerleri, inançları, rolleri ve statüleri öğrenir. Bunların yanında ailenin bireyin yaşam memnuniyeti ve mutluluğu üzerinde de etkisi vardır.

Aile kurumunun en önemli işlevlerinden birisi üretilmesidir. Toplumun devamlılığını sağladığı kadar çocuk sahibi olmanın anne ve baba üzerinde psikolojik yansımaları da bulunmaktadır. Kendini gerçekleştirmenin en tatmin edici yollarından birisi çocuk sahibi olmaktır (Özabacı, 2004: 45). Çocuk sahibi olup onların yetiştirilmesi ve hayatta bir yerlere geldiklerinin görülmesi anne baba için en önemli tatmin kaynaklarından biridir. Bireyler için bir duygusal tatmin kaynağı olmakla birlikte, aile toplum değerleriyle yoğrulmuştur toplumsal değişimlerin odak noktasındadır (Giddens, 2013: 127). Aile kurumunun bir ürünü olan çocuk, içinde meydana geldiği ailede topluma ait değerleri, normları öğrenir ve yine aile içerisinde ve aile sayesinde toplumla bütünleşir (Gökçe, 1996: 155). Çocuk aile içinde günlük yaşamla ilgili uygulamaları, hayatın zorluklarını ve bunlarla mücadele etmeyi öğrendiği kadar, dili, dini, gelenek ve görenekleri de öğrenir ve benimser (Eröz, 1982: 68; Durkheim, 1994:

41). Bu bağlamda kültürel değerlerin aktarılması ailenin önemli fonksiyonlarından birisidir.

Kültürel değerler toplumlar ve bireylerin için tutum ve davranışların oluşturulmasına ve tercih edilmesinde kullanılan kriterlerdir (Turan ve Aktan, 2008: 228). Değerler, bireyin ve toplumun beklenti ve davranışlarına yön verirler. Değerler ayrıca toplumlar açısından bir kimlik olma özelliği de taşırlar. Bu kimliklere bakarak toplumları tanımak ve tanımlamak kolaylaşır. Değerler ayrıca bireyin kendisini ve başka bireyleri değerlendirilmesinde de kullanılmaktadır (Erdem, 2003: 56). Değerler bireye bir yaşam amacı sunar, kişilik kazandırır, davranışlarına bir biçim ve istikrar sağlar (Yiğit, 2011: 86). Ebeveynin çocuklarını yetiştirme süreçleri, çocuklarını sosyalleştirme hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilen davranışları kültürel değerler belirler.

Muhafazakarlık toplum hayatında yıkıcı ve dağıtıcı etkileri olan değişimler neticesinde ortaya çıkan toplumun geleneksel kurum ve değerlerinin korunmasını ve değişimlere uyarlanarak sürdürülmesini amaçlayan, felsefi, sosyal ve siyasal özellikler taşıyan reformist bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Çakı, 2011: 48). Muhafazakarlık, toplumu tutan bağların olduğunu, eğer bu bağlar çözülürse toplumun dağılacağını öngörür (Nisbet, 1997: 103). Muhafazakar düşünce için aile kritik bir öneme sahiptir ve vazgeçilmezdir. Aile, toplumun varlığının ve sürdürülebilirliğinin garantisidir. Aile, bireyin toplumsallaşmaya başladığı ve toplumsal değerlerin ve normların kazanıldığı yerdir. Ayrıca aile dini kuralların, geleneklerin ve bunların yansımalarının uygulama alanıdır. Ailede ayrıca kollektif irade ve otorite de yansıtılır. Bu haliyle aile sadece bireylerin oluşturduğu bir grup değil toplumun tüm özellikleriyle bir yansımasıdır (Nisbet, 1997: 103). Muhafazakar düşünce bireyin ve toplumun varlığını aile ile ilişkilendirdiklerinden aile kurumuna yapılacak en küçük müdahalelere bile itiraz etmektedir.

Muhafazakar düşüncenin bu yapısı muhafazakar düşünceyi benimsemiş olan ailelerin kültürel değerlere daha fazla önem vereceğini ve bu değerleri kendinden sonraki nesle, yani çocuklarına aktarmak için daha hassas olacağını düşündürmektedir. Bu öngörüye dayanarak bu araştırmada muhafazakar değerlerin taşıyıcısı olarak ailenin rolünün sosyolojik açıdan analiz edilmesi amaçlanmıştır. Muhafazakar değerlerin taşınmasında ailenin nasıl bir rol üstlendiğinin, bu rolün hangi mekanizmalara dayandığının ve bu rolü yürütürken karşılaşılan sorunların açığa

çıkartılması hedeflenmektedir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için anne babaların görüşlerinin incelenmesi hedeflenmektedir.

1.1.Alan Araştırmaları

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen Aile yapısı araştırması (2006) 12208 hanede 24647 yetişkinle yapılmıştır. Bulgular hane halkı büyüklüğünün şehirlerde 3,76 ve köylerde 4,22 olduğunu, genel ortalamanın ise 3,95 olduğunu göstermiştir. Hane halkı büyüklüğü doğu bölgelerde batıya göre daha yüksektir. En yüksek oran 5,74 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi olurken en düşük bölge 3,23 ile Batı Marmara Bölgesi olmuştur. Hanelerin %81'i çekirdek aile ilken %13'ü geniş aile ve %6'sı ise tek kişilik hanelerdir. Hanelerin %74'ünde kadınların ev işlerinden sorumlu oldukları bulunmuştur. Evlenme yaşı erkeklerde ortalama 27'i ve kadınlarda ise 23'tür. Kızlarda 18 yaşından küçük evlenenlerin oranı %32 iken erkeklerde bu oran %7 olarak bulunmuştur. Klasik görücü usulüyle evlenenlerin oranı %30 olarak bulunmuştur. Görücü usulüyle tanışıp daha sonra kendileri evlenmeye karar verenlerin oran %30'dur. %28 ise kendileri tanışmış ve ailelerin onayını alarak evlenmişlerdir. %6 ise kaçarak evlenmişlerdir. %86 oranında evli çiftler hem dini hem de resmi nikah sahibidir. Sadece dini nikah sahibi olanlar %4 iken sadece resmi nikah sahibi olanlar %10'dur. Başlık parası verenlerin oranı %17 kadardır. Eşler arasında akrabalık bulunanların oranı %22'dir. Ailelerin yarısına yakını (%47) iki çocuk sahibi olmak istemektedirler. 3 çocuk isteyenlerin oranı ise %27'dir. Dört çocuk isteyenlerin oranı %13'tür. Ailelerin %68'i çevrelerin nikahsız birlikte yaşayanlardan rahatsız olacaklarını belirtmişlerdir. Evlilik dışı çocuk sahibi olmaktan rahatsız olanların oranı ise %72 olarak bulunmuştur. Kadınların çalışmasını uygun bulanlarının oranı %86 olarak bulunmuştur. Ailelerin %32'si aile yapısının giderek güçlendiğini ve %34'ü ise aile yapısının giderek yıprandığını belirtmiştir. %12'si ise değişmediğini düşünmektedir. Ailelerin tamamına yakını ailelerini mutlu bir aile olarak değerlendirmiştir. Mutsuz olduklarını belirtenlerin oranı %2,2'dir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010).

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen Aile değerleri araştırması (2010) için nicel ve nitel araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Nicel veriler 6000 hanede anket yöntemiyle toplanırken nitel 120 kişiyle görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Katılımcıların tamamına yakını (%99) aileye değer vermektedirler. %84 maddi ve manevi sorunlarda ilk başvurulması gereken yerin aile olduğunu ve %90 ise

ailenin iyiliği için her türlü sıkıntıya katlanacaklarını belirtmişlerdir. Bulgular çocukların aile için önemli olduğunu ve çocukların ayakları üzerinde duracakları şekilde yetiştirilmesi gerektiği benimsenmiştir (%91). Çocukların evelenecekleri kişiyi kendileri seçmeleri gerektiği fikrine katılanların oranı %84 iken 18 yaşına geldiklerinde kendi kararlarını alabilmelerine katılanların oranı %50 kadardır. Erkek çocuğun itibar kazandırdığını düşünenlerin oranı %29 iken dayanın etkili bir yol olduğunu düşünenlerin oranı %64'tür. Evliliğin temelinin sadakat olduğunu düşünenlerin oranı %90 olarak bulunmuştur. Evlilikte fedakarlığın lüzumuyla ilgili oran %92'dir. Anlaşamayan kişilerin boşanması gerektiğini düşünenlerin oranı %60'tır. Kadının asıl görevinin çocuk bakımı ve ev içi işler olduğunu düşünenlerin oranı %50'dir. Evin reisinin erkek olduğunu düşünenlerin oranı %61 ve ailenin geçiminden erkeğin sorumlu olduğunu düşünenlerin oranı da %82'dir. Evlilik dışı birlikteliğe ve çocuk sahibi olmaya karşı çıkanların oranı %80 kadardır. Günlük hayat dini kurallara göre yaşanmalıdır diyenlerin oranı %70, dua etmenin önemine inananlar %85 ve ailenin dini ve manevi değerlere bağlı olması gerektiğini düşünenler de %87'dir. Katılımcıların tamamına yakını çocuklarında aranan özellikleri aile büyüklerine saygılı, sorumluluklarını yerine getiren, öz güvenli, kendi hakkını savulabilen, bağımsız düşünüp karar alabilen ve üniversite mezunu olarak tanımlanmıştır. Nitel veriler ise aile değerlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasını da özenli davrandıklarını, akrabalık ilişkilerine önem vermeyi ailenin geleceği ve güvenliği için önemli gördüklerini, duygusal bağı evliliğin temeline yerleştiklerini, çocuğun ailenin merkezinde olduğunu, çocuğun ailenin ve toplumun geleceği olarak algılandığını, bu nedenlerle çocuğun eğitiminin, evliliğinin ve işinin önemsendiğini, geleneksel değerlere önem verildiğini, ailenin geleneksel değerlere göre kurulduğunu ve işlediğini, bu özelliği ile muhafazakar bir özelliğe sahip olduğunu ve ailenin hala değerlerine sahip olduğunu göstermiştir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010).

Yılmaz (2006) tarafından yapılan araştırmada kadına bakış, cinsellik ve Batı'nın Türk toplumu üzerindeki etkileri açısından muhafazakarlık görüşleri incelenmiştir. Kadınların büyük çoğunluğunun kadınların namuslu olmasının her şeyden önemli olduğunu, kadının ailedeki görevinin kocasına ve çocuklarına hizmet etmek olduğunu ve kadın çalışmaktan dolayı ev işlerini aksatıyorsa çalışmayı bırakması gerektiğini düşündüklerini göstermiştir. Bulgular AB'ye girme ve bu süreçte yaşanacakların kadın

erkek ilişkilerinde meydana getireceği muhtemel değişikliklerden rahatsız olduğunu göstermiştir. Bulgular toplumun muhafazakârlık algısını belirleyen faktörün aile olduğunu ve bunda ailenin yardımlaşma ve dayanışma işlevinin etkili olduğunu göstermiştir. Ailenin kriz anında sığınılacak liman olarak kabul edildiği anlaşılmıştır. Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin sayılarının az olması ve yeterince örgütlü olamamaları da aileyi ön plana çıkarttığı ve vazgeçilmez olduğunu göstermiştir. Araştırmanın bulguları Türkiye’de muhafazakarlık ile aile arasında sağlam ilişkiler olduğu şeklinde yorumlanmıştır Yılmaz (2006).

Acıbadem Üniversitesi Sürekli Eğitim ve Gelişim Merkezi (ASAGEM) tarafından 2008 ve 2010 yıllarında yapılan iki ayrı çalışmada ise evlilik dışı cinsel ilişkiyi doğru bulmayanların oranının ortalama %80 olduğu bulunmuştur (ASAGEM, 2010).

Bakırcı (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Giresun ilinde üç neslin dini ve kültürel değerler açısından tutum ve davranışları incelenmiş ve üç neslin dini ve kültürel konularda aldıkları pek çok tutum ve davranış açısından benzer oldukları bulunmuştur. Bununla birlikte özellikle flört ve evlilik öncesi cinsellik gibi konularda nesiller arasında tutum farklılıklarının olduğu bulunmuştur. Araştırmanın bu bulguları Giresun halkının hem geleneksel tutum ve davranışlarını devam ettiren hem de değişime açık bir toplum olduğu yorumu yapılmıştır. Geleneksel kadın rolünün ve davranışının kadınlarda bulunması gerektiği hakim görüş iken kadınların işgücüne dahil olması gerektiği de hakim görüş olması bu yorumu güçlendirmektedir. Flörtle ilgili de hakim görüş evlilik öncesi flört olması gerektiği ancak bunun kontrollü olması gerektiğidir (Bakırcı, 2010).

Sungur (2011) tarafından değerler üzerine 54 ilde, 128 ilçede ve 1605 kişiyle yapılan bir çalışmada katılımcıların %74 oranında evin reisinin erkek olması gerektiğini, %64 oranında kadının kocasına itaat etmesi gerektiğini ve yaklaşık %50’si eğer kadın erkekten çok kazanıyorsa bunun sorunlara yol açacağını düşündüğü bulunmuştur (Sungur, 2011).

Zeybekoğlu (2013) tarafından yapılan çalışmada 280 erkek üniversite öğrencisinden anket yöntemiyle veriler toplanmıştır ve baba adaylarının babalık tutum ve davranışlarının gelişmesinde ebeveynin eğitim düzeyinin etkili olduğu bulunmuştur. Aile toplumun devamını sağlar ifadesine katılıma oranı %90’nın

üzerindedir. Aile hayatı düzene sokar ifadesine katılma oranı %85'dir. Aile Türk toplumunun temel yapı taşıdır ifadesine katılım %85'dir. Aynı cinsiyetten evliliği onaylayanların oranı %25'tir (Zeybekoğlu, 2013).

Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu (2014) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların %40 kadarı kadınların çalışması durumunda ailenin zarar göreceğini belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların yarısından fazlası kadınların iş sahibi olabileceğini ancak önceliğin evi ve çocukları olması gerektiğine inandıkları bulunmuştur. Bu bulguya dayanılarak Türkiye'de modernleşme ile kadının ailedeki rolünün değişmediğinin görüldüğü bunun yerine bu rollere ilave olarak işgücüne katılma rolünün de eklendiği yorumu yapılmıştır (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2014).

Gümüş (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada okul ortamında kültürel değerleri korumakla ilgili öğrenci velisi ve öğretmen görüşleri incelenmiştir. Araştırmanın verileri Kastamonu ilinde 119 sınıf öğretmeninden ve 925 ilkokul öğrencisinin velisinden anket yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmanın bulguları okul ortamında kültürel değerlerin korunmasını lisans mezunu olan velilerin daha fazla istediği, kamu personeli olan velilerinde diğer velilere göre kültürel eğitim ortamlarını daha yüksek düzeyde istedikleri bulunmuştur. Genç öğretmenlerin daha yaşlı olanlara göre ve 4 yıllık lisans mezunu olanların 2 yıllık eğitim enstitüsü mezunu olanlara göre kültürel bir eğitim ortamını daha fazla istedikleri bulunmuştur (Gümüş, 2014).

Doğan (2015) tarafından yapılan araştırmada bireyin ilk başvurusu gereken kurumun aile olduğunu, kadın ve erkeğin bunda hem-fikir olduğunu göstermiştir. Ailenin dini değerlere bağlı olması gerektiği de kabul gören bir diğer görüştür. Erkeklerin büyük çoğunluğu kadınların ise yarısı evin reisinin erkek olduğunu, ev işlerinden kadının sorumlu olduğunu, kadının kocasına itaat etmesi gerektiğini ve kadının çalışmak istediği zaman kocasından izin alması gerektiğini düşünmektedirler. Katılımcıların büyük çoğunluğu nikahsız birlikteliği doğru bulmamaktadırlar (Doğan, 2015).

Kara (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan ebeveynlerin kendi değerlerini çocuklarına hangi oranda aktarabildikleri ve muhafazakar ailenin nasıl bir dönüşüm içerisinde olduğu incelenmiştir. Bulgular ebeveyn ve çocuklar arasında dünya görüşü açısından farklılıklar olduğunu göstermiştir. Ebeveynlerin kendi görüşlerini çocuklarına

aktarmakta başarısız oldukları çocukların ebeveynlerinden farklı bir hayat tarzına sahip oldukları bulunmuştur (Kaya, 2016).

Doğan (2016) halkın muhafazakar aile değerlerini incelediği araştırmasında 16 ilde 1402 yetişkinden anket yöntemiyle veriler toplamıştır. İnanç düzeyi ve ibadet sıklığı arttıkça muhafazakarlık da artmaktadır. Bulgular erkeklerin muhafazakar değerlerinin kadınlarınkinden ve evlilerin muhafazakar değerlerinin bekarlarınkinden yüksek olduğunu göstermiştir. Yaş arttıkça muhafazakarlık artarken eğitim düzeyi arttıkça muhafazakarlık azalmaktadır. Bulgulara göre aile için en önemli kurum dindir, ideal çocuk sayısı üçtür, ailede kararlar ortaklaşa alınmaktadır, aileler kendilerini muhafazakar olarak görmektedirler, dindar kimliği ise en öne çıkan kimliktir. Ailenin muhafazakar kimliğini etkileyen en önemli faktöründe din olduğu bulunmuştur (Doğan, 2016).

1.2.Araştırmanın Problemi

Sanayi devriminden sonra yaşanan modernleşme akımıyla aile ve toplum yaşamında köklü ve hızlı değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler bilim, teknoloji, günlük yaşam alanlarında olduğu kadar düşünce sistemleri açısından da gerçekleşmiştir. Bu değişimlerin aile üzerinde de köklü etkileri olmuştur (Çelik, 2010: 26-27). Türk toplumu açısından bakıldığında İslahat ve Tanzimat hareketleriyle Türk toplumunda planlı, istekli biraz da zoraki bir değişim hareketi başlamıştır. Cumhuriyet dönemi devrimleriyle değişim daha da hızlanmıştır. Önceki değişimlere siyaset yön verirken 1990'lı yıllardan sonraki değişimlere iletişim teknolojileri ve özellikle internet yön vermeye başlamıştır. Şüphesiz tüm bu değişimler Türk aile ve toplum yapısını değiştirmiştir. Sonradan gelen nesiller özellikle teknoloji kullanmakta ve kendinden öncekilere göre değişimleri daha kolay tolere etmeleri nedeniyle nesiller arasında değerler açısından bir farklılaşma olduğu da görülmektedir (Bakırcı, 2010: 222-225).

Yaşanan ve halen de yaşanmakta olan değişim sürecinin sonuçları; geniş ailelerin ve akrabaların etkilerinin zayıflaması, bireyselleşmenin artması, eşlerin özgürce seçiliyor olması, evliliğin her aşamasında ve aileyle ilgili kararların alınmasında kadınlara tanınan hakların artması, akraba evliliklerinin azalması, cinsel özgürlüklerin (evlilik dışı cinsel ilişki) artması, çocuk haklarının artması, eşcinsel evliliklerin benimsenmeye başlanması, evliliğe ve çocuk sahibi olmaya olan ilginin

azalması, ailenin güvenlik, eğitim, sağlık bakım gibi işlevlerinin resmi kurumlara aktarılması şeklinde gözlemlenebilmektedir (Zeybekoğlu, 2013: 7).

Yapılan araştırmalar halen Türk toplumunda aileye önem verildiğini, çocuğun değerli olduğunu, kültürel değerlerin önemini koruduğunu göstermektedir (Aile Araştırma Kurumu, 1997: 389; Şentürk, 2008: 7). Bunlarla birlikte Türkiye’de evlenme oranlarının düştüğü, çocuk sahibi oranlarının azaldığı ve boşanmaların çoğaldığı gözlemlenmektedir (Süleymanov, 2009: 8; TUİK, 2022). Ayrıca Türk toplumunda aileye, evliliğe ve çocuğa bakışın değiştiği, flört, tek ebeveynli aileler, babasız aileler, üvey aileler, nikah akdi olmadan oluşan aileler, lezbiyen ve gey aileler konusundaki tolerans düzeylerinin farklılaştığı tespit edilmiştir (Canatan ve Yıldırım 2016: 75-77; Çapcıoğlu, 2018: 19).

Bu açıklamalara bakıldığında ailenin kültürel değerleri koruma ve sonraki nesle aktarma işlevinin zayıfladığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda araştırmamızın temel problemi, Türk toplumunda muhafazakar değerlerin kazanılmasında ve korunmasında ailenin yapısının ve fonksiyonunun kuşaklar arası süreçte devamlılığının hangi düzeyde olduğunu ortaya koyabilmek olacaktır.

Araştırmamızın alt problemleri ise şunlardır:

Ailelerin dini ahlaki, toplumsal değerleri le ilgili görüşlerinin şekillenmesinde rol oynayan etkenler hangileridir?

Bu değerlerin kazanılmasında anne ve babalarının, aile büyüklerinin rolleri olmuş mudur?

Dini ahlaki ve toplumsal değerlerin değişimi hakkında muhafazakar bir yaklaşıma önem veriliyor mu?

Aileden devralınan muhafazakar değerleri kendi çocuklarına aktarabiliyorlar mı, bu konuda nasıl bir yaklaşım içindeler?

Dini, ahlaki, toplumsal değerlerle ilgili çocuklarıyla kendi bakış açıları arasında farklılıklar yaşıyorlar mı?

Muhafazakar değerleri çocuklarına aktarmalarında hangi faktörler rol oynuyor?

1.3.Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, toplumun temel yapısını oluşturan aileyi incelendiği için ve ailenin temel işlevlerinden olan kültürel değerleri koruma ve bunları sonraki nesle aktarma işlevine odaklandığı için önemlidir. Kültürel değerler bireye ve topluma kişilik ve kimlik kazandırır ve toplumu bir arada tutarlar. Bu kadar kritik bir rolü olan kültürel değerlere odaklanması bu çalışmayı daha önemli hale getirmektedir. Ayrıca, alanyazında ailenin değerleri koruması ve aktarması işlevi üzerine yeterince araştırma yapılmadığı gözlemlenmiştir. Muhafazakar değerlerin aktarılmasında ailenin rolü üzerine ise nadiren araştırmalar yapılmıştır. Bu alanda yapılmış nitel araştırmalar ise sınırlıdır. Nitel araştırma yöntemleri kullanarak muhafazakar değerlerin taşıyıcısı olarak ailenin rolünün incelenmesi bu çalışmayı önemli yapmaktadır.

Araştırmadan elde edilecek bulguların toplumun temel yapılarından olan aileyi daha iyi anlamak, aile yapısını güçlendirmek, ailenin işlevlerini geliştirmek, aile içi iletişimi artırmak, aile içi ilişkileri güçlendirmek ve kültürel değerlerin korunmasını sağlamak açılarından alana katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

1.4.Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri yüz yüze görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Araştırmanın verileri içerik analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Bu araştırmada, muhafazakar değerlerin taşınmasında ailenin nasıl bir rol üstlendiğinin, bu rolün hangi mekanizmalara dayandığının ve bu rolü yürütürken karşılaşılan sorunların neler olduğunun belirlenmesi için anne ve babaların yani ebeveynlerin görüşlerine başvurulmuştur. Bu araştırmanın çalışma grubunu Samsun ilinde ikamet eden 30 kişi oluşturmuştur. Çalışma grubunu oluşturabilmek için resmi ve özel kurumlar ziyaret edilmiş ve çalışanlar araştırmaya katılmaya davet edilmiştir.

Araştırma kapsamında nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasına yer verilmiştir. Durum çalışmasında durumlar, çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilir. Durum çalışmalarında, genellikle birden fazla veri toplama yöntemiyle zengin ve birbirini teyit edebilecek veri çeşitliliğine ulaşılmaya çalışılmaktadır. Durumlar birbirinden farklı olduğu için sonuçların genellenmesi söz konusu değildir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 279).

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Aile

Aile olgusu tarih boyunca yapısal ve biçimsel olarak pek çok değişim yaşamış olsa dahi biyoloji, sağlık, ekonomi, politika vb. alanlarda her zaman önemini korumuştur (Hallaç ve Öz, 2014: 143). Aile akrabalık yapısının ve toplumun oluşmasında kritik bir öneme sahip olduğu için antropoloji ve sosyoloji bilimleri tarafından sıklıkla incelenmiştir. Yazı öncesi kullanılan semboller ve resimler bu konuda bir fikir verse de ailenin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığıyla ilgili bilimsel güvenilir kanıtlar bulunmamaktadır. Ancak ailenin insanlık tarihi kadar eski olduğu kabul edilmektedir (Duman, 2012: 37).

Aile üyeleri arasında özel bir ilişki ve iletişim vardır ve ailenin yapısını ve işlevlerini düzenleyen kendine özgü değer, ilke ve kuralları bulunmaktadır. Bu yönüyle aile klan, kabile, aşiret gibi diğer sosyal yapılardan ayrılmaktadır ve ailenin yerine getirdiği fonksiyonlar başka hiçbir sosyal kurum tarafından yerine getirilememektedir (Haralambos ve Holborn, 1985: 19). Özellikleri itibarıyla birbirinden farklılaşsa dahi tüm toplumlarda aile yapısı görülmektedir (Duman, 2012: 20). Ayrıca tüm dinler aileye önem verirler ve kutsal metinlerde aile konusu işlenir (Gökce, 2017: 50-51; Çelik, 2010: 26). Böylece binlerce yıllık insanlık tarihi boyunca aile varlığını sürdürmeyi başarabilmiştir. Bununla birlikte aile zaman içerisinde kayda değer değişimler geçirmiştir (Duman, 2012: 20-21).

2.1.1. Ailenin Tanımı

Ailenin nasıl ortaya çıktığıyla ilgili farklı tartışmalar bulunmaktadır. Bir görüş insanlığın ortaya çıkışından beri var olduğunu, başka bir görüş insanlığın gelişimiyle ortaya çıktığını, başka bir görüş cinsel içgüdüyle ve bir diğeri de mutlak cinsi serbestlikle ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Celkan, 1991: 81-84). Menşei belli olmasa dahi ailenin insanlık tarihi kadar eski olduğu, her toplumda görüldüğü ve tarih boyunca değişim geçirdiği konularında fikir birliği bulunmaktadır.

Üzerinde genellikle fikir birliği sağlanan aile tanımı şu şekildedir: Aile “yakın olan başka biriyle yaşayan ve bir mekanı paylaşan, iki veya daha fazla bireyleri içeren, bazı duygusal bağların kurulduğu, birbiriyle ilgili sosyal durumlar, roller ve görevlerin üstlenildiği, sevgi, ait olma duygularının paylaşıldığı” yapılardır (Hallaç ve Öz, 2014: 142).

Eğer tek bir çeşit aile olduğu varsayılırsa sınıf, toplumsal cinsiyet ve yaş gibi farklılıklar inkar edilmiş olur (Gittins, 2011: 15). Aile statik bir yapı değildir ve sürekli değişim içerisinde. Aile ilişkileri açık ve net değildir, aksine aile ilişkileri anlaşılması zor, karmaşık ilişkilerdir. Toplumdan topluma aile özellikleri farklılık gösterdiği için ailenin net bir tanımı yapılamamaktadır (Duman, 2012: 20). Toplumdan topluma aileler farklılaşsa da ailenin bazı ortak özellikleri bulunmaktadır (Goddy, 2004: 6-7): Birincisi, Aileler tarih boyunca tüm topluluklarda görülmüşlerdir. İkincisi, aileler küçük birimlerdir ve çoğu zaman tek eşlidirler. Üçüncüsü, anne ve babadan gelen ortak bir kan ilişkisinin kabul edilmesi yaygındır. Dördüncüsü, anne ve çocuk veya baba ve çocuk arasındaki ilişkiler ister yasal olsun ister duygusal olsun önemsiz değildir.

Modernleşme sonrası aile tanımı genellikle kadın ve erkeğin evlilik akdi ile oluşturduğu ve kan ve akrabalık bağı ile oluşmuş bir birliktelik olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte aileyi kan ve akrabalık bağı olmadan da aile olarak işlev gösteren sosyal ilişkilerle tanımlanabilen bir birliktelik olarak tanımlama çabaları da bulunmaktadır (Galvin, 2006: 4-5).

Aile en basit ve bilinen tanımıyla anne, baba ve çocuklardan oluşan en küçük toplumsal yapıdır. Durkeim aileyi aralarında kan bağı bulunan veya aynı soydan geldiklerine inanan bireylerin oluşturduğu sosyal varlık olarak tanımlamıştır (Celkan, 1991: 81-84). Aileyi “toplumsal örgütlenmenin ve toplumsal kurumlaşmanın temel birimi” veya “birbirine evlilik ve kan yoluyla veya evlat edinme sekliyle bağlı olan insanlar grubu” olarak da tanımlamak mümkündür (Sezal, 1981: 17).

Bu tanımlamalarla birlikte aile tanımı yapılırken genellikle ailenin hangi ihtiyaçları karşıladığı ve işlevlerinin ne olduğu ön plana çıkartılır (Gittins, 2011: 31). Bu işlevler; beraber yaşama, ekonomik işbirliği, üreme ve cinselliktir. Bu tanımlardan birisinde aile “beraber yaşama, ekonomik işbirliği ve üremeyle karakterize edilen ve aralarında sosyal onay gören bir cinsel ilişkinin bulunduğu karşı cinsten iki yetişkini ve bunların kendilerinin veya evlat edindikleri bir veya daha çok çocuğu içerir bir grup” olarak tanımlanmıştır (Murdock, 1949: 28).

Aile sevgi, saygı, dayanışma, sadakat, itaat ve iş bölümü gibi tipik özelliklerle nitelenir. Aile biraraya gelme (evlenme) iradesiyle başlar. Evlilik ise sahiplenme,

kıskançlık, bencillik, mülk edinme, ferdî iradeyi sınırlandırma gibi özelliklerle tanımlanabilir (Celkan, 1991: 81-84).

2.1.2. İşlevler

Aile üç açıdan incelenir: Şekilci, işlevsel ve iletişimsel/kültürel. Şekilci incelemede ailenin birliktelik ve akrabalık yapısı odak noktasıdır. Aile üyelerinin kendi içindeki uyumu, aile dışı hayatla olan ilişkileri, kendi içlerindeki davranışların neticeleri incelenir. İşlevsel incelemede daha çok biyolojik üreme, çocukların sosyalleşmesi üzerinde durulur. Üzerinde durulan bir diğer işlev de ailenin çocukların bir meslek edinip üretime katılmalarının sağlanmasıdır. İletişimsel/kültürel inceleme ailenin günlük yaşamı, iş bölümü, alışkanlıklar, genel uygulamalar, gelenekler, cinsel davranış uygulamaları, çatışma yönetimi üzerinde durulur (Bimmer ve Korkmaz, 2020: 303).

Ailenin net bir tanımı yapılamasa dahi tüm toplumlarda ailelerin ortak işlevleri olduğu söylenebilir (Duman, 2012: 23-24). Başlangıçta biyolojik bir ihtiyaç olan cinsellikle kurulan aile sonrasında sosyal bir yapı haline dönüşür ve aile birtakım işlevlerle karakterize olur. Bunlar nüfusun çoğaltılması ve yenilenmesi, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin, çocukları sosyalleştirme ve kültürün aktarımıdır (Celkan, 1991: 81-84). Ayrıca aile üyelerini dışarıdan gelecek her türlü tehlikeye karşı koruyan bir güvenlik temin eder. Aile üyelerine kültürel değerleri aktarmakla kalmaz bunların uygulanıp uygulanmadığını da denetler (Zeybekoğlu, 2013: 7).

Ailenin işlevlerini altı ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; biyolojik, psikolojik, eğitim, toplumsal, kültürel ve ekonomik işlevlerdir (Kır, 2011: 385). Biyolojik işlev; cinsel ihtiyaçların giderilmesi, cinsel arzuların tatmin edilmesi ve neslin devam ettirilmesiyle ilişkilidir. Aile üyelerinin güvenliğinin sağlanması da biyolojik işlev kapsamındadır. Özellikle çocuğun tehlikelere karşı korunması ve yetişkinliğe eriştirilmesi bu işlevin bir parçasıdır. Psikolojik işlev sevgi, özsaygı kabul görme ve diğer duygusal ihtiyaçların aile ilişkileri yoluyla giderilmesi ailenin bu işleviyle ilişkilidir. Sevgi ve saygının olduğu, şefkat ve anlayış temeline dayalı samimi ilişkilerin olduğu aile üyeleri için bir psikoloji tatmin yeri ve huzur kaynağı olacaktır. Toplumsal işlev; aile üyelerinin kendi içinde dayanışmasını, etkileşimi, ayrıca toplumun kültürünün, değerlerinin ve inançlarının bir sonraki nesle aktarılmasını, yeni neslin bu kültür, değer ve inançları öğrenip benimseme süreciyle ilişkilidir.

Toplumsallaşma uzun bir süreçtir ve nihai amacı bireyin eğitim yoluyla topluma kazandırılmasını sağlamaktadır. Topluma katılan birey aynı zamanda toplumda bir statüde kazanmaktadır. Toplumsal işlevin bir parçası olarak birey bir topluluğa ait olma, o toplum tarafından kabul görme ve bir kimlik kazanma ihtiyaçlarını da gidermiş olmaktadır. Bu işlev içerisinde toplumsal bir denetim de gerçekleştirilmiş olmaktadır. Toplumun değer yargılarına göre kabul edilen davranışlara müsaade edilmekte ve kabul edilmeyenler yasaklanmakta ve engel olunmaktadır. Eğitim işlevi; çocuğun aile içerisinde eğilmesiyle ilgilidir. Hayata yeni bir başlangıç yapan çocuk hayatla ilgili hemen her şeyle ilgili ebeveyni tarafından eğitilir ve ona belirli tutum ve davranışlar ve bir değerler sistemi kazandırılır. Kültürel işlev; eğitim yoluyla çocuğun kazandığı kültürel birikimi bir sonraki nesle aktarmasıyla ilişkilidir. Bu birikimin bir parçası da dini inançlar, değerler ve ritüellerdir. Ekonomik işlev; aile üyelerinin üretim, tüketim, değişim ve dağıtım alışkanlıklarıyla ilişkilidir. Aile üyelerin bu ekonomik tutum ve davranışlarına yön verebilmektedir. Ayrıca, aile üyelerinin iş bulmaları ve bir meslek sahibi olmaları konusunda da belirleyicidirler.

Bu işlevler tüm ailelerde görünmesine rağmen bu işlevlerin uygulanışları toplumdan topluma ve zaman içerisinde farklılaşmaktadır. Geçmişte bu işlevlerin bazıları daha yoğun gerçekleştirirken günümüzde eğitim, güvenlik, sağlık, bakım vb. işlevlerin gerçekleştirilmesi için başka kurumlar daha fazla rol üstlenmeye başlamışlardır (Kır, 2011: 385). Aile işlevleri açısından aile üyelerinin yaşları da önemli bir etkidir. Aile üyeleri zamanın ilerleyişiyle yaşlanırlar ve değişirler ve bu değişim ailenin yapısını ve işlevlerini de değiştirir (Berkner, 1972: 2).

Aile işlevlerinde yaşanan sorunlar ve aksaklıkları diğer işlevleri de etkileyebilmektedir. Kritik nokta aile üyelerinin aile işlevlerini nasıl algıladıklarıdır. Aile üyelerin aile işlevleri hakkında algıları ve buna bağlı olarak tutum ve davranışları zamana, siyasi, sosyolojik ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Bu değişimlere bağlı olarak ailenin bütünlüğü, niteliği ve işlevleri etkilenmektedir (Hallaç ve Öz, 2014: 143).

2.1.3. Aile Yapıları ve Roller

Aile tüm toplumlarda görülür ve ortak işlevlere sahiptir. Ancak aile yapıları ve aile içindeki roller toplumdan topluma farklılaşır. Aile yapısı aile içindeki rollerin dağılımında da etkilidir. Aile yapısı aile üyelerinin toplumsal statülerinin

belirlenmesinde de rol oynar (Zeybekoğlu, 2013: 7-8). Aile içerisindeki ilişkiler yatay ve dikey ilişkiler olarak tanımlanır. Anne ve baba arasında yatay ilişkiler bulunduğu gibi kardeşler arasında da yatay ilişkiler bulunur. Ebeveyn ile çocuklar arasındaki ilişkiler ise dikey ilişkilidir. Ailede çocuklar söz konusu olunca genellikle ebeveyn ile çocuk arasındaki dikey ilişkilere önem verilmiş olsa dahi kardeşler arasındaki yatay ilişkiler de aile için önemlidir. Hatta ailenin temelini oluşturması açısından kardeşler arasındaki yatay ilişkilerin ebeveyn ile çocuk arasındaki dikey ilişkiden daha önemli olduğu kabul edilmiştir (Gittens, 2011: 90). Aile içerisindeki bu ilişkilerin şekillenmesi de aile yapılarıyla ilişkilidir.

Aile kadının baskın olduğu anaerkil bir yapıda görülebileceği gibi erkeğin baskın olduğu anaerkil bir yapıda da görülebilir. Tarım öncesi avcılık-toplayıcılık döneminde kadınların aile içinde daha baskın olduğu ve o dönem için ailenin anaerkil bir yapıda olduğu ileri sürülmektedir. Tarımsal ve dolayısıyla yerleşik hayata geçilmesiyle erkeğin ve kadının toplum içindeki ve dolayısıyla aile içindeki rolleri de değişmiş ve aileler ataerkil bir yapıya evrilmişlerdir. Batı kültüründeki aile, akrabalık, evlilik, boşanma, özel yaşam vb. alandaki uygulamalar antik Yunan etkisiyle şekillenmiştir. Batı kültürü de günümüzde dünyanın hemen her yerine hakim olduğundan aslında tüm dünya da bahsedilen etkinin izlerini görmek mümkündür. Eserlerinde, aile hayatı ve kadın erkek ilişkilerine temas eden ve erkeği daha üstün gören Aristo ve Platon devletlerin güçlü, bilge, ahlaklı ve özgür erkekler tarafından idare edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Orijinalinde erkek, kadın, hür, köle tüm insanların eşitliğini savunan Hristiyanlık sonradan tahrif edilmiş olması nedeniyle ve Avrupa'da derebeylik ve kilise baskısı nedeniyle aileyi önemseyen ancak kadının aile içindeki rollerini ikinci sınıfa indirgeyen, kadınları kocaya itaate ve sadakate mecbur bırakan bir anlayışa evrilmiştir. Diğer tek tanrılı dinlerde de benzer olarak erkeğin üstün görülmesi, ailenin reisinin erkek kabul edilmesi ve kadına erkeğe itaat rolünün yüklenmesi görülmektedir (Duman, 2012: 25).

Aile türleri, üye sayısı ve fonksiyonları dikkate alınarak geniş (geleneksel) aile ve çekirdek (modern) aile olarak da gruplanmaktadır. Bu iki türe sülale (soy) ailesini, ev idaresi (iktisadi) ailesini ve geçiş ailesini ilave edenler de bulunmaktadır.

Geniş (geleneksel) aile ataerkil bir yapıya sahip aynı kandan gelen bireylerin oluşturduğu ve aynı yerde ikamet eden bir topluluğu ifade etmektedir. Geleneksel aile geniş ailedir ve bu aile anne-baba, çocuklar, amca, hala, büyükanne, büyükbaba ve

kuzenlerden oluşan kalabalık bir ailedir (Canatan ve Yıldırım, 2016: 71). Bu aile türü birlikte üretir ve birlikte idare eder (Bimmer ve Korkmaz, 2020: 308). Geniş aile genelde kırsalda yaşayan, geçim kaynağı tarım olan, ataerkil bir yapının hakim olduğu, akrabalık bağlarının ve geleneksel hayat tarzının güçlü olduğu bir aile yapısıdır (Gökce, 2017: 55). Tarım toplumlarında insan gücü ve özellikle erkek gücü önemli olduğundan aile sayısının kalabalık olmasına önem verilmiştir (Duman, 2010: 37).

Çekirdek (modern) aile ise kentte yaşayan, geçim kaynağı sanayi, ticarete veya hizmet sektöründe çalışmak olan, akrabalık bağlarının ve geleneksel hayat tarzının zayıf olduğu, üye sayısı az ve kararların üyeleriyle ortak alındığı bir aile yapısıdır (Gökce, 2017: 56). Modernleşme sonrası yaygın olarak görülen çekirdek aile ise anne-baba ve çocuklardan oluşan küçük bir ailedir (Canatan ve Yıldırım, 2016: 71). Çekirdek ailede birincil ilişkiler ön plandadır. Bu aile tipi daha eşitlikçidir ve demokratiktir. Kararlar ortaklaşa alınır. Çekirdek ailenin bir diğer özelliği kırılğan olmasıdır (Zeybekoğlu, 2013: 8-9). Çekirdek ailede ev üretim alanı olmaktan çıkmıştır ve baba artık otoriter bir figür değildir (Bimmer ve Korkmaz, 2020: 307)

Sülale (soy) ailesinde ise geniş aileden farklı olarak birlikte yaşama ve ortak bir idareciye sahip olma unsurları bulunmamaktadır. Bu aile kan akrabalığına dayalı bir birlikteliktir (Bimmer ve Korkmaz, 2020: 307). Ev idaresi (iktisadi) aile türünde kan bağı önemli değildir. Bu aile türünde ortak yaşamak ve ortak çalışıp üretmek ana kriterdir. Geniş aile özelliklerini terk etmemiş ancak küçük aile özelliği de gösteren ve gece-kondulaşma döneminde ortaya çıkmış olan aile tipine de geçiş ailesi denilmektedir (Gökce, 2017: 58).

Genellikle aile konusu tartışılırken yüzyıllar içerisinde ailenin sistematik bir değişim geçirerek bugünkü çekirdek aile halini aldığı ileri sürülür. Bunun aksine çekirdek ailenin dünyanın her yerinde son iki milenyumdur yaygın olarak görüldüğü de ileri sürülmektedir (Goody, 2004: 5). Araştırmalar çekirdek aile dahil farklı geniş aile, sülale/soy ailesi, ve ev idaresi/iktisadi aile türlerinin tarih boyunca farklı toplumlarda aynı anda yan yana görüldüğünü göstermiştir (Bimmer ve Korkmaz, 2020: 309).

Bununla birlikte çekirdek aile tüm dünyada eskiye oranla çok daha yaygın hale gelmiştir. Geleneksel ailelerin çekirdek aileye dönüşümde doğum kontrol yöntemlerinin etkisinin olduğu ileri sürülmektedir (Giddens, 1991: 191).

Modernleşmeyle birlikte cinsellik algısı değişmiş, üreme, akrabalık ve neslin devamı arasındaki bağlar kopartılmıştır. Akrabalık da cinsellik kadar önemliyken modernleşme ile ailede cinselliğin önemi korunurken akrabalığın önemi azalmıştır. Ailede akrabalığın öneminin azalması çocuğa verilen önemin armasıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca, ailede kadının rolünün ve öneminin artmasıyla anne ve çocuk arasındaki ilişkinin niteliği de artmıştır. Aşağıda tarihsel süreç içerisinde ailenin değişimi kapsamlı şekilde açıklanacaktır.

2.1.4. Aileyi Açıklayan Yaklaşımlar

Aile en yaygın toplumsal yapı biçimidir. Aile hemen herkesin hayatına dokunmuş ve bir şekilde yönlendirmiştir. Aile sosyal bir oluşumdur ve çok farklı yönleri ve boyutları bulunmaktadır. Tek bir çalışmanın, tek bir yaklaşımın aileyi açıklama yeterliliği bulunmamaktadır (Bimmer ve Korkmaz, 2020: 302). Farklı kuramlar ve yaklaşımlar aileyi farklı yönleriyle ele almışlar ve incelemişlerdir. Bazıları ailenin yapısına, bazıları ise işlevlerine odaklanmışlardır. Kuramlar tek başlarına aileyi açıklamakta yeterli olmadıklarından her kuramın ve yaklaşımın açıklamalarından istifade ederek aileyle ilgili geniş bir perspektif yakalamak mümkün olabilir (Aluş, 2015: 17). Aile olgusunu açıklamak için kullanılan farklı yaklaşımları Sembolik Etkileşimcilik Kuramının aile yaklaşımı, İşlevselcilik Kuramının aile yaklaşımı, Çatışmacılık Kuramının aile yaklaşımı ve feminist ve postmodernist kuramların aile yaklaşımı olarak sıralayabiliriz (Gökce, 2017: 55-56). Bu yaklaşımların ortaya çıkışı ve popüler olmaları toplumların geçirdikleri değişimle ilgilidir. Toplumun zor süreçlerden geçtiği dönemlerde işlevselci kuramlar daha çok ön plana çıkarken özgürlük arayışlarının gündeme geldiği dönemlerde çatışmacı kuramlar daha çok dikkat çekebilir (Çelik, 2010: 27). Aşağıda her bir kuramın aile yaklaşımı açıklanmıştır.

2.1.4.1. Sembolik Etkileşimcilik Kuramının aile yaklaşımı

Sembolik Etkileşim yaklaşımı aile dinamiklerini, rollerini ve işlevlerini bireylerin kendi eylemlerine ve başkalarının eylemlerine yüklediği anlamlar üzerinden açıklamaya çalışır (Hallaç ve Öz, 2014: 146). Bu yaklaşım aile içindeki ilişkilerin sürekli olarak değişen yönüne dikkat çeker ve ailenin yeniden tanımlanması gerektiğini vurgular (Özkalp, 2000: 144-149). Bu yaklaşımın önde gelen isimlerinden olan Burges aileyi etkileşimde olan bireylerin bir araya getirdiği birlik olarak

tanımlamıştır (İçli, 1997: 62). Bu kurama göre aile kutsaldır ve bu kuram ailede daha çok değişim ve boşanma konulara odaklanmıştır. Buna göre ailenin maruz kaldığı değişimler şu şekilde özetlenmektedir: Eş seçiminde kişilik özellikleri belirleyici olmaya başlamıştır, evlilikte duygusal tatmin ön plana çıkmıştır ve toplumsal mutsuzluk evlilikten alınan doyumla telafi edilmeye çalışılmaktadır. Bu kuram boşanmaları ise arkadaş ve dost ilişkilerinin evliliğe dönüşmüş olması ve evliliğe çok fazla anlam yüklenmiş olmasıyla açıklamaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2016: 43).

2.1.4.2. İşlevselcilik Kuramının Aile Yaklaşımı

Sosyologlar tarafından aileyi açıklamak ve incelemek için en sık kullanılan kuram Yapısal İşlevcilik Kuramıdır. Bu kuram aileyi toplumun temel yapı taşı olarak vazgeçilmez görür. Yapısal İşlevcilik yaklaşımı ailenin işlevlerine odaklanır ve toplum işlevleriyle aile işlevleri arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışır (Hallaç ve Öz, 2014: 146). Bu kuruma göre aile yürüttüğü işlevler açısından toplumda başka hiçbir kurumun yapamadıklarını yaparak toplumun düzenini ve devamlılığını sağlar (Özkalp, 2000: 144-149). Aileyi işlevleri açısından ele alan bu yaklaşım işlevleri devam ettiği sürece ailenin de devam edeceğini öngörür (Duman, 2012: 48). Bu yaklaşıma göre toplumla aile yakın ilişki içindedir ve toplumdaki değişimlere bağlı olarak aile de değişir (Gökce, 2017: 53). Parsons, sanayileşme ile toplumun değişmesiyle ailenin birer üretim merkezlerinden çıkarak tüketim merkezleri haline dönüştüklerini ve bu şekilde geleneksel aileden çekirdek aileye evrildiklerini ileri sürmüştür. Bu yaklaşımın temel görüşü modernleşme ve kentleşme gibi toplumsal değişimlerin aileyi değiştirdiğidir. Bu bağlamda ailenin ekonomik işlevi, çocukların sosyalleşmesi, yaşlıların ve hastaların bakımı gibi temel fonksiyonları üzerinden ve aileyle toplumun ilişkisi üzerinden aileyi açıklamaya çalışmaktadırlar (Gökce, 2017: 53).

2.1.4.3. Çatışmacılık Kuramının Aile Yaklaşımı

Marksist teoriden esenlenmiş olan Çatışmacı Yaklaşım aileyi açıklarken kapitalizm şartlarındaki aileyi ele alır. Kapitalizmin kendi çıkarları ve sürdürülebilirliği için aileyi kullandığı ve şekillendirdiğini iddia etmektedir. Bu yaklaşıma göre boşanmaların nedeni aile içindeki eşitsizliklerdir (Özkalp, 2000: 144-149). Bu yaklaşım toplumu alt ve üst yapı olarak ikiye ayırır ve üst yapının alt yapı tarafından belirlendiğini ileri sürer. Buna göre ekonomi, yani kapitalizm alt yapıdadır. Aile ise üst yapıdadır. Bu bağlamda kapitalizmin şartları aileyi de şekillendirmektedir.

Goldthorpe ve Nuffield'e göre ailenin işlevi kapitalizm için ucuz iş gücü üretmektir (Gökce, 2017: 54). Çatışmacı Yaklaşım sınıfsız ve devletsiz bir toplum gerçekleştiğinde ailenin de ortadan kaybolacağını öngörmektedir (Duman, 2012: 48).

2.1.4.4. Feminist ve Postmodernist Kuramların Aile Yaklaşımı

Feminist yaklaşım da aileyi çatışmacı kuramlar gibi açıklar. Buna ilave olarak ailenin ataerkilliğe dayalı olduğunu ve bunu yeniden ürettiğini ileri sürer. Kadına daha az ücret ödenmesini eleştirir ve bunu kapitalizmin ucuz iş gücü bulmasını kolaylaştırdığını ifade eder (Gökce, 2017: 54).

Postmodernist yaklaşım ise modernizmin aileye huzur ve mutluluk getirmediğine dikkat çekerek ekonomik ve teknolojik gelişmelere rağmen ekonomik eşitliksizlerin sürdüğüne, çocukların halen yoksulluk içinde yaşadıklarına vurgu yapar. Geniş ailenin dağılmasını, çocuğun ebeveyni dışında başkaları tarafından büyütülmesini ve medyanın modernizmin silahı olarak kullanılmasını eleştirir (Gökce, 2017: 54).

2.1.5. Ailenin Değişim Süreci

Toplumların niteliğinden bağımsız olarak değişim tüm toplumlarda ve tüm zaman dilimlerinde az veya çok mutlaka yaşanan ve kesintisiz devam eden bir süreçtir. Toplumsal değişim sadece sosyolojinin değil aynı zamanda ekonomi, siyaset, sosyal psikoloji gibi bilimlerin de ilgi alanına girmektedir. Toplumsal değişim toplumun yapısında, toplumun işlevlerinde, toplumu oluşturan bireylerin rollerinde, toplumdaki ilişkiler ağında, toplumsal kurumlarda ve bireylerin davranışlarında meydana gelen değişimlerle alakalıdır (Kirman, 2004: 232). Bu değişim toplumun normlarını, değerlerini, sembollerini ve kültürel ürünlerini kapsar (Özer, 2003: 565).

Toplumsal değişim sonrasında değişim öncesi ve değişim sonrası toplum birbirinden farklıdır. Toplumsal değişim toplum yapısını belirleyen toplumsal ilişkiler ve bu ilişkileri şekillendiren toplumsal kurumların değişimidir. Değişim kavramı bir yön belirtmez ve değer yargısı taşımaz ve bu özelliği ile gelişme, kalkınma, ilerleme ve modernleşme kavramlarından ayrılır. Bununla birlikte değişim kavramı bu kavramları da kapsamaktadır (Zeybekoğlu, 2013: 17).

Değişimin gerçekleşmesi farklı şekillerde olabilir. Toplumun genelinde olabileceği gibi bir kesiminde de olabilir. Hızlı bir şekilde olabileceği gibi zaman içerisinde yavaş yavaş da olabilir (Bakırcı, 2012: 34). Değişmeyi tanımlarken değişen

nedir, değişim nasıl geekleşmektedir, değişimin ritmi nasıldır, değişmeyi etkileyen etkenler nelerdir, değişimin aktörleri kimlerdir ve değişim sürecini önceden öngörebilmek mümkün müdür soruları yanıtlanmalıdır (Aslantürk ve Amman, 2001: 391).

Değişim çok yönlüdür ve farklı dinamikleri bulunmaktadır. Coğrafi ve ekolojik çevre, üretim biçimleri ve üretim güçleri gibi ve iç/dış dinamiklerin etkisiyle toplumsal değişimler yaşanmaktadır, toplumsal değişim ise toplumun bireylerini değiştirmektedir ve böylece bireylerin hem değişimin tetikleyicisi hem de değişimin etkileneni olmaktadırlar (Topses ve Topses, 2010: 175). Toplumsal değişimin etkilerini toplumun bireyleri arasındaki karşılıklı etkileşimlerde, ilişkilerde, değerlerde, normlarda, törelerde, hukuk kurallarında, siyasal yapılarda ve yaşam biçimlerinde görmek mümkündür (Zeybekoğlu, 2013: 17).

Toplumlarda görölen en kapsamlı değişimin modernleşme etkisiyle son iki asırda yaşandığı ileri sürölmektedir. Modernleşme gelenekselin yerine modernin alması demektir. Bu kapsamda toplumlardaki üretim ve tüketim ilişkileri, davranışlar, geleneksel değerler ve dini değer ve ritüeller değişmiştir. İnsan ve hayvan enerjine bağlı üretim şeklini makine enerjine bağlı üretim almıştır. Kendine yeteni üretmek anlayışının yerini pazar ekonomisi almıştır (Topses ve Topses, 2010: 175). İlerleme, bireycilik, hümanizm, sekülerizm, rasyonalizm, pozitivism vb. akımlar popülerlermiş ve yaygınlaşmıştır.

Modernleşme 19. yy sonu ile 2. Dünya savaşı arasında geçen ve fikir, sanat ve edebiyatta kapsamlı değişimlerin olduğu bir döneme verilen addır (Bakırcı, 2010: 26). Modernleşme pozitivism ve rasyonalizmden ilham alır. Modernleşme kentleşmenin, bilgiye erişimin, okur yazarlığın ve iletişim imkanlarının artmasıyla tetiklenmiştir. Avrupa'da başlayan modernleşme süreci daha sonra tüm dünyaya yayılarak tüm toplumları derinden etkilemiştir (Altun, 2005: 85). Modernleşme ile toplumlar sosyo-ekonomik yönden değiştikleri gibi toplumsal örgütlenmenin yapısı da değişmiştir (Kongar, 1995: 230). Bu etkilerin neticesinde toplumda şu çözümler gözlemlenmiştir: Aile işlevini yitirmiştir, gelenekler ve bunların temsilcileri etkilerini kaybetmiştir, demokratikleşmeyle eski seçkinler statü kaybetmiştir, siyasal ve kültürel süreçler büyük kitlelerin toplumdan uzaklaşmasına neden olmuşlardır, gruplar ve birimler arası ilişkiler ve çatışmalar devam etmiş ve karşılıklı bağımlılık artmıştır ve böylece çatışma da artmıştır, çıkar grupları siyaset alanında ortak bir zemini

paylaştıklarından çatışma potansiyeli artmıştır ve çatışmalar daha merkezi hale gelmiştir (Kongar, 1995: 230).

Modernleşmiş ve modernleşmemiş toplumların farklılıkları şu şekilde sıralanabilir (Kongar, 1995: 61): (1) Modernleşmiş toplumlarda belli alanlar üzerine uzmanlaşmış örgütler bulunur. (2) Modernleşmiş toplumlarda ihtisaslaşmış bu örgütler birbirlerine bağımlıdırlar. (3) Modernleşmiş toplumlarda ilişkilerin akılcılık, evrensellik ve işlevsellik özelliklerini taşırlarken modernleşmemiş toplumlarda ilişkiler geleneksellik ve özel olma özelliği taşırlar. (4) Modernleşmemiş toplumların merkezileşmeyi başarama olasılıkları daha yüksektir. (5) Modernleşmiş toplumlarda pazarlar ve ekonomi çok daha fazla değer kazanmıştır. (6) Toplum içerisinde kurum ve yapılar bütünün içerisinde sistemin bir parçası olarak bir anlam taşırlar, genelin değişmesiyle bu kurum ve yapılar da değişirler. (7) Modernleşmiş toplumlarının bürokrasisi modernleşmemiş toplumlarınkinden farklıdır. (8) Modernleşmiş toplumlarda aile içi ilişkilerin aile dışında bir etkileri bulunmazken modernleşmemiş toplumlarda aile üyelerinin aile dışındaki davranışlarını da kontrol eder ve (9) modernleşmiş toplumlarda kentleşme oranı yüksekken modernleşmemiş toplumlar ağırlıklı olarak köylerde yaşarlar.

Modernleşmeyle birlikte aile yapısı ve ailenin birey ve toplum üzerindeki etkisi azalmıştır. Bununla birlikte modernleşme ile çekirdek aileye dönüştürdüğü iddia edilen modern çekirdek aile de halen değerlerin aktarılmasında belirgin bir rol oynamaktadır. Halen bireyler değerleri ilk olarak ailede öğrenmekte ve aile halen bu değerlerin benimsenmesi ve hayata geçirilmesinde aktif rol oynamaktadır (Doğan, 2004: 237).

Geçmişte aile anne, baba, çok sayıda çok ve yakın akrabaların da içinde bulunduğu katı kuralları, otoriter ve hiyerarşik bir yapısı bulunan geniş birliktelikleri karşılardı. Bu aile yapısını ortaya çıkartan dinamikler dayanışma ihtiyacı, ortaklaşa yürütülen sosyal ve ekonomik faaliyetler, yüz yüze iletişim ve kitlesel okuma yazmanın olmaması gibi etkenlerdir. Bu dinamiklerin etkilerini yitirmesi, sanayileşmenin, kentleşmenin, sekülerleşmenin, bilginin yaygınlaşması ve uzmanlaşmanın artmasıyla olmuş ve böylece daha az sayıda bireyin oluşturduğu, otoritenin ve hiyerarşinin zayıfladığı modern aile ortaya çıkmıştır. Bir diğer deyişle modern ailenin ortaya çıkışı cemaat yaşamının cemiyet (toplum) yaşamına

dönüşmesiyle olmuştur (Duman, 2012: 41). Bu değişimlerin nedenlerini kentleşme, nüfus artışı, ailenin üreticilikten tüketiciliğe geçmesi, babanın aile içindeki otoritesinin azalması, kadının işgücüne katılımının artması ve hayatın diğer alanların başka haklar elde etmesi, para ekonomisine geçiş, bilimsel ve teknolojik ilerleme, iletişim imkanlarının artması, dünya görüşünün ve yaşam tarzının değişmesi olarak sıralamak mümkündür (Celkan, 1991: 81-84).

Modernleşmeyle birlikte alternatif yaşam biçimleri ortaya çıkmış, ortalama yaşam süreleri artmıştır. Kadın ve erkek eşitliği kabul edilmiş ve bu hukuki metinlerle garanti altına alınmıştır. Aile yaşamında ve toplum yaşamında buna göre roller yeniden belirlenmiştir. Kadın ve erkek rolleri birbirine çok yaklaşmıştır. Kadının üretim sürecinde ve çalışma hayatında yer almasının tarihi çok eskidir. Ancak ücreti olarak çalışması modernleşme ile olmuştur. Kadının işgücüne katılımı, şehir hayatındaki ekonomik zorluklar ve kadının ucuz işgücü olması nedeniyle yaygınlaşmıştır. Bu kadının eğitim düzeyinin artmasını da beraberinde getirmiştir (Zeybekoğlu, 2013: 11).

Sanayileşme ve teknolojinin gelişmesiyle köyden kente yoğun göç yaşanmış ve endüstriye dayalı kent yaşamında meydana gelen sosyal ve kültürel değişiklikler aile yapısını da değiştirmiştir. Bu değişimin bir diğer etkisi sanayi devrimi öncesi bir üretim birimi gibi çalışan evlerin bu özelliğini kaybetmiş olmasıdır (Goody, 2004: 191). Böylece çekirdek aile yapısı daha sık görülmeye başlamış ve ayrıca hane halkı emeğine ve sınırlı bir iş bölümüne dayanan ve geçimlik ekonomiye bağımlı aileler ücretli emeğe, iş bölümüne ve uzmanlaşmaya dayanmaya başlamışlardır. Hareket alanları kısıtlı olan, tanrısal otoriteye dayanan aileler sanayileşmeyle birlikte hareketliliğin yüksek olduğu ve meşruiyetini hukuktan alan yapılara dönüşmüşlerdir. (Duman, 2012: 41).

Modernleşmenin getirdiği ailedeki değişimler ailede ve evlilik anlayışında da değişimlere neden olmuştur. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz (Giddens, 2008: 251-252): Geniş ailelerin ve akrabaların etkileri zayıflamıştır, eşler özgürce seçilir olmuştur, evliliğin her aşamasında ve aileyle ilgili kararların alınmasında kadınlara tanınan haklar artmıştır, akraba evlilikleri azalmıştır, cinsel özgürlük (evlilik dışı cinsel ilişki) artmıştır, çocuk hakları artmıştır, eşcinsel evlilikler benimsenmeye başlanmıştır (Zeybekoğlu, 2013: 7-11).

Son yıllarda işitsel ve görsel medya araçlarının gelişimi, küreselleşme, internet, sosyal medya gibi teknolojik gelişimler ailedeki değişim sürecini hızlandırmıştır. Her ne kadar geniş aile tipi tamamen yok olmasa ve farklı formatlarda devam etse dahi çekirdek aile yaygınlaşmış ve aile üyelerinin sayısı azalmıştır. Ailenin değişimi, daha kırılğan olduğu bilinen çekirdek aile aşamasında da kalmamıştır ve değişim devam etmektedir. Çekirdek aile dışında farklı aile tipleri oluşmaya başlamıştır. Hatta ailenin tamamen yok olduğu veya olacağı da iddia edilmiştir (Bayer, 2013: 155).

Ailedeki değişimin tüm toplumlarda olduğu doğrudur, ancak bu değişimlerin aynı yönde olması zorunlu değildir. Bazı toplumlarda aile önemini kaybedip yok olmaya yüz tutarken bazılarında daha önemli hale gelip güçlenebilir (Öcel, 2002: 9). Ayrıca ailenin yapısındaki değişimlerle işlevlerindeki değişimler aynı şekilde ve hızda değişmemektedir. Yapısal değişimlerin daha hızlı olduğu gözlemlenmektedir (Kongar, 1981: 377-378).

Modernleşme, sanayileşme, kentleşme ve sekülerleşme gibi son iki asırda yaşanan olguların aile üzerinde yol açtığı değişimler aşağıda ayrı başlıklar altında tek tek ele alınarak açıklanmıştır.

2.1.5.1. Çekirdek Ailenin Yaygınlaşması

Geniş ailelerin geleneksel toplumlarda çekirdek ailenin de modern toplumlarda görüldüğü tezi son yıllarda tartışılmış ve bu tez artık kabul görmemeye başlamıştır. Sanayi devrimi öncesinde de anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısının görüldüğü bulunmuştur (Gittins, 1985: 17). Bununla birlikte sanayileşme ve modernleşmeyle birlikte çekirdek aile daha yaygın hale gelmiştir (Canatan ve Yıldırım, 2016: 71).

Geniş aile yapısının terk edilerek çekirdek aile yapısına geçişin bazı nedenleri bulunmaktadır. Bunların başında sanayileşme, tarımda mekanizasyon, işsizlik, iç ve dış göçler, nüfus yapısında meydana gelen değişimler, kentleşme, eğitim imkânlarının artması ve yaygınlaşması, iletişim ve ulaşım imkânlarının ilerlemesi, kadının iş hayatına daha fazla katılması gibi nedeler bulunmaktadır. Bu etkenler aile nüfusunu etkilemekten öte aileyle ilgili başka köklü değişimlere de neden olmuşlardır. Yaşanan değişimlerle evlenme yaşı, evliliğe bakış, eş seçimi, tanışma şekli, akraba evliliği, başlık ve evlilik dışı birliktelik gibi önemli pek çok konuda tutum ve davranışların değişmesine neden olmuşlardır (Canatan ve Yıldırım, 2016: 115). Çekirdek aile

fabrika koşullarına, emek hareketliliğine uygun olduğu için kapitalist sistemce benimsenmiş ve özendirilmesi sağlanmıştır (Goody, 2004: 180).

Çekirdek ailede birincil ilişkiler ön plandadır. Bu aile tipi daha eşitlikçidir ve demokratiktir. Kararlar ortaklaşa alınır. Çekirdek ailenin bir diğer özelliği kırılğan olmasıdır. Üye sayısı az olduğu için ve akrabaların ve dini ve kültürel değerlerin azalması boşanmaları kolaylaştırmıştır. Ayrıca hem boşanma nedeniyle hem de herhangi bir nedenler ebeveynden birinin aileden ayrılmasıyla iyice küçülen ailenin ilişkileri, dayanışmaları ve bağlılıkları daha da azalmaktadır. Ayrıca çocukların evden ayrılmasıyla yalnız kalan anne baba arasında da iletişim sorunları yaşanmaktadır (Gökçe, 1990: 222).

2.1.5.2. Farklı Aile Yapılarının Ortaya Çıkması

Sanayileşme, Modernleşme, Kentleşme ve Sekülerleşmenin etkisiyle her geçen gün klasik aile tipi haricinde farklı aile yapıları görülebilmektedir. Bunlardan birisi yeni geniş aile veya üvey ailedir. Bu aile boşandıktan veya dul kaldıktan sonra yeniden evlenmiş taraflardan birinin veya her ikisinin önceki evliliklerden getirdiği çocukların aileye katılmasıyla oluşur (Sezal, 2002: 161). Bir diğer yeni oluşum da tek ebeveyni ailedir. Dul kalma, boşanma veya evlilik dışı çocuk sahibi olma gibi nedenlerle ortaya çıkan bu yapıların sayısı giderek artmaktadır. Bu ailenin belirgin figürü çocuklarıyla yaşam mücadelesi veren anne figürüdür. Dolayısıyla bu ailelerde çoğu zaman baba bulunmamaktadır. Babasız yetişen çocukların sorunları tartışılmaktadır (Navaro, 2007: 158; Çağdaş, 2003: 38).

Bir nikah akdi olmaksızın birlikte yaşama da giderek artan bir yapıdır. Bu birlikteliğin amacı çoğu zaman cinselliğe dayanmaktadır (Doğan 2009: 151). Hiç evlenmeden veya boşandıktan sonra evlenmeden yalnız yaşamak da popülerleşmektedir. Eşcinsel birlikteliklerin sayısı da artmaktadır. Bazı ülkeler yasal olarak da bu birlikteliği onaylamışlardır (Browne, 2005: 262).

2.1.5.3. Bireyselliğin Artması

Bireysellik modernleşmenin bir ürünüdür. Bireyi bir özne olarak kabul etmeye ve özgürlüğü esas almaya dayanır. Özne olarak birey, eylemlerinin faili olmayı ve bu eylemleriyle kabul görmeyi arzu etmektedir. Ayrıca bireyin özgürlük talebi de artmıştır. Bireyselleşmeyle toplumsal kimlikler ve tercihler önemini yitirmiş bunun yerine bireysel kimlikler ve tercihler ön plana çıkmıştır (Touraine, 2012: 257-296).

Toplumsal değişme toplumun değerlerinde ve normlarında değişime yol açar. Bireyler bu değişimden etkilendiği gibi aile de etkilendir. Aile yapısı ve işlevleri içinde bulundukları zamanın dűşünsel yapısını ve uygulamalarını yansıtır. Modernleşme bireyselleşmeyi teşvik edip ön olana çıkardığından bireysel hedefleri peşinde koşan ve daha fazla özgürlük talep eden birey toplumun normları tarafından kısıtlanmaya karşı çıkar. Birey toplumun değil kendi çıkarlarına uygun değerler benimser. Dolayısıyla bu süreç bireyin yalnızlaşmasına neden olduğu gibi toplum içinde değer birliği olmamasına, bir ölçüde toplumun dağılmasına neden olmaktadır. Ayrıca bireyselleşmeyle gelen özgürlük, evliliğin özgürlüğün kısıtlanması gibi algıladığından evliliğe bakış açısı da değişmiş ve evlenme oranları azalmıştır (Bayer, 2013: 101). Bununla birlikte çekirdek ailenin modernleşmenin savunduğu bireyselleşmeye daha çok hizmet ettiği de bir realitedir (Marshall, 1999: 113).

2.1.5.4. Ailenin İşlevlerin Farklılaşması

Modernleşme süreçleri içerisinde ailenin tüm işlevlerinde farklılaşma olmuştur. Ailenin biyolojik işlevleri değişmiş, evlilik oranları ve doğurganlık oranları azalmıştır. Psikolojik doyum ve sevgi işlevinde de değişiklik olmuştur. Anne ve baba aynı anda çalıştığı için ve kalabalık şehir ortamında evden işe yorgun ve stresli döndükleri için çocuklarına yeterli ve nitelikli zaman ayıramamaktadırlar ve hem kendileri tatmin olamamakta hem de çocukları tatmin olamamaktadır. Çocuklarına yeterli zamanın ayıramayan ebeveyn ailenin toplumsallaştırma işlevini de yerine getirememeye başlamışlardır ve bu işlev diğer kurumlara aktarılmıştır. Ailenin ekonomik işlevi de değişmiş ve aile bir üretim alanı almaktan çıkmış ve tüketim alanı olmuştur. Üyelerin ekonomik kazanımlar için eğitilmesi görevi de başka kurumlara devredilmiştir (Zeybekoğlu, 2013: 11). Modern toplumlarda aileler tarafından üstlenilen aile içi üretim, yaşlılara bakım, eğitim ve sağlık, yemek ve barınma, temizlik ve yıkama gibi işlevler diğer kurumlar tarafından üstlenilmiştir. Bu ailenin öneminin azaldığı ve hatta bir gün ortadan kaybolacağı tartışmalarına yol açmıştır (Duman, 2012: 19).

Aile işlevleri yürütölürken üyelerinin en yüksek düzeyde tatmin olması hedeflenir. Aile aldığı kararlarla tüm üyelerinin ihtiyaçlarını gidermeyi ve onları mutlu etmeyi amaçlar. Bu ailenin hangi düzeyde üretici ve tüketici olacağıyla ilgili kararları da içerir. Modernleşme ve kentleşme sonrası aileler üretici olma özelliklerini kaybetmişler ve tüketici aileler olmuşlardır. Ailenin tüketim anlayışı ve ihtiyaç tanımı değişmiş, aile eskisinden çok daha fazla tüketmeye başlamıştır (elik, 2010: 25).

Liberal ekonomi, medya ve reklamlar ailenin tüketicilik hızını artırmaktadır. Ailenin tüketim arzusu ailenin yapısını ve işlevlerini de etkilemektedir. Bu durum ailede kadınlar dahil daha fazla kişinin çalışmasını gerektirmektedir. Kadınların çalışma ve kariyer planları onların çocuk sahibi olma ve sahip oldukları çocukları yetiştirme tutum ve davranışlarını etkilemektedir (Bayer, 2013: 107).

2.1.5.5. Aile Üyelerinin Rollerinin ve Aileye Bakışın Farklılaşması

Modernleşmenin aile üzerinde yarattığı etkilerden bir tanesi de aileye bakışın ve aile üyelerinin rollerinin değişmesidir. Bu değişimlerle birlikte ailede eş özgürce seçilmeye, kadın hakları artmaya, akraba evlilikleri azalmaya ve çocuk hakları artmaya başlamıştır (Giddens, 1991: 151). Aile içi ilişkiler ve karı-koca ve çocukların rolleri farklılaşmıştır. Geleneksel ailedeki eski yerleşik işbölümü ve roller sistemi değişmiş ve aile hiyerarşisi ve otorite yapısı değişmiştir. Kadın ve erkeğin rolü eşitlenmiş, kadın evde daha çok söz sahibi olup ev ekonomisine katkı sağlarken erkek de ev işleri ve çocuklarla daha çok ilgilenir olmuştur. Aile içi karar alma yöntemleri değişmiştir. Ailedeki görevler ve sorumluluklar farklılaşmıştır. Günümüzde, erkeklere yüklenen ev geçindirme sorumluluğu hafiflediği veya önemini kaybettiği için bu rolün yerini destek olma rolü almaktadır (Ayçiçeği-Dinn ve Kağıtçıbaşı, 2010: 174). Ailede törelerin, örf, adet ve geleneklerin etkisi azalmıştır. Aile ilişkilerini ve aile bireylerinin tutum ve davranışlarını bireycilik ve rasyonalizm belirlemeye başlamıştır. Tüm bu değişimler ailenin dini, sosyal ve kültürel işlevlerinin köklü şekilde değişmesiyle sonuçlanmıştır (Çelik, 2010: 25).

Geniş aileden çekirdek aileye geçişte aile içindeki hiyerarşi bozulmuştur. Aile reisi kavramı önemini yitirmiştir. Kadın ve çocuk aile içinde daha üst statüler elde etmişlerdir (Bayer, 2013: 103). Modernleşme ile doğum kontrol imkanları da artmış ve kolaylaşmıştır. Bu gelişme de hem kadının ailedeki rolünü farklılaştırmış hem de aile yapısını etkilemiştir (Duman, 2012: 19). Modernleşme aile içinde kadına yeni bir kimlik kazandırmıştır. Modernleşme ile işgücüne daha çok katılma imkanı bulan kadın uzmanlaşmış, bilgi sahibi olmuş, ekonomik bağımsızlığını elde etmiş, kendine güveni artmış ve erkeğe olan bağlılığı azalmıştır. Geleneksel toplumlardaki evde oturan, ev işlerini idare edip çocuk bakan kadın imajı değişmiştir. Ayrıca, kendini geliştirip kendine güveni artan kadın daha fazla siyasi haklar talep etmiş yönetim ve siyasi hayatta da kadınlar etkili olmaya başlamışlardır. 2. Dünya savaşından sonra oluşan

istihdam boşluğunun özellikle kadınlar tarafından doldurulmuş olması tüm bu gelişmelere ivme katmıştır (Duman, 2012: 42).

Modernleşmenin yol açtığı önemli değişimlerden bir tanesi aile mahremiyetinin kalkması ve ailenin adeta kamusal bir alana dönüşmüş olmasıdır. Aile içindeki her türlü ilişki aleni olarak konuşulur ve tartışır olmuştur. Medya ve internet de bunu artırmıştır. Evlilik eşit statüdeki iki bireyin karşılıklı sözleşmesi haline gelmiştir. Evliliği bitirme kararı iki taraf içinde hür iradeyle ayrı ayrı alınabilir hale gelmiştir. Bununla birlikte bireyselleşme ile gelen özgürlük evlilik bağının zayıflamasına, aldatmaların artmasına, boşanmaların artmasına, evlilik dışı çocukların sayısının çoğalmasına da neden olmuştur. Çocuklara bakış açısı da değişmiştir. Çocuklar özgür yaşamının önünde, kariyer planlarının önünde bir engel olarak algılandığından çocuk sayıları da azalmıştır. Çocuk sayısının azalmasının diğer nedenleri çocuğun ekonomik değerinin azalmış olmasıyla, çocuk bakım ve eğitim masraflarının fazla olmasıyla açıklanabilir (Bayer, 2013: 113).

2.1.6. Türklerde Aile

Aile Arapça bir kelimedir. Türkçede ise aile kelimesi bulunmaz. Bunun yerine aileyi ifade etmek için ev veya ocak kelimeleri kullanılır (Canatan, 2013: 55). Türk aile yapısı Türk İslam sentezi şeklinde ortaya çıkmıştır ve halihazırda giderek daha fazla oranda batı ailesine doğru evrilen bir süreç içerisinde (Aluş, 2015: 15-24). Bununla birlikte Türklerde aile Batıda olduğu gibi siyasi ilişkilerle değil daha çok ahlaki bir yaklaşımla kadın ve erkeğin toplumdaki yerlerini belirleyen bir şekilde tanımlanmaktadır. Türk ailesinin tarihsel değişimini İslam öncesi dönem, İslami dönem ve modern zaman olmak üzere üç dönem halinde incelenebilir.

2.1.6.1. İslam Öncesi Dönemde Türk Ailesi

Eski Türk toplumlarında aile yapısıyla ilgili somut bilgiler bulunmamaktadır. Bununla birlikte bazı tanımlamalara da rastlanmaktadır. Ziya Gökalp Türklerde aileyi tek eşli, demokratik, anaerkil ve çekirdek bir yapıda tanımlar (Gökalp, 1975: 162). Ögel de Türk ailesini çekirdek ve demokratik bir aile olarak tanımlar, bir farkla ki; Ögel Türk ailesinin Gökalp'in aksine ataerkil olduğunu ileri sürer (Ögel, 1988). Eski Türk ailesi daha kapsamlı olarak şu şekilde tanımlanmıştır: Türk ailesi geniş bir baba ailesidir ve genelde tek eşlilik hakimdir. Gelin, koca ve kayınbaba evine gelir ve bu şekilde babasının evinden ayrılan kız onun çocuğu ve artık aileden birisi sayılmaz.

Ailede erkek çocuğun yetiştirilmesi görevini baba, kız çocuğun yetiştirilmesi görevini ise anne üstlenir. Çocuklar arasında ayrım yapılmaz, evlenen kız çocuğu mirasını çeyiz olarak götürür ve babasının ailesiyle ilişkisi kesilir. Bu bağlamda karı koca arasındaki bağın çocuk ile anne-baba arasındaki bağdan önde geldiği söylenebilir. Evlilik bağı mutlaka bir tanıdık vasıtasıyla kurulur. Evlilik söz kesmeyle başlar, nişan ve nikâhla tamamlanır. Evliliğin maddi karşılığı başlık olarak, kaçırmada ise diyet olarak isimlendirilmiştir (Canatan ve Yıldırım, 2016: 101-102). Eski Türk ailesiyle ilgili bu uygulamaların bazıları halen varlığını korurken bazıları ise artık uygulanmamaktadır.

2.1.6.2. İslam Sonrası Dönemde Türk Ailesi

İslamiyet sonrasında da Türklerde aileye çok önem verilmiş ve İslamiyet anlayışı gereği erkek egemen bir aile yapısı oluşmuştur. İslam sonrasındaki Türk ailesi genelde Osmanlı dönemiyle ilişkilendirilmektedir. Osmanlıda aile yapısının ise zamanda farklılaştığı ve birbirinden farklı aile yapılarının ortaya çıktığı görülmüştür. Osmanlı dönemindeki ailenin farklılaşmasının bir nedeni de çok milletli yapıdan kaynaklanmıştır (Doğan, 2001: 68, Ortaylı, 2001: 34).

Osmanlı çok milliyetli ve çok dinli bir topluluk olduğundan aile yapıları çok geniş bir yelpaze barındırmaktaydı. Hem bu etken hem de bu alanda yapılmış araştırmaların azlığı Osmanlıda aile yapısıyla ilgili bilgilerin yetersiz olmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte Müslüman Türk aile yapısına bakılırsa bu konuda yaygın olarak ileri sürülen çok eşlilik, kadınların kafes arkasında oturması ve kadınların boşanma haklarının olmadığı gibi uygulamaların yaygın olmadığı belirtilmektedir (Ortaylı, 2009: 184). Osmanlı'nın son iki asrında aile yapısı genel olarak çekirdek aile şeklindedir, ancak toplumda cemaat ve akrabalık bağları güçlüdür. 16.yy'den sonra kadınlar sokakta peçe takmaya başlamışlardır, bununla birlikte özellikle sağlık, ticaret ve ev hizmetleri gibi alanlarda kadınlar ağırlıklı olarak çalışmaktadırlar.

Osmanlıda miras mülk sahibinin ölümüyle dağıtılmaktaydı. Bu durum ebeveyn, çocuklar ve onların çocukları olmak üzere üç neslin bir arada yaşadığı geniş aileler görülmekteydi (Aytaç, 2007: 121). Geniş ailenin ortaya çıkmasının bir nedeni Osmanlı toplumunun toprağa dayalı bir ekonomik sisteminin olmasıydı bu sistem çok sayıda iş gücünü gerektirmekteydi (Doğan, 2001: 146). Evlenme çoğunlukla görücü usulüyle olurdu (Kurt, 2006: 524) ve evlenme yaşı kadınlarda 14-18 arası iken erkeklerde 20-22'yi geçmemekteydi (Aytaç, 2007: 122). Boşanma hakkı erkektedir ve kadınlar

sadece sınırlı sayadaki belirli durumda boşanma hakkını kullanabilmekteydiler (Kurt, 2006: 526-527). Osmanlıda kadınların baskı ve şiddet altında olduğu yönündeki yaygın kanaat gerçeği yansıtmamaktadır, aksine çağdaşlarının çok ilerisinde ekonomik hayata katıldıkları ve eğitim imkanlarından yararlandıkları görülmektedir. Ayrıca, dört kadına kadar çok eşlilik mümkün olsa dahi Osmanlı ailesi genelde tek eşlidir (Kurt, 2006: 527-528).

Osmanlının son döneminde özellikle II. Meşrutiyetten sonra modernleşme hareketinin etkileri altında aile yapısını ve işlevlerini değiştirme yönünde gayretler olmuştur. Bu konuda hukuki düzenlemeler de yapılmıştır (Zeybekoğlu, 2013: 65)

2.1.6.3. Cumhuriyet Döneminde Türk Ailesi

Cumhuriyet sonrası aile anlayışının Gökalp ve onun da etkilendiği Durkheim'den etkilendiği görülmektedir. Bu dönemde yapılan araştırmalar ailenin biyolojik veya tasavvuri bir kan bağına ve ailenin içinde bulunduğu toplumun normlarına göre şekillendiğini göstermiştir (Duman, 2012: 44). Osmanlının son döneminde başlayan batılılaşma hareketi Cumhuriyetle birlikte hız kazanmış ve yasal ve siyasal düzenlemelerle giyim tarzı, bireyler arası ilişkiler, toplumsal ilişkiler, cinsiyet rolleri vb. alanlarda batı tarzının hakim olmasına gayret edilmiştir (Kurt, 2006: 532).

Bu dönemde hukuki düzenlemelerle toplumsal modernleşmenin gerçekleşmesine çalışılmıştır. Aile açısından bu düzenlemeler medeni kanunun, borçlar kanunun vb. düzenlenmesi ile olmuştur. Kadın ve erkek mal ve servet paylaşımı açısından eşitlenmişlerdir. Resmi nikah mecburiyeti getirilmiş ve çok eşlilik yasaklanmıştır (Canatan ve Yıldırım, 2016: 114). Bununla birlikte Cumhuriyet döneminde yapılan uygulamalarda da Türk ailesinin geleneksel özelliklerinin korunduğu görülmüştür. 2000 yılına kadar ailenin reisi koca kabul edilmiştir. Kız Enstitüleri ve Olgunlaşma Enstitüleri gibi kurumlar aracılığıyla kadının geleneksel anne ve eş rolleri pekiştirilmiştir (Canatan ve Yıldırım, 2016: 138). Cumhuriyetin sanayileşme hamleleri özellikle 1950'lerden sonra kentleşmeyi ve dolayısıyla köyden kente göçleri tetiklemiş ve bu da ailedeki değişimlere etki etmiştir (Zeybekoğlu, 2013: 70).

Cumhuriyet yıllarında gerçekleşen değişimlerin aileye yansımalarından birisi görücü usulü evlenmenin azalması ve tanışarak evlenmenin artmasıdır. Bununla

birlikte evlilikle ilgili kız isteme, sözlenme, nişan, düğün vs. uygulamalar değişmemiştir (Kurt, 2006: 534). Bir diğer değişim evlenme yaşlarında görülmüştür. Yeni medeni kanun zaten bu hususta bir düzenleme getirmiştir, ayrıca zamanla evlenme yaşları yükselmeye başlamıştır (Kurt, 2006: 534). Bir diğer değişim yasal güvencelerle kadın ve erkek arasındaki eşitliğin tesisidir. Ayrıca medeni kanunla kadınlara da boşanma hakkı verilmiştir ve velayet ve mallar üzerinde tasarruf hakları da tanınmıştır.

Türk aile yapısında modernleşmenin etkileri Osmanlı döneminde de görülebilir. Ancak daha çok Cumhuriyet sonrasında yaygın olarak görülmeye başlanmıştır. Medeni kanunda yapılan yeni düzenlemeler ailede hak ve özgürlükler, ailenin kuruluşu, işleyişi, miras, mülkiyet, kişiler arası ilişkiler vb. pek çok alanı kapsadığından aile yapısında ve işlevlerinde köklü bir değişime neden olmuştur. Bu gibi hukuki değişimlerin yanında sosyoekonomik süreçlerin etkisiyle de Türk ailesinde hızlı bir değişim gözlemlenmiştir. Sanayileşmenin ve kentleşmenin ve köyden kente göçlerin artması bu değişimi hızlandırmıştır. Bu değişimlerle her ne kadar geleneksel aileden çekirdek aileye geçiş olsa dahi özellikle yoğun gecekondulaşmanın yaşandığı dönemlerde birbirine yakın akraba ailelerin aynı mahallelerde ikamet etmesiyle modern-geleneksel karışımı bir aile yapısı ortaya çıkmıştır (Çelik, 2010: 25-35).

Türkiye'deki aile tipleri şu şekilde sıralanmıştır (Doğan, 2009: 129-130): (1) Anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ve kentlerde sıklıkla görülen çekirdek aile. (2) Kentleşmeyle birlikte hissedilen güvenlik, dayanışma ve kaynaşma eksikliklerini gidermek amaçlı oluşan destekli çekirdek aile. (3) Aile reisinin, onun eşinin, çocuklarının ve çocuklarının eşleri ve çocuklarının birlikte yer aldığı geniş aile. (4) Aile reisinin, onun eşinin, çocuklarının, reisin veya eşinin kardeşlerinin veya ebeveynlerinin yer aldığı geçici aile. (5) Büyük kentlerde görülen parçalanmış ailelerin temsil ettiği çözülme aile (Zeybekoğlu, 2013: 11). Yapılan araştırmalar aile yapılarının yaşanılan bölgeye, ekonomik koşullara, eğitim düzeyine, etnik yapıya göre farklılaştığını göstermiştir (Beşpınar, 2014: 112).

Türk aile yapısındaki değişim diğer toplumlardakinden farklıdır. Türk ailesinde de çekirdek aileye geçiş giderek artmaktadır. Ayrıca aile üye sayıları da giderek azalmaktadır. Türk toplumunda ailenin geleneksel aileden çekirdek aileye dönüşmesi Avrupa'ya oranda daha yavaş olmaktadır. Bunun nedeni Türk ailesinin kültürel değerlerine daha fazla bağlı olması onları daha fazla muhafaza etmiş olmasıdır (Kara,

2016). Türk toplumunda geleneksel veya geniş ailenin tamamen yok olduğu söylenemez. Türk ailesinde aynı ikamette bulunmasalar dahi bir aradaymışçasına yakın akrabalar birbirlerinin ilişkilerini etkilemektedirler. Anne babanın ölene kadar çocukları üzerinde hangi yaşta olurlarsa olsunlar etkileri devam etmektedir. Kentte dahi olsalar akrabalar birbirlerine yakın yerlerde ikamet etmekte ve ilişkilerini ve bağlarını devam ettirmektedirler. Bu nedenle bu durum işlevsel geniş aile tanımlaması yapılmıştır (Kağıtcıbaşı, 1990: 54).

Türk ailesi görünürde çekirdek aileye dönüşmüş olsa dahi ilişkiler açısından değerlendirildiğinde fiziksel açıdan farklı ortamlarda bulunulsa da ilişkiler ve etki açısından çekirdek aile üyelerinin hala geleneksel ailedeki ilişkileri sürdürdükleri gözlemlenmektedir. Dedenin, babaanne/anneannenin ve akrabaların aileyle ilişkileri ve aile üzerindeki etkileri kısmen de olsa devam etmektedir (Aluş, 2015: 15-24). Türk toplumunda halen bireyler yakın ve uzak akrabalarına karşı sorumluluk hissetme ve onları önemsemektedir. Ayrıca ebeveyn çocukları evlense dahi onlarla iletişim ve etkileşim halinde olmayı sürdürmektedirler (Ataca, 2006).

Türk ailesi geçirdiği değişime rağmen halen bazı özelliklerini korumaktadır. Türk toplumunda evlilik halen değerlidir ve teşvik görmektedir. Türk ailesi geleneksel ve muhafazakar özelliklerini korumaktadır. Bununla birlikte aile reisi halen erkek olarak kabul görmektedir. Kocaya itaat etmek tutumu da onaylanmaktadır (Aluş, 2015: 15-24).

2.1.7. Günümüzde Aile

Birbiriyle yakından ilişkili olan modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin etkileriyle geleneksel aile yapısı ve işlevleri köklü şekilde değişmiştir. Bireyselleşmenin ön plana çıkartılıp özendirildiği yeni yapıda biz duygusu yerine ben duygusu öncelenerek aile birlikteliği sarsılmıştır. Bu yeni sosyolojik süreçte toplumun bireyler üzerindeki etkileri azalmıştır. Toplumun evlenme ve evliliği sürdürme, nikahsız birlikteliklerin önüne geçme yönündeki teşviki ya azalmış ya da bireyler üzerinde etkisini yitirmiştir. “Mezara kadar” sürdürülmeye ant içilen evlilik anlayışı yerini küçük sorunlarla kısa sürede biten evliliklere terk etmiştir (Jones vd., 1995: 1-3). Günümüzde pek çok genç evlenmeyi dahi düşünmemektedir (Satir, 2001: 388). Evli kadınlar ise ekonomik nedenler, kariyer planlaması vb. nedenlerle çocuk yapmak istememektedirler (Arat, 1996: 21). Feminist yaklaşımlar ise evlilikte kadınların baskı

altına alındığını ve cinsel köle olarak kullanıldıkların ileri sürerek evliliğe karşı çıkmaktadırlar (Demir, 1997: 68).

Günümüzde toplumsal birlikteliği sağlayan dinamikler etkisini yitirdiğinden ve ahlaki değerler daha az önemli hala geldiğinden birey ve toplum arasındaki bağlar zayıflamıştır. Bireycilik ve bireyselleşme popülerleşmiş ve böylece aile değerleri ve sosyal sorumluluk duygusu taşımayan, toplumsal fayda değil bireysel çıkarlar gözeten bireylerin sayısı artmıştır. Felsefi akımlar ve düşünce sistemleri de bireyselleşmeyi yüceltmış ve bireyin toplumdan uzaklaşmasına katkı sağlamıştır. Kendi başına bir amaç ve bir değer olarak tanımlanan birey bağımsız ve özgür bir varlık olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşım bireyin hayatın içindeki her türlü otorite ve denetime karşı gelmesine ve bireysel ve toplumsal hayatı düzenleyen dini ve geleneksel değerlerden uzaklaşmasına neden olmuştur (Duman, 2012: 42).

Bu yeni değerler silsilesi evliliğe bakışı da değiştirmiştir. Evlilik oranları azaldığı gibi evliliği sürdürme iradesi de zayıflamış ve evlilikler kolaylıkla ve kısa sürede bitirilir olmuştur. Evlilik, ölümü kadar olan veya uzun süreli değil kısa süreli birliktelikleri ifade etmeye başlamıştır. Evliliğin bu yeni kimliğinin toplumun temel taşı olarak kabul edilen aile için yıkıcı etkileri olmaktadır. Tüm bu değişimlerin yol açtığı günümüz çıkarıcı ve egoist dünyasında “evli misin?” sorusunun yerini “ilişkin var mı?” sorusu almıştır ve bu yeni dünyaya doğan çocukların %35 kadarı evlilik dışı ilişkilerden olmaktadır (Duman, 2012: 33).

Yalnız yaşayan bireylerin sayıları artış göstermiştir. Bununla birlikte cinsellik daha aleni olarak sergilenmeye başlamış, evlilik dışı cinsellik yaygınlaşmış, evlenmeden bir arada yaşamak olağanlaşmıştır. Bu gelişmeler aile ve toplum yapısını etkilediği kadar akraba ilişkilerini de zayıflatmış ve sosyal bağları azaltmıştır. Dolayısıyla ailenin toplumsal yapıda oynadığı rolün artık değiştiği, aile işlevlerin bozulduğu ve önemini yitirdiği ve aile olgusunun varlığının tehlikede olduğu tartışmalarına yol açmıştır. Bu yaklaşımın tersine bu yeni gelişmelerinin yeni bir aile modeli ortaya çıkartacağı ve her şeyde olduğu gibi aile yapısında da meydana gelen bu değişimlerin normal olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır (Duman, 2012: 19).

Tüm bu değişimler ailenin hacmini ve işlevlerini azaltmanın yanında başka değişikliklere de neden olmuştur. Toplum, cemaat toplumundan cemiyet toplumuna evrildiğinden aile de cemaatçi toplumun kontrol ve denetiminden çıkmıştır. Aile

sıklıkla göç eder hala gelmiştir. Ailenin odak noktası aile içinden aile dışına doğru kaymıştır. Eğlenmek ve hoş vakit geçirmek için aile içi etkinlikleri yerine aile dışındaki etkinlikler tercih edilir olmuştur. Aile üyelerini birbirine bağlayan dinamikler farklılaşmıştır. Tüm bu gelişmeler ailenin bakım ve eğitim gibi işlevleri açısından sorunlara neden olmuştur (Celkan, 1991: 81-84).

Günümüzün modern (çekirdek) ailesinde toplumsal hayatın sağlığını olumsuz etkileyebilecek bazı sorunların ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Günümüz modern ailesinde toplumsal normlara bağlılık zayıflamıştır, ailenin başlaması ve sürdürülmesiyle ilgili cemaat otoritesi azalmıştır, evlilikler yüksek oranlarda boşanmayla sonuçlanmaktadır, çocuksuz aile sayısı arttığı gibi ebeveynsiz çocuk sayısı da artmaktadır, çocuk bakımı ve eğitime gerekli önem verilmemektedir. Bu gelişmeler aile kurumunun dağılacağı ve yok olacağı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (Celkan, 1991: 81-84).

Yukarıda anlatılan değişimler az veya çok dünyadaki tüm toplumları ve tüm aileleri etkilemiştir. Bahsedilen sorunlarda toplumların ve ailelerin ortak sorunlarıdır. Bununla birlikte toplumdan topluma farklı yansımaları da olmaktadır. Türk toplumunda son iki asırda yaşanan değişimlerden etkilenmiştir. Türk ailesinde de yukarıda bahsedilen sorunlar görülmektedir.

Türk toplumları, toplumsal bir kurum olarak aileye büyük önem vermişlerdir. Böylece Türk aile yapısı kendi temel özelliklerini yitirmeden binlerce yıl süregelmiştir. Türk ailesi üyelerinin birbirine bağlılığı, karşılıklı sorumluluk, saygı, dayanışma, disiplin, sıcak ilişkiler, misafirperverlik, değerlerin muhafazası ve aktarımı gibi özelliklerle bilim insanlarının dikkatini çekmiş ve hayranlıklarına neden olmuştur. Bununla birlikte küresel çaptaki değişimler tüm dünyada olduğu gibi Türk aile yapısını da etkilemiştir. Özellikle TV, İnternet, sosyal medya, sinema vb. kitle iletişim araçlarının yaygın ve etkin kullanımı Türk aile yapısını değişime zorlamaktadır (Süleymanov, 2009: 8-9).

Günümüzde bilgi ve teknolojinin sınırları hiç olmadığı kadar genişlemiştir. Bununla paralel olarak bilginin yayılması da iletişim teknolojiler sayesinde çok hızlı olmaktadır. Toplum çok farklı kanallardan adeta bir bilgi bombardımanına uğramaktadır. Bu bombardımanın değerleri yıpratıcı etkisi vardır. Maalesef değerler yıpratıldığı veya yok edildikleri kadar hızlı tamir edilememekte veya yeniden

üretilememektedir. Bu da toplum ve aile için değerlerin olmadığı veya zayıf olduğu bir ortamı beraberinde getirmektedir (Bayer, 2013: 103).

Türk aile yapısını etkileyen temel etkenler saniye devrimi sonrası tüm dünyada görülen modernleşme akımı, özellikle 1950'lerden sonra yaşanan köyden şehre yaşanan yoğun göç ve son yıllarda hızla gelişen iletişim teknolojinin yarattığı değişimlerdir. Tüm bu etkenler Türk aileye yapısını ve işlevlerini değiştirmiştir. Türk ailesi bölünme, parçalanma, tek ebeveynli ailelerin giderek artması, uyuşturucu kullanımı, metropollerde sokak çocukları olgusunun ortaya çıkması ve giderek çoğalmasıyla bireysel, toplumsal ve aile içi şiddetin yaygınlaşması, kimlik bunalımı gibi önemli sorunlar yaşamaktadır (Bayer, 2013: 103). Büyük kentler barınma, ulaşım gibi sorunlarla birlikte akrabalık ilişkilerinin zayıflaması, komşuluk ilişkilerinin ortadan kalkması ve bireylerin yalnızlaşmaları gibi neticeleri beraberinde getirmektedir. Ekonomik ilişkilerin ön plana çıktığı kent hayatında bireyler etrafında sayısız insan bulunmasına rağmen yalnızlık yaşamaktadırlar (Kesgin ve Yaman, 2013: 143).

Kent yaşamı, ailenin kültür ve değer üreten ve aktaran işlevini de tehlikeye atmıştır. Kent yaşamının zorluklarıyla mücadele eden aile üyeleri maruz kaldığı yoğun baskı ve saldırı altında sürekli mücadele verirken kültür üretme ve aktarma sorumluluğunu yerine getirememektedir. Ailenin yapamadığı bu görev başka kurumlarca yerine getirilmekte, ancak bu aile büyüklerinin kültür ve değerleri ile yeni neslin kültür ve değeri arasında bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Çocuksuz ailelerin artması, tek ebeveyni çocukların sayısının artması, yalnız yaşamının özendirilmesi aile kurumunun ve işlevlerinin zayıflamasını hızlandırmaktadır. Bu tehdit liberalinden muhafazakarına tüm aile çeşitleri için geçerlidir. Muhafazakâr aileler de değişimlerden etilenmişler onlarda aile işlevlerini yerine getirmede sorunla yaşamaktadırlar (Kesgin ve Yaman, 2013: 148).

Son dönemde TV, akıllı telefon, İnternet, Sosyal medya vb. kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması aile yapısındaki değişimleri daha da hızlandırmıştır. Türk ailesinin önemli bir eğlence kaynağı TV'dir. TV programlarında yansıtılan aile yapısı, diziler, evlendirme programları, aile içi çatışmaları ve anlaşmazlıkları konu alan programlar aile yapısını etkilemektedir (Çelik, 2010: 26-27).

Türk ailesi geçirdiği değişim süreci ardından gözlemlenen değişiklikleri şu şekilde özetlemek mümkündür: Türk ailesi üretici özelliğini kaybederek tüketici bir özellik kazanmıştır. Liberal ekonomi, yaygın iletişim araçları ve reklamlar tüketimi daha da körüklemektedir (Aluş, 2015: 16). Bu gelişmeler Türk ailesinin çözülme sürecinde olduğu değerlendirmelerine neden olduğu kadar Türk ailesinin sağlamlığını muhafaza ettiği şeklinde de yorumlanmıştır (Bayer, 2013: 116).

2.1.8. Aileyle İlgili Sorunlar

Sağlıklı ailenin bazı gereklileri bulunmaktadır. Sağlıklı bir aile, üyeleri arasındaki ilişkilerin sağlıklı olmasıyla mümkün olabilir. Üyelerin aileye bağlılıkları da önemlidir. Üyeler arasında roller ve sorumluluklar tanımlanmış olmalıdır ve üyeler sorumluluk almalıdır. Üyeler arasında paylaşım ve dayanışma bulunmalıdır. Üyeler birbirlerini desteklemeli ve zorluklara karşı birlikte mücadele edebilmelidirler. Sağlıklı aile toplumsal değişime ve gelişime ayak uydurabilmelidir. Bu değişime uygun olarak sosyal statü ve rollerini üyeleri için belirleyebilmelidir. Değişimin değerlere uygun şekilde olabilmesi için kontrollü olması gereklidir. Aile de bir güven ortamı oluşturulmalı ve gelecek için rasyonel bir iyimserlik hakim olmalıdır (McCoy, 1996: 243; Cutler ve Radford, 1999: 148; Şener, 2009: 109).

Toplumsal yapı için son derece önemli bir rolü olan aile kurumu geçmişte hiç olmadığı kadar bugün tehdit altındadır. Bu tehdit çok farklı kaynaklardan geliyor olsa da şu başlıklar altında sıralamak mümkündür: Evlilik ve çocuk sahibi olmanın reddedilmesi veya geciktirilmesi, yüksek boşanma oranı, tek ebeveynli ailelerin sayısının artması, evlilik dışı birlikte yaşama, evlilik dışı doğan çocuklar ve eşcinsel evlilikler. Bu tehditlerin aile kurumu dolayısıyla toplumsal yapı üzerinde yıkıcı etkileri olmaktadır (Castells, 2006: 41).

2.1.8.1. Aileye ve Evliliğe Bakış (Aile birliğinin ve Bağlarının Zayıflaması)

Ailedeki ekonomik sorunlar, kadının işgücüne katılımı ve sosyal hayatta kendine daha fazla fırsatlar bulması Türk ailesinin aileye ve evliliğe bakışını değiştirmiştir. Geleneksel aile değerlerinin ve davranışlarının değiştiği ve bunların yerine yenilerinin ikame edildiği gözlemlenmektedir (Süleymanov, 2009: 8). Değişimler daha çok gençlerde görüldüğünden yeni kuşak ile eski kuşak arasında değerler konusunda bir kuşak çatışması ortaya çıkmaktadır. Eski kuşaklar aileyi daha çok önemserlerken yeni kuşakta aileye verilen önemin azaldığı gözlemlenmektedir. Eski kuşaklar için evlilik

son derece önemli ve evlilik dışı birliktelik yasaklanmış iken yeni kuşak evliliğe daha az önem vermekte ve evlilik dışı birlikteliğe daha ılımlı bakmaktadır. Yeni kuşağın daha bireyselci olduğu ve özel yaşama daha çok önem verdiği gözlemlenmektedir (Süleymanov, 2009: 8).

Bireyselleşmenin etkileri ailede de görülmüştür. Bu da aile bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Herkesin kendi hedefleri peşinde koştuğu ve bunları öncelediği, iki eşin de çalıştığı, çocukların aile dışında kreş, okul ve ev dışı alanlarda daha çok vakit geçirdiği, günümüz çekirdek ailesi birlikte daha az vakit geçirmeye, daha az ortak amaçları paylaşmaya, daha az işbirliği içinde bulunmaya ve daha az dayanışma içinde bulunmaya başlamışlardır. Doğal olarak da ailede anlaşmazlıklar ve çatışmalar daha sık görülmeye başlanmıştır. Bu sorunlar beraberinde çocukların yeterince eğitememesi, akraba ilişkilerinin zayıflaması, yaşlıların bakımının ihmal edilmesi, sorunlu genç nüfusun artması ve değerlerin muhafaza edilememesi gibi sonuçları taşımaktadır. Yaşlı sayısının giderek artmasına rağmen yaşlılara bakımının ihmal edilmesi bir diğer sorundur (Çapcıoğlu, 2018: 20-21).

Türkiye’de nüfusun %25’inden fazlası geniş ailelerde yaşarken %65 kadarı çekirdek ailelerde yaşamaktadır. Geleneksel aile çekirdek aileye evrilmiştir. Çekirdek aile ise farklı yeni aile türlerine evrilmektedir. Tek ebeveynli aileler, babasız aileler, üvey aileler, nikah akdi olmadan oluşan aileler, lezbiyen ve gey aileler bunlara örnek olarak verilebilir (Canatan ve Yıldırım 2016: 75-77). Bu farklı birlikte yaşama formları dışında tek başına yaşama da giderek yaygınlaşmaktadır.

2.1.8.2. Boşanma

Günümüz bireyselleşen ailesinin karşılaştığı önemli sorunlardan bir tanesi boşanmadır. Günümüzde ortalama her dört evlilikten birisinin evliliğin ilk yıllarında boşanmayla sonuçlanıyor olması aile ve evlilik müessesesiyle ilgili bir sorun olduğunu göstermektedir (Mills, 2000: 22). Boşanmaların artmasının muhtemel nedenleri; evliliğin artık mülkiyet aktarmak amacı kalmadığından sonlandırmanın kolaylaşmış olması, kadınların iş gücüne katılıp ekonomik özgürlük kazanmalarıyla evliliğin ekonomik ortaklık özelliğinin azalmış olması, ekonomik imkanların artmasıyla ayrılan tarafların ayrı bir evde yaşamasının kolaylaşmış olması ve ayrılan taraflar üzerindeki toplumsal baskının azalmış olması şeklinde sıralanabilir (Duman, 2012: 48).

Avrupa ülkelerinde boşanma ortalaması %40'lar civarındadır ve Belçika gibi bazı ülkelerde %70'i bile geçebilmektedir. Bu ülkelerde evlenme oranları da düşüktür. Orta doğudaki Müslüman ülkelerde boşanma oranları ortalama %20 civarındadır. Kazakistan'da, Tataristan'da da benzer olarak evlenme oranları belirgin düşüşler gösterirken boşanma oranlarında aksine belirgin artışlar yaşanmıştır. Kırgızistan'da ve Azerbaycan'da boşanma oranları katlanarak artmaktadır. Azerbaycan'daki boşanmaların başlıca nedenleri ekonomik sorunlar, çocuk sahibi olamama ve şiddetli geçimsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Boşanmalarla ilgili diğer dikkat çekici bir bulgu kentlerdeki ve köylerdeki boşanma oranlarının birbirine çok yakın olmasıdır. Cemaatçi yapısıyla köylerde aile kurumunun daha sağlıklı olması beklenirken istatistiki göstergeler bunun aksine işaret etmektedir (Süleymanov, 2009:8-9).

Türkiye'de de %20'ler civarında olan boşanma oranları son yıllarda yükselişini devam ettirmektedir. Boşanmaların yarısına yakının evliliğin ilk 5 yılında yaşandığı görülmektedir (TÜİK, 2016) (güncel verilere bak). Türkiye'de boşanma nedenlerine bakıldığında %90 oranında şiddetli geçimsizlik olduğu görülmektedir. Evi terk etme, şiddet uygulama, aldatma diğer öncelikli nedenlerdir (Çapcıoğlu, 2018: 19). Boşanmış bireylerle yapılan bir araştırma şu bulguları ulaştırmıştır (Yurtkuran Demirkan vd., 2009: 30-99): Evliliğin 2 ila 5'inci yılları arasında boşanmalar yoğun olarak yaşanmaktadır ve boşanmanın sık görüldüğü yaş grubu 26-35 yaşlarıdır. Boşanmalar daha çok büyükşehirlerde görülmektedir. Boşanmış kadınların çoğu bir iş sahibidir. Boşanmaya karar veren kadınların oranı boşanmaya karar veren erkeklerin yaklaşık iki katıdır. Flört ederek evlenenlerin boşanma oranı görücü usulü evlenenlerin boşanma oranından yüksektir. Çekirdek ailedeki boşanma oranları daha yüksektir. Boşanmayı dinin öngördüğü gibi yapanların oranı %26 iken buna uygun yapmayanların oranı %70 kadardır. Eğitim seviyesi yüksek olanlarda boşanma oranı daha yüksektir. Çocuk sahibi olmanın ve anne-baba ve diğer büyüklerin araya girmesinin boşanmayı engelleyici unsurlar olduğu da bulgular arasındadır (Çavlin, 2014: 197). Ayrıca kadınlar eğitim seviyesi ile boşanma oranları arasında da pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

2.1.8.3. Çocuk Sayısının ve Çocuğa İlginin Azalması

Boşanma dışında günümüz bireyselleşen çekirdek ailesinde görülen bir diğer sorun çocuk sahibi olma oranlarının azalmasıdır. Çocuğa yeterli ve nitelikli zaman ayrılmaması, boşanmalar neticesinde çocuğun bir ebeveynin denetiminden ve

eğitiminden uzak kalması, boşanmanın yıkıcı etkileri, internet, TV, bilgisayar oyunları vb. iletişim araçlarının yanlış ve olumsuz yönlendirmeleri neticesinde çocuklara kültürel değerlerin aktarılması sorunlu olmaktadır. Böylece yetersiz eğitim, sigara, içki ve uyuşturucu kullanımı gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Çapcıoğlu, 2018: 19).

Kadın hem işgücüne katılmasının özendirilmesi hem de kadının anne olarak ailede aktif rol oynamasının beklenmesi bir çelişki doğurmaktadır. Kadın istihdamı özendirilirken çocukların bakımı ve yetiştirilmesi için yeterli ve etkili politikaların üretilmiyor olması ve yeterli hizmetin sunulamıyor olması bir sorundur. Bu da ailenin yapısını zayıflatmaktadır (Buğra, 2011).

2.1.8.4. Nikâh Dışı Doğumlar

Nikah dışı gerçekleşen doğumlar da Türk toplumlarında aileye verilen önemin azaldığını ve aile kurumun işlevlerinin zayıfladığını göstermektedir. Kırgızistan'da nikah dışı doğum oranı %30'lar civarındadır ve bu oranla Avusturya, ABD, Kanada ve Rusya gibi ülkelerle aynı ligde yer almaktadır. Azerbaycan ve Kazakistan'da da nikah dışı beraberliklerin oranı giderek artmaktadır. Türk toplumlarındaki nikah dışı birliktelik oranlarını bu artışlar nikâh dışı birlikte yaşamayı normalleştirmiştir (Süleymanov, 2009: 8-9).

2.1.8.5. Yanlış Teknoloji Kullanımı

Teknoloji ve sosyal medya, onları diğer e-web sitelerinden ayıran özellikleri nedeniyle çok yaygın hale gelmiştir. Özellikle bilgi iletişim teknolojileri ve sosyal medya, tüm dünyadaki internet tarayıcılarını onları kullanmaya teşvik etmiştir. Sosyal medyanın, topluma katılımlarının yanı sıra aile ve değerler sistemi üzerindeki olumsuz ve doğrudan etkileri nedeniyle çok sayıda eleştirinin merkezinde yer almaktadır (Al-Mosa, 2015: 126).

Sosyal medya, kullanıcılarına edilgen ve pasif olmaktan ziyade aktif ve etken bir rol biçmektedir. Sosyal medya kullanıcıları farklılaşan, marjinal kalan ve gündeme alınmayan konularla ilgili olarak rahatlıkla fikir alışverişinde bulunabilmektedir. Söz konusu internet olanakları, bilgi toplumunda bireyin özerklik ve özgünlük kazanıp özne olarak öne çıkmasına yardımcı olmaktadır (Işık, 2013: 66). Böylece bireyci bir bakış açısı, günden güne güçlenmektedir.

2.1.8.6. Tüketim Kültürünün Yaygınlaşması

Günümüzde ağ toplumunun ve internetin kimlikler üzerinde belirleyici etkiler mevcuttur. Ulus üstü tüketime ve benzer yaşam biçimlerine dayanan homojen bir kimlik görülürken popülerleşen yerel kimlikler ise uzun vadede yurtsuzlaştırılarak, aidiyetten uzak bir ruh yapısıyla kimlik edinmeden yoksun bırakılmaktadır. Dolayısıyla ağ toplumunda anlamını yitiren sadece mesafeler değil aynı zamanda tüketim toplumuna bağlı olarak yerel kimlikler olmaktadır (Akdenizli, 2011: 40).

2.2. Kültür

Kültür sosyal bilimlerin odaklandığı konulardan bir tanesidir ve farklı yönlerden farklı alanlar tarafından incelenmiştir ve incelenmeye devam edilmektedir. Kültür çok boyutlu bir kavram olduğundan üzerinde fikir birliği edilmiş ortak bir tanımı bulunmamaktadır. 1871 yılında Tylor tarafından yapılmış ve kabul gören tanımlarından bir tanesine göre kültür; insanoğlunun toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, gelenek ve diğer yetenekleri ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütündür (Kottak, 2008: 46). Kültürün konusu insanlardır ve kültür insanların inanç ve davranışlarını şekillendiren gelenek ve adetlerdir. Dolayısıyla kültürün kaynağı sosyal çevredir. Hofstede'in (1993: 81) tanımına göre ise kültür bir grubu ya da bir insan topluluğunu diğerlerinden ayıran zihnin kolektif programlanmasıdır. Bu programlanma bireyin ailesi, okul ve sosyal çevresi aracılığıyla yapılır. Kültür toplum içerisindeki bilişsel, normatif ve düzenleyici yapılar ve eylemlerdir ve sosyal davranışları düzenlediği gibi onlara bir anlam kazandırır.

Birey bir kültürün içine doğar ve o kültürün bir parçası haline gelir (Fichter, 2009: 152). Kültürün birey ve toplum hayatında çok kapsamlı etkileri vardır. Öyle ki bireyin kendisini ve toplumu değerlendirmesini, yaşam tarzını, düşünce sistemini, isteklerini, beklentilerini, değerlerini, inançlarını, bilgiyi, tekniği, ekonomiyi, siyaseti, kurumları ve sanatı etkiler. Ayrıca kültür toplumsal hayat için normlar belirler ve bunlar aracılığıyla bireyin davranışlarını da denetler (Şahin, 2011: 246). Kültür bir toplum içerisinde, tarihsel süreç içerisinde yaşanmışlıklarla oluşur, toplumun geneli tarafından kabul görür, bir önceki nesilden miras alınır, paylaşılır, yorumlanır ve bir sonraki nesle aktarılır (Nişancı, 2012: 1282).

Kültür bütün toplumlarda bulunmasına rağmen kültür anlayışları toplumdan topluma farklılık gösterir. Alman anlayışı kültür ve medeniyeti birleştirirken Fransız anlayışı bu ikisini ayırır. İngiliz anlayışı bazı farklılıkları bulursa dahi Fransızların anlayışına daha yakındır. Her ne kadar toplumdan topluma kültür anlayışları farklılaşsa dahi kültürün ortak bazı kabulleri bulunmaktadır. Kültürün izlerini yaşayış ve düşünüş tarzında, karakterde, günlük ilişkilerde, dinde, sanat ve edebiyatta ve eğlence tarzında görmek mümkündür. Kültürün o kadar geniş bir etki alanı vardır ki toplum içerisinde insan ürünü olan her şeyde kültürün etkisini görmek mümkündür, buna inançlar, değerler, örf/adetler, zevkler de dahildir. Kültür hayata anlam ve değer katar ve onu yaşanılır kılar. Kültür toplumlara bir kimlik kazandırır ve bu kimlik kullanılarak toplumların birbirine benzeyen ve birbirinden ayrılan yönlerini tespit etmek mümkün olur (Celkan, 1991: 81-84). Toplum içindeki bireyler bu kültürel kimliğin özelliklerini alırlar. Bir insanı anlayabilmek ancak o kişinin kültürünü bilmekle mümkün olabilir (Birkök, 2019: 493)

Kültürün varlığı, oluşumu, yayılması, aktarılması ve farklılaşması bazı süreçlerle tanımlanmaktadır. Bunlar yayılma, asimile etme, yabancılaştırma, kültürlenme, kültürleşme, kültürlenme, zorla nakledilme gibi süreçlerdir. Ailenin kültürel değerleri aktarması ele alınırken üzerinde durulması gereken süreçler kültürlenme ve kültürleşme süreçleridir. Kültürlenme bir toplum içerisindeki bireylerin o toplumun kültürünü kazanmasıdır. Kültürleşme ise farklı kültürlerle sahip toplamlardan olan bireylerin bir araya gelmesiyle her birinin kültürel unsurlarının kullanılarak yeni bir kültür sentezi ortaya çıkarmalarıdır (Celkan, 1991: 81-84).

Küreselleşme, iletişim ve ulaşım imkanlarının artmış olması kültürler arası geçişkenliği artırmıştır ve değerlerin değişimini ve dönüşümünü hızlandırmıştır. Dünyanın en uzak kösesindeki insanların günün her saati iletişim ve etkileşim halinde bulunabilmektedir. Böylece bireylerin diğer kültürleri tanınması ve kendi kültürüyle karşılaştırma imkanları artmaktadır. Ayrıca bu imkanlar farklı kültürlerden insanlarla evlenme oranlarını da artırmıştır. Bu etkende kültürlerin ve dolayısıyla değerlerin farklılaşmasında bir eken olabilmektedir (Şahan ve Akbaş, 2018: 67).

Bir toplum içinde aynı değerlere sahip olan, aynı gelenek ve göreneklere tabi olan, aynı hayat tarzına sahip olan insanlar benzer benlik yapılarına sahip olmaktadır. Bu olguya dayanılarak aynı kültür içerisindeki bireyler benzer oldukları

gibi bir önyargı oluşmuştur. Bununla birlikte, aynı kültür içerisindeki alt kültürlerle bağlı bireyler kişilik yapılarına göre birbirinden ayrıldığı gibi aynı kültür içerisindeki farklı ailelerden olanlar dahi farklılaşmaktadırlar (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014: 331).

Tüm ülkelerin kültürleri tamamen birbirinden farklı olmadığı gibi bir kültür içerisinde de herkes kültürün özelliklerini göstermeyebilir. Türkiye jeopolitik konumu, kadim tarihi, bünyesinde pek çok farklı etnik grubu barındırmasından dolayı çok farklı kültürel özellikleri barındırmaktadır.

2.2.1. Kültürün Tanımı

Her insan toplumun bir kültüre sahip olduğu konusunda tereddüt bulunmazken kültürün tanımı konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Kültür, toplumun oluşturduğu maddi ve manevi ürünlerin tamamı olarak tanımlandığı gibi insanların fiziksel ve toplumsal çevrelerine adaptasyonları için ürettikleri maddi ve manevi eserlerin tamamı olarak da tanımlanmıştır (Tezcan, 1991: 4). Kültürü bir toplum içerisinde bir neslin sonraki nesle aktardığı bilgi, kalıplaşmış eylem tarzları ve yaşam biçimi olarak da tanımlanmıştır. Kültürel özellikler toplum içerisinde yaygın olarak bireyler tarafından temsil edilir ve bu özellikleriyle bir toplum diğer toplumlardan ayrılır (Sezen, 1990: 95).

Günlük kullanımda kültür farklı anlamlara gelebilmektedir. Uygarlık anlamında, sanat anlamında, eğitim anlamında ve üretim anlamında kullanımlara rastlanmaktadır (Güvenç, 2011: 101). Bununla birlikte kültür içinde farklı ve çok çeşitli unsurları barındıran karmaşık bir sistemdir. Kültür toplumun bireylerinin geneli tarafından paylaşılan ve toplumu diğer toplumlardan ayıran, toplumun yaşam tarzını tanımlayan, inançları, görüşleri ve zihniyeti şekillendiren maddi ve manevi değerlerin bütünüdür (Şahin, 2011: 243). Kültür, belirli bir dilde, sınırlı bir zaman diliminde ve tanımlanabilir bir coğrafi alanda paylaşılan anlamlar sistemi olarak tanımlanabilir (Triandis, 1989: 507).

Türk dil kurumuna göre kültür; “tarihsel, toplumsal gelişme içerisinde oluşturulan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları oluşturmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” şeklinde tanımlanmıştır. Ziya Gökalp ise kültürü “bir milletin vicdanında yaşayan değer hükümlerinin toplamı... bir milletin dinî,

ahlâkî, aklî, estetik, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının ahenkli bir bütünüdür” şeklinde ifade etmiştir (Gökalp, 1973: 27).

Hofstede tarafından kültür "bir grup veya kategorideki insanı diğer grup veya kategoridekinden ayıran aklın kolektif planlaması" olarak tanımlanmıştır (Hofstede 1991: 5). Koçel (2014: 30) kültürü kapsayıcı ve detaylı olarak şu şekilde tanımlamıştır; kültür toplumdaki insanların yaşama amaçları, dünya görüşleri, dil ve konuşma tarzları, iyi veya kötü anlayışları, tutumları, davranışları, inançları, doğruları, yanlışları, insanlar arası ilişkileri, yaşamın değerli olan yönleri, yetki ve sorumluluk anlayışları, zaman kavramına bakışları, giyim, kuşam ve görünüşleri, özgürlük ve bağımlılıkları, yasalara uygun davranışları, kişisel ve toplumsal çıkarları vb. konularda paylaştıkları değer, anlayış, simge, sembol ve bakış açılarının toplamıdır.

2.2.2. Kültürün Özellikleri

Kültürü niteleyen beş özelliği bulunmaktadır. Bunlar kültürün milli, sosyal, manevi, tarihi ve devamlı olma özellikleridir. Kültürün maddi ve manevi yönleri bulunmaktadır. Maddi kültür toplum içindeki bireylerin eylem tarzlarını belirler. Manevi kültür ise toplum içerisindeki bireylerin isteklerini, düşünsel faaliyetlerini ve tutumlarını belirler. Kültürün yansımaları bireyden bireye ve toplumun alt tabakalarında farklılaşabilir. Bir etnik grup veya bir sosyal grubun genel kültür içerisinde ayrıran kültürel özellikler göstermeleriyle alt kültürler oluşabilir (Celkan, 1991: 81-84).

Toplumların kültürleri birlerinden farklı olsa dahi kültürün ortak özellikleri bulunmaktadır. Farklı kaynaklarda kültürün özellikleri farklı şekilde verilmiştir. Bunlardan birinde kültürün toplumsal, tarihsel, aktarılabilen, işlevsel, değişken ve birlik içinde farklılıkları barındırabilen özellikte olduğu belirtilmiştir (Turan, 2005: 24). Bir diğerinde kültürün milli, sosyal manevi, tarihi ve sürekli özellikleri taşıdığına vurgu yapılmıştır. Başka bir kaynağa göre ise kültürün özellikleri şunlardır (Sarı, 2009: 7): Kültür sonradan öğrenilir, kültür farklı unsurların etkileşimidir, kültür paylaşılır, kültür nesiller arasında aktarılır, kültür toplumlar arasında ayırt edici bir özelliğe sahiptir, kültür semboliktir ve kültür parçaları birbirini etkileyen yapısal bir sistemdir. Kültürün toplumsallık, öğrenilebilirlik, değişkenlik, tarihsellik, ihtiyaç karşılayıcı ve tatmin sağlayıcı olma, ideal kurallar sistemi olma, örüntülülük ve yaratıcılık özellikleri aşağıda açıklanmıştır.

- Toplumsallık: Kültür, toplumların kimliğidir ve toplumla hayat bulur. Kültür toplumun inançlarını, değerlerini, alışkanlıklarını düşünme ve hareket şekillerini yansıtır (Kottak, 2008: 47).

-  ğrenilebilirlik: Kültür, toplum içindeki bireyler tarafından bilinçli veya bilinçsiz şekilde aile, okul ve sosyal  evre sayesinde öğrenilir nesilden nesle aktarılır (Barutçugil 2011: 217).  ğrenme g zem yoluyla veya öğretme yoluyla olabilir.

- Değişkenlik: Kültür, dinamiktir ve değişkendir. Zamana ve şartlara göre kültür farklılaşarak eski halinden daha farklı bir duruma dönüşebilir (Karanlık, 2014).

- Tarihsellik: Kültür değişebilir olduğundan onu şekillendiren olaylar toplumun tarihindeki onu etkileyebilecek nitelikteki önemli başarılar, zaferler, mağlubiyetler, büyük acılar, doğal afetler ve benzerleridir (Barutçugil, 2011: 217).

- İhtiyaçları karşılayıcı ve tatmin sağlayıcı: Kültür toplum içindeki bireylerin gereksinimlerini karşılayıcı ve doyum sağlayıcı niteliktedir (Karanlık, 2014: 3).

- İdeal ya da idealleştirilmiş kurallar sistemi: Kültür, toplumun bireylerinin rahatlıkla ve farkına varmadan benimseyip i selleştirebildikleri kurallardan ve değerlerden oluşmaktadır (Barutçugil, 2011: 217).

-  r nt l l k: Kültürü oluşturan kurallar ve değerler bir sitem içerisinde birbirleriyle ilişkili uyumlu bir bütün oluştururlar ve bu kurallar veya değerlerin birisinde meydana gelen bir değişim diğerlerini de etkiler (Kottak, 2008: 47).

- Yaratıcılık: Kültürel kurallar birebir kabullenilip uygulanan kurallar değillerdir. Bireyler bunları kendi kriterlerinden geçirerek dönüştürerek de kullanabilirler. Bu açıdan kültürel kuralların yaratıcı bir şekilde kullanıma açık olduğu söylenebilir (Kottak, 2008: 47).

2.2.3. Ulusal Kültür Modelleri

Bu başlık altında alanyazında sıklıkla kullanılan ve kabul görmüş olan    ulusal kültür modeli açıklanacaktır. Bunlar; Hofstede'nin ulusal kültür modeli, Inglehart dünya değerler araştırması ve Schwartz'ın kültürel değer yönelimleridir.

2.2.3.1. Hofstede'nin Ulusal Kültür Modeli

Son yıllarda kültür üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır. Hofstede'in (1980) kültürün sonuçları isimli çalışması ise bu alandaki en önemli ve en bilinen araştırmalardandır. Bu alanda yapılan çalışmalara örnek olmuş ve ışık tutmuştur ve en çok atıf yapılan eserlerden birisi olmuştur. Bundan sonra kültür üzerine daha fazla nicel araştırma yapılmaya başlanmıştır.

Hofstede'in yaptığı değer boyutları zamanla değişmemektedir (Adler, 1991: 46). Hofstede'e (1984) göre kültür bir zihinsel programdır ve bu program doğumlu birlikte ailede oluşturulmaya başlanmaktadır ve daha sonra okul ve çevre tarafından programın oluşturulmasına devam edip kişiye benimsetilmektedir. Bireyler birbirlerinden çok farklı özellikte olmalarına karşın kültür sayesinde ortak tutum ve davranışlar sergilemektedirler. Kültür ise değerlerden oluşmaktadır.

Hofstede'e (1984) göre değerlerin bazı özellikleri vardır. Birincisi değerler rasyonel değildir. İnsan ömrünün erken aşamalarında öğrenildiği için biz değerlerimizi rasyonel olarak değerlendirecek de aslında değerler subjektiftir. İkincisi değerler uyumlu değildir. Birbiriyle uyuşan değerler olduğu gibi çelişen ve çatışan değerler de bulunabilir. Üçüncüsü, değerlerin gücü ve önemi insanların bu değerlerle ilgili algılarıyla alakalıdır. Bu algılar değiştiğinde değerlerin önemi ve gücünde değişir. Önemli ve güçlü değerler zamanla önemsiz ve güçsüz hale gelebilirler. Dördüncüsü, ideal değerlerle gözlemlenen değerler birbirinden farklı olabilir. Bireyler olması ve yapılması gerekenlerle ilgili değerlere sahip olabilirler ancak bu bireylerin gözlemlenen eylemleri farklı değerlere göre şekillenmiş olabilir.

Hofstede 1967 ve 1973 yıllarında 40 ülkede bir şirketin 116 çalışanından tutumlarla ilgili veri toplamıştır. 1982 yılında ise ülke sayısını 50'ye çıkartmıştır. Hofstede yaptığı incelemede çalışanlar arasındaki bazı farklılıkların onların kültürlerinden kaynaklandığını tespit etmiştir. Bu kültürel farklılıkları dört boyutla incelenmiştir. Bu boyutlar; güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, bireycilik/toplulukçuluk, erillik/dışiliktir (Hofstede 1983). Bu boyutlara bir beşincisi uzun vadeli yönelim ve kısa vadeli yönelim olarak 22 ülkede yürütülen Çin kültür bağlantısı (1987) bir araştırmaya dayanılarak eklenmiştir (Hofstede, 2011). Hoşgörü ve kısıtlama boyutu ise altıncı boyut olarak yine başka bir çalışmadan esinlenerek

modele eklenmiştir (Hofstede, 2011). Böylece Hofstede'in altı boyutlu kültürel değerler modeli ortaya çıkmıştır. Aşağıda altı boyut açıklanmıştır.

Güç mesafesi: Toplumun bireyleri arasındaki eşitsizlik düzeyi ile ilişkilidir (Altay, 2004: 304). Eşitsizlik düzeyinin az olduğu toplumlarda güç mesafesi az, eşitsizliğin yüksek olduğu toplumlarda ise güç mesafesi yüksektir. Tüm toplumlarda toplumu oluşturan bireylerin fiziksel ve entelektüel kapasiteleri doğal olarak eşit değildir. Ancak bazı toplumlar bu farklılıkları normalleştirirken ve bunların güç ve servet eşitsizliğine dönüşmesini kabullenirken bazı toplumlar ise bu eşitsizliklerin güç ve servet eşitsizliklerine dönüşmesine karşı önlemler alırlar (Turan, Durceylan ve Şişman, 2005: 185). Dolayısıyla toplumlar güç mesafesi açılarından eşit değildir ve gücü tekelinde tutmak isteyenler her zaman olacağı için bu eşitsizliklerin sona ermesi olası görülmemektedir. Güç mesafesinin yüksek olduğu toplumlarda eşitsizlikler kabul edilmiş buna uygun hiyerarşik düzen benimsenmiştir ve güç ve servet eşitsizliğinin varlığına ve artmasına izin verilir. Güç mesafesinin düşük olduğu toplumlarda ise fırsat eşitliğine vurgu yapılarak eşitsizlikler ortadan kaldırılarak toplum içinde eşitlik tesis edilmeye çalışılmaktadır. Grup içindeki otorite sahibinden farklı bir fikre sahip olmak bir sorun olarak ve hatta isyan olarak algılanıyorsa bu toplumda güç mesafesi yüksek demektir. Türk toplumu buna örnek verilebilir, çünkü baba gibi, dini liderler gibi veya siyasi liderler gibi figürler bu tanımlamaya uymaktadırlar. Diğer taraftan düşük güç mesafesi olan toplumlarda güç olabildiğince eşit dağıtılmıştır ve gücün merkezileşmesi söz konusu değildir. Toplumun genelince ortak bir karar alma eğilimi vardır (Altay, 2004: 304).

Belirsizlikten kaçınma: Toplumu oluşturan bireylerin yapılandırılmış durumlar ile yapılandırılmamış durumlar arasındaki tercihleriyle, bireylerin karşılaştıkları belirsizlikler nedeniyle sahip oldukları rahatsızlık düzeyleriyle ve geleceğin bilinmezliği gerçeğine karşı toplumun geliştirdiği tutumla ilişkilidir. Bireylerin gelecek algısı teknoloji, yasalar ve inanç etkenleri tarafından belirlenmektedir (Hofstede, 2001: 145). Yapılandırılmış durumlar bireyin bir konuyla ilgili nasıl davranacağını önceden kurallarla belirlenmiş olmasıdır. Bu kapsamda yapılandırılmış durum belirliliği, diğer taraftan yapılandırılmamış durum ise belirsizliği tanımlamaktadır. Belirsizlikten kaçınma öngörülemeyen ve bilinmeyen karşısından toplumun bireylerindeki stres düzeyini karşılamaktadır. Belirsizlikten kaçınma düzeyleri yüksek olan toplumlarda bireyler inançları, tutum ve davranışları

konusunda katıdırlar, bunları değiştirmeyi düşünmezler ve farklı birey ve düşüncelere karşı hoşgörölü değillerdir. Bu toplumlarda belirsizlik, güvensizlik ve tehdit edilmişlik duygusu yarattığından bu toplumun bireylerinin daha sinirli olması beklenir. Belirsizlikleri en aza indirmek için bu toplumlarda her şeyin yazılı ve sıkı kurallara bağlanmış olması istenir, otorite ve hiyerarşı geçerlidir. Belirsizlikten kaçınma düzeyi düşük olan toplumlarda ise farklılıklar tolere edilir ve hoşgörölüyle karşılanır. Kurallar değil prensipler ön plandadır, risk alma davranışı gözlenir ve stres düzeyi daha düşüktür (Altay, 2004: 306; Turan vd., 2005: 186). Türk toplumu belirsizlikten kaçınma düzeyi yüksek bir ölke olarak kabul edilmektedir ve bu açıdan Peru, Brezilya, Fransa, Yunanistan, Mısır ve İran gibi ölkelere benzerdir.

Bireycilik/toplulukçuluk: Bu boyut toplumlar arasında değer farklılaşmasını açıklamada en çok kullanılan ve bunu açıklamada başarılı olduğu kabul edilen bir boyuttur (Triandis, 1995; Wasti ve Erdil, 2007: 5). Bireycilik toplum içindeki bireylerin diğer bireylerle ortak değil bireysel olarak hareket etmeyi tercih etmesiyle ilişkilidir. Toplulukçuluk ise tersine üyelerin ortak hareket etmeyi tercih etmesiyle ilişkilidir. Bireyciliğin hakim olduğu toplumlarda bireyin sorumlulukları kendisi ve yakın akrabalarıyla sınırlıdır ve biz yerine ben duygusu hakimdir. Bu toplumlarda birey toplumdaki önce gelir ve birey kendi menfaatlerini toplumsal menfaatlardan üstün tutar. Bireylerden beklenen kendi ayakları üzerinde durabilmeleri ve kendi sorumluluklarını alabilmeleridir. Herkesin kendi başına olduğu bu toplumlarda herhangi birine sadakat ihtiyacı duyulmamaktadır (Altay, 2004: 304-305). Toplulukçu toplumlarda ise birey topluma sıkı sıkıya bağlıdır ve sadakat duygusu ön plandadır. Çocuk doğumu ve gelişimiyle birlikte ait olduğu gruba, grup içi ve dışı ilişkileri öğrenmekte, gruba sadık kalmayı ve grup için yapması gerekenleri bilmektedir. Grup üyeleri, fikir birliği ve uyum içinde çalışır. Başlı derde girerse grup tarafından korunacağını düşünmektedir. Grubun çıkarları bireyin çıkarlarında önce gelir (Turan vd., 2005: 185). Bireyci toplumlar değerlerinin evrensel olduğunu, toplulukçu toplumlar ise değerlerin toplumdaki topluma değiştiğine inanırlar. Bireyci toplumlarda içsel denetim mekanizmaları kullanılırken, toplulukçu toplumlarda dışsal denetim mekanizmaları kullanılır (Adler, 1991: 47). Türk toplumunun toplulukçu özellikte olduğu tespit edilmiştir (Özen, 1996; Sargut, 2001)

Erillik/dişillik: Bu boyut toplumun bireyleri tarafından cinsiyet kavramının algılanması ve buna uygun tutum ve davranışların geliştirilmesiyle ilişkilidir.

Toplumlar kadın ve erkeklere yükledikleri roller ve bu rollerin dağılımı açısından farklılaşırlar. Bazı toplumlar kadın ve erkek rollerini belirgin şekilde ayırırlarken bazılarında bu ayrım keskin değildir. Kadın ve erkek rollerini ayıran toplumlarda güç, hakimiyet, baskınlık odaklı roller erkeklere verilirken kadınlara şefkat, anlayış, hizmet odaklı roller verilmektedir. Kadın ve erkek rol ayrımını keskin şekilde yapan toplumlar eril toplumlar, keskin şekilde rol ayrımı yapmayan toplumlar ise dişil toplumlar olarak nitelenir. Eril toplumlarda eril sosyal değerler ve tutumlar kadınlar dahil tüm toplumda hakimdir. Eril toplumlarda gösteriş, performans, görünür bir şey başarma ve para kazanma ön plandadır ve erkeklerden koruyucu olma, başarma ve para kazanma hırsıyla dolu, maddi başarılarla odaklanan, mücadeleci ve rekabetçi özellikte olmaları beklenir. Bu toplumlarda kadınlardan ise ılımlı olmaları, çocuk bakmaları, zayıf olmaları beklenir. Dişil toplumlarda gösteriş yapmamayı, paradan ziyade insanlarla olan ilişkilere önem vermeyi, yaşam kalitesi ve çevrenin korunmasını önemseme ve başkalarına yardım etme ön plandadır ve bu toplumlarda kadın ve erkek rolleri keskin bir biçimde tanımlanmamıştır (Altay, 2004: 305; Turan vd., 2005: 186). İskandinav ülkelerinin dişillik özellikleri gösterdiği, buna karşılık Japonya ve Avusturya gibi ülkelerin erillik özelliği gösterdikleri rapor edilmiştir (Adler, 1991: 54-55).

Uzun vadeli yönelim/kısa vadeli yönelim: Bu boyut toplumu oluşturan bireylerin şimdi ve gelecekle ilgili tutumlarıyla ilgilidir. Uzun vadeli yönelimin hakim olduğu toplumlarda azim, tutumluluk ve süreklilik gibi değerlere önem verilir ve bu toplumlarda bireyler çabalarının karşılığını uzun vadede de olsa almış olmaktan memnuniyet duyarlar. Kısa vadeli yönelimin hakim olduğu toplumlarda geçmişe saygı ve kişisel istikrar gibi değerler önemlidir ve toplumlarda bireyler çabalarının karşılığını hemen o anda almak isterler. Geleneklere önem verirler, kuralcıdırlar ve değişime direnç gösterirler ve sabit bir gerçeklikleri vardır (Altay, 2004: 307).

Hoşgörü/kısıtlama: Bu boyut toplumu oluşturan bireylerin hayattan keyif alma gibi insani temayüllerinin karşılanmasıyla ilişkilidir ve bireylerin gereksinimleri giderme ve hoş zaman geçirme eğilimlerinin düzeyleriyle, bu dürtüleri ne kadar kontrol edebildikleri ve bunların kontrol edilebilmesi için ihtiyaç duydukları toplumsal kurallarla ilişkilidir. Hoşgörüyü benimseyen toplumlarda bireylerin keyif alma ve hoş zaman geçirme eğilimleri dikkate alınır ve bunlara karşı müsamaha gösterilir. Kısıtlamayı benimseyen toplumlarda ise keyif alma ve hoş zaman geçirme

katı kurallara bağlanmıştır ve bu kurallar aracılığıyla yasaklanır veya kısıtlı olarak izin verilir.

2.2.3.2. Inglehart Dünya Değerler Araştırması

Ronald Inglehart 1990 yılındaki 43 toplumdan veri toplayarak yaptığı değerler araştırmasında değerlerin geleneksele karşı seküler-akılcı değerler ve hayatta kalma-kendini ifade etme değerleri olmak üzere iki faktör altında inceleyebileceğini ifade etmiştir. Inglehart araştırmasını daha fazla sayıda toplum ile 1995 ve 2000 yılında tekrarlamış ve aynı iki faktör yapısı ile değerlerin açıklanabileceğini savunmuştur (Inglehart ve Baker 2000; Maleki ve De Jong 2014). Aşağıda bu iki değer türü açıklanmıştır.

Geleneksele karşı seküler-akılcı değerler: Geleneksel toplumlarda dine, millete ve aileye verilen önem üst düzeylerde dir. Bu toplumlarda din, hayatı şekillendirir ve dini inanca sahip olmak ve bunları üst derecede hayata geçirmek övünç kaynağıdır. Bu toplumlarda çocuklar için her türlü fedakarlık yapılır ve teşvik edilir. Aile yapısı çok çocuklu ve kalabalık olarak resmedilir. Bu toplumlar otoriteye saygılıdır lar ve milli gurur taşırlar. Boşanmaya, kürtaja, ötenazi ve intihara karşı dururlar. Seküler-akılcı toplumlar ise daha bireycidirler, otoriteyi daha az kabul eder ve güvenirl er, mutlak değerleri kabul etmezler ve boşanmaya, kürtaja, ötenazi ve intihar gibi konuları tartışılabilir bulurlar.

Hayatta kalma-kendini ifade etme değerleri: Bu değerler yaşam kalitesi açısından bireyin kendisini ve toplumu ve ilişkilerini değerlendirmesiyle ilişkilidir. Hayatta kalma toplumlarında fiziksel güvenlik ön plandadır. Bu toplumlarda belirsizlik ve değişim korkutucu bulunur ve istenilmez. Kendine güven toplumlarında ise güven bireyin kendisini ifade edebileceği ortamı karakterize eder ve güvenlik fiziksel güvenlikle birlikte ekonomik güvenliği de içerir. Bu toplumlarda bireysel refah ve yaşam kalitesi ön plandadır. Bu toplumlarda değişim ve farklılıklar kabul edilir. Çevre koruma, çeşitliliğin tolere edilmesi, siyasi faaliyette bulunabilme vb. konular önemsenir.

2.2.3.3. Schwartz'ın Kültürel Değer Yönelimleri

Schwartz (2006) 73 ülkeden topladığı verilerle kültürel değerleri incelemiştir ve kültürel değerlerin özerklik/muhafazakârlık, eşitlik/hiyerarşi ve uyum/üstünlük olmak üzere 3 farklı boyutta açıklanabileceklerini belirtmiştir.

Özerklik/muhafazakârlık: Bu boyut toplum içindeki bireylerin kendi aralarındaki ve toplumla olan ilişkileriyle ilgilidir. Özerk toplumlarda bireylerin duygularına, fikirlerine ve tercihlerine önem verilir ve bireylerin bağımsız olduğu ve sınırlılıkları olduğu kabul edilir. Bireylerin merak ve yaratıcılıklarıyla ilgili entelektüel özerklik ve bireylerin duygu ve zevkleriyle ilgili duygusal özerklik olmak üzere iki tür özerklik bulunmaktadır. Muhafazakar toplumlarda ise birey toplumun bir parçası olarak kabul edilir ve topluma bağlı olma ve onun özelliklerini taşımayla tanımlanır. Değer, tutum ve davranışlar ortak yaşama katılmak, ortak amaçları gerçekleştirmek ve sosyal ilişkiler üzerinden değerlendirilir. Bu toplumlarda itaat, güvenlik ve geleneğe saygı gibi kavramlar ön plandadır. Geleneksel düzeni değiştirebilecek tutum ve davranışlar hoş karşılanmazlar.

Eşitlik/hiyerarşi: Bu boyut, toplum içindeki bireylerin toplumun düzeni ve bütünlüğü için sorumluluk taşıması ve sorumluluklarını yerine getirmesiyle ilişkilidir. Eşitlik toplumlarında toplumun bireylerinin birbirine eşit olduğu kabul edilir. Eşitlik, sosyal adalet, yardım, sorumluluk ve dürüstlük gibi değerlerin ön planda olduğu bu toplumlarda sosyalleşmenin amacı işbirliği yapmak ve toplumunun genelinin refahını sağlamaktır. Hiyerarşi toplumlarda ise rollerin, kaynakların ve gücün dağılımı eşitlik ilkesine uygun olarak yapılmamaktadır ve eşit yapılamayan dağılım meşru görülmektedir. Sosyal güç, otorite, alçakgönüllülük ve servet gibi değerlerin ön planda olduğu bu toplumlarda sosyalleşmenin amacı rol dağılımlarını içselleştirme, buna ilişkin uygulamaları öğrenme ve gerçekleştirme için yapılmaktadır.

Uyum/üstünlük: Bu boyut toplum içerisindeki ilişkilerin nasıl yönetildiğiyle ilgilidir. Uyum toplumlarında dünya olduğu gibi kabul edilir ve doğaya saygı duyulur. Dünya sömürülmeden, kötüye kullanılmadan, yönlendirilmeden ve düzeni bozulmadan muhafaza edilir. Bu toplumlarda evrensel barış, doğanın korunması ve sürdürülebilirliği önemli değerlerdir. Üstünlük toplumlarında ise hedeflere ulaşmak için dünyanın kullanılması ve yönlendirmesi söz konusudur. Bu toplumlarda hırs, başarı, cüretkarlık ve yetkinlik önemli değerlerdir.

2.2.4. Kültürel Değerler

Değer, toplumların ve bireylerin tutum ve davranışların oluşturulmasında ve tercih edilmesinde kullanılan kriterlerdir (Turan ve Aktan, 2008: 228). Felsefe, psikoloji, sosyoloji ve eğitim bilimleri değer olgusunu konu alan başlıca bilim

dallarıdır (Öntaş, 2016: 159). Sosyolojik olarak ele alındığında kültürü; normlar, değerler ve yaşam biçimi kelimeleriyle tanımlamak mümkündür. Kültürün oluşumunda değerlerin önemli bir rolü vardır. Evrensel değerler ise tarih süreci boyunca insanların ortaklaşa ürettikleri ve yaygın olarak kabul gören işlevsel, yol gösterici ve yönlendirici prensiplerdir (Birkök, 2019: 493).

Değerler, birey ve toplum tarafından benimsenmiş ideal var olma veya davranış tarzıdır (Doğan, 2004: 236). Değerler, bireyler tarafından kendileriyle birlikte çevrelerindeki diğer insanları değerlendirmek, olayları anlamlandırmak, davranışlarını belirlemek ve meşrulaştırmak için kriter olarak kullanılırlar (Özensel, 2003: 217). Toplum tarafından benimsenmiş olan değerlerin toplum hayatında kritik rolleri vardır. Toplum üyelerini değerler aracılığı ile denetler ve değerlere göre statü kazandırır. Değerlerin oluşumu ve gelişimi bireyin toplum içerisinde sosyal etkileşime dayalı oluşum ve gelişim sürecini takip eder ve değerlerin gelişim süreci tutum ve davranış rehberlik ettiği zaman tamamlanmış demektir.

Değerler sayesinde hem birey kendi kendini hem de toplum bireyi kontrol eder (Yazıcı, 2006: 499). Bir toplumun kültüründe önem verilen, ulaşılmak istenen, tercih edilen ve geliştirilmek istenen şeyler değerlerdir (Turan vd., 2005: 181). Değerler bireyin ve toplumun beklenti ve davranışlarına yön verirler. Değerler ayrıca toplumlar açısından bir kimlik olma özelliği de taşırlar. Bu kimliklere bakarak toplumları tanımak ve tanımlamak kolaylaşır. Değerler ayrıca bireyin kendisini ve başka bireyleri değerlendirmesinde de kullanılmaktadır (Erdem, 2003: 56). Değerler bireye bir yaşam amacı sunar, kişilik kazandırır, davranışlarına bir biçim ve istikrar sağlar (Yiğit, 2011: 86). Ebeveynin çocuklarını yetiştirme süreçleri, çocuklarını sosyalleştirme hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilen davranışları kültürel değerler belirler. Farklı kültürlerde farklı değerler bulunduğundan çocuğun yetiştirilmesi ve sosyalleştirilmesi süreçleri birbirinden farklı şekilde gerçekleşir (Triandis, 2001).

Değerler insan davranışları açısından bir belirleyici oldukları için insanı konu olan pek çok bilim dalı değerleri incelemiş ve kendileri açısından bir tanım yapmışlardır. İnanılan, olması gerektiği düşünülen davranışlar için bir kriter olarak benimsenen değer Latince bir kelime olan *valere* kelimesinden türetilmiş ve *valere kıymetli olmak* ve *güçlü olmak* anlamlarına gelmektedir (Gümüş, 2014: 6). Değerler

“...toplum tarafından paylaşılan, bireyin/toplumun mutluluğu için gerekli görülen, ortak duygular uyandıran düşünce, tasavvur ve ideallerdir” (Bilgin, 2010: 129).

Değer, ihtiyaçları olan ve arzu eden bireyin nesneyle olan ilişkisini tanımlayan şey olarak tanımlandığı gibi sahip olunan maddi ve manevi unsurlar olarak da tanımlanmıştır (Bolay, 1996: 82; Sağlam, 2002: 11). Daha genel bir tanımda değer ahlak, ekonomi, değerler felsefesi ve sosyoloji bilimlerinin temel kavramlarından biri olarak değer bireyin varlığını anlamlandırma ve değerlendirme gayretle ortaya çıkmış ve zamanla topluma mal olmuş ortak bir miras olarak ifade edilmiştir (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 24).

Değerler, insanlara neyin iyi neyin kötü olduğunu, neyin yanlış neyin doğru olduğunu ve neyin yapılması ve neyin yapılmaması gerektiğini göstermektedir (Marshall, 1999: 133). Değerler bireyin ve toplumun hayatın tüm evrelerini ve farklılıklarını kuşatacak kadar çeşitli ve kapsamlıdır. Değerlere uyanlar erdemli, ahlaklı ve iyi olarak kabul edilirler ve toplum içinde bir statü kazanırlar, tersine değerlere uymayanlar ahlaksız, erdemsiz ve kötü olarak kabul edilirler ve toplum içinde kazandıkları statüde buna uygun olur (Uysal, 2003: 52). Değer, birey için önemli olan ve geçerliliği bulunan ve içerisinde doğru, iyi ve güzel açısından belirleyicilerin bulunduğu olgulardır (Timuçin, 2004: 119). Değer ayrıca bireyin harekete geçmesi için karar vermesin etkili olan ve bu kararların sonucu olan davranışların düzenleyen olgulardır (Mengüşoğlu, 1988: 152).

Bireyin ve dolayısıyla toplumun hayatı değerlerle şekillenir. Bireyin iş, eş ve arkadaş seçimi dahil giyeceği kıyafetin seçimi bile değerlerce belirlenir. Aile, millet, devlet, bayrak, din ve ahlak gibi hayatın merkezinde olan olgularla ilgili tutum ve davranışları değerler belirler. Günlük ritüeller değerlerle şekillenir. Doğum, düğün, ölüm vb. törenler değerlerle şekillenir. Değerler hayatın her alanındadır.

Değerler bireyin hayatına anlam katar, yaşam tarzını düzenler ve doğru ve yanlış değerlendirmesi yapmaya yardım ederek günlük hayatı yönlendirir. Benzer olarak, toplumlar için hayatı anlamlı kılan, topluma bir amaç yükleyen, toplumun yaşam tarzını düzenleyen ve toplum için doğru ve yanlış yargılamasını sağlayan değerlere kültürel değerler denir (Kılıçoğlu, 1990: 306). Toplumun geneli tarafından benimsenmiş ve toplumun varlığının, sağlığının ve devamlılığının garantisi olan bu

değerleri erdemlilik, dürüstlük, sevgi, saygı, hoşgörü, cesaret, çalışkanlık, cömertlik, sadakat, namus, iffet, dayanışma şeklinde örneklendirmek mümkündür.

Her topluluk o topluluğun kimliğini oluşturan ve günlük uygulamalarında kolaylıkla görülebilen ve nesilden nesle aktırılarak devamlılığı sağlanan değerlere sahiptir. Bu değerler toplumun genelinde kabul gördüğü için kültürel değerler olarak nitelenir. Bu değerler bireylerin giyim tarzlarını, bireysel ve toplumsal ilişkilerini, aile ve çalışma hayatını, düğün, sünnet, cenaze vb. törenleri, boş zaman etkinliklerini vs. dahil olmak üzere bireyin tüm hayatını düzenler (Giddens, 2000). Değerlere bağlı olarak ritüeller ve semboller oluşur (Öntaş, 2016: 159).

Kültürel değerler toplumdan topluma değiştiği gibi aynı toplum içerisinde yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi gibi etkenlere bağlı olarak kültürel değerler farklılaşabilmektedir (Bronfenbrenner, 1994; Kağıtçıbaşı, 1981; Dost vd., 2006; Memet, 2010). Kültürel değerler toplumdan topluma değişebildiği gibi aynı toplum içerisinde de zamanla değişim gösterebilir. Bir toplumun sahip olduğu değerler tamamen kendi öz değerleri olmayabilir. Çoğu zaman toplumlar gelişim süreçleri içerisinde başka toplumların değerlerini de almışlardır (Bilgin, 2010: 129). Toplum içerisindeki ilişkiler ve etkileşimler değerlere uygun olarak şekillenirler. Toplumun değerlerinin evrensel değerlere yakınlığı toplum içindeki ilişki ve etkileşimlerinin etkin, doğru ve başarılı olmasının da garantisidir (Birkök, 2019: 493).

Toplumsal değerler milli değerlerle yakın ilişkilidir ve çatışmazlar ancak ikisi aynı şey değildir. Toplumsal değerler bir ideali temsil ederler. Değerlerle davranışlar arasında bir farkın bulunması ve bu farkın hemen hiç kapanmaması doğaldır. Kültürel değerlerin bir diğer özelliği bazı değerlerin diğer bazılarıyla çelişmesi ve çatışması olabilir. Bu da toplumsal problemlere zemin hazırlamaktadır (Özensel, 2003: 217). Aile kurumu ve eğitim kurumu birer toplumsal değerlerdir. Ancak bu iki kurumun öğrettikleri arasında farklılık olması çatışma nedeni olabilir. Yargı kurumları da birer değerdir. Ancak bazen yargının verdiği kararlar toplumu tatmin etmeyebilir. Değerler toplum içerisinde binlerce yıllık deneyimle ortaya çıkan toplumsal hayata ve bireyin davranışlarına yön veren belirleyici unsurlardır. Toplum içindeki tutum, davranış ve etkileşimler değerlere uygun olduğu sürece ilişkiler sorunsuz ve sağlıklı bir şekilde devam ederken değerlerden uzaklaşılması durumunda sorunların ve çatışmaların çıkması beklenir (Birkök, 2019: 493).

Değişim ve değerler karşı karşıya iki olgudur. Değişim kaçınılmazdır. Değerler de değişime açıktır (Yazıcı, 2006: 505). Değerler açısından değişim ise artık değer denen şeyin değer olmaktan çıktığı anlamına gelmektedir. Değişim ve değerler arasında ilişkiyi çözümlemek zordur.

Değerlere yüklenen anlam görecelidir ve ayrıca bu anlam bireyden bireye de değişebilir. Bu anlamda aile ve okul gibi değerlerin öğretildiği kurumlar değerlerin izafiliğini azaltmakta etkilidirler (Öntaş, 2016: 159).

Değerler ayrıca toplumda statüleri belirlediği gibi toplumsal roller arasında bir hiyerarşiye de neden olabilir. Bir din adamının sosyo-kültürel değerler nedeniyle din adamı rolünü diğer rollerine öncelemesi beklenir. Polis ve öğretmen için de bu geçerlidir (Özensel, 2003: 217).

Din ile değerler arasında çok yakın bir ilişki vardır çünkü pek çok değer din kaynaklıdır. Hatta din ve değer aynı olduğu da ifade edilmiştir (Aydemir ve Tecim, 2012: 47). Değerler insana ve toplumlara neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu göstererek rehberlik etmektedir. Bu anlamda dini kurallarda aynısını yaptığından değerlerle dinin özdeşleşmesi söz konusudur.

2.2.4.1. Değerlerin özellikleri ve işlevleri

Değerler her toplumda görülmektedirler, ancak değerlere verilen anlamlar görecelidir. Aynı değer toplumdan topluma anlamı değişebilir. Değerlerin kabul edilebilir, tekrar edilebilir, yaygın ve devamlı olma özellikleri vardır. Değerlerin devamlı olabilmeleri için zaman ve mekan üstü bir kaynağa dayanmaları beklenir (Bolay, 2009: 74). Değerler sadece insana özgüdür ve irrasyonel, öznel/sübjektif, inanca dayanan ve bazen de metafizik temellidir.

Bir toplum içerisinde dünyaya gelen her birey bir değerler sistemiyle karşılaşır ve bunları benimsemeyerek gelişir. Bu yönüyle değerler kaçınılmazdır (Timuçin, 2005: 11). Ayrıca değerler bireyin ve toplumun hayatındaki kritik rolleri açısından vazgeçilmezdir. Değerler toplumun geneli tarafından paylaşırlar ve bu yönüyle kişisel yargılar değildir. Bu yönüyle bireylerin değer verdiği başka şeylerden kolaylıkla ayrılabilirler. Değerler toplumun bütünlüğünün ve birliğini sağlamak adına ciddiye alınıp önemsenirler. Değerler bireyler için önemlidir ve değeri korumak ve yaşatmak için özveride bulunurlar (Fichter, 2009).

Değerlerin özellikleri ve işlevleri şu şekilde sıralanmıştır (Karp, 2000: 314): Değerler duygu yoluyla etkin olan subjektif inançlardır. Değerler arzu edilen davranış şekillerini (doğruluk, diğerkâmlık vb.) temsil eder ve bu davranışlara yönlendirir. Değerler bireyler, olaylar, ve davranışların seçilmesinde kriter görevi görürler. Değerler yaşamın aile, iş, okul, eğlence, eğitim, resmi ve özel kurumlar vb. her alanına hakimdirler. Değerler nesiller arasında aile büyükleri ve akrabalar tarafından aktırılarak varlıklarını sürdürürler.

Başka bir kaynakta benzer olarak değerlerin tanımlanması ve işlevleri şu şekilde özetlenmiştir (Fichter, 2009): Değerler kişilerin ve olayların değerlendirilmesinde kullanılır ve ayrıca birey değerleri kullanarak diğer insanların gözünde kendi yerini değerlendirebilir. Değerler, bireylerin eylemlerini faydalı ve önemli olarak kabul edilen amaçlara yönlendirir. Değerler, ideal ve toplum tarafından kabul gören düşünce ve davranış tarzını temsil eder. Değerler bireyin rollerini belirlemesine ve bu role uygun davranışlar sergilemesine öncülük eder. Değerler birer kontrol mekanizması olarak istenmeyen ve kabul görmeyen tutum ve davranışları engellerler. Değerler toplumun ortak malı olarak bireyleri birbirine yakınlaştırır ve bir dayanışma unsuru olurlar.

Değerlerin işlevlerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür (Fichter, 2009):

1. Değerler, bireylerin değerlendirilmesinde ve yargılanmasında birer araç olarak kullanılırlar ve bu değerlendirme ve yargılamanın neticesinde ödüllendirme ve cezalandırma bulunabilir. Bu işlem neticesinde toplum tarafından bilinen bir konumlandırma gerçekleştirilir.

2. Değerler, bireyler için davranış kalıpları sunduğundan onlara yön ve amaç verir. Diğer bireylerin belli durumlarda nasıl davranacağıyla ilgili tahminde bulunmayı kolaylaştırır.

3. Değerler, toplum içerisindeki bireylere onlardan beklenen ideal davranışların nasıl, nerede ve ne şekilde sergileneceğiyle ilgili bir şablon sunar.

4. Değerler, sosyal rollerin kalıplarını oluşturur. Rollere ait sorumluluklar ve davranış biçimleri değerler üzerinden tanımlanır. Böylece bireyler hangi rolün hangi davranışlardan sorumlu olduğunu ve bunları hangi şartlarda gerçekleştireceklerini bilirler.

5. Değerler, bir denetleme aracı olarak kullanılarak değerlerin işlemesi, aktarımı ve devamı sağlanır. Değerler, kendi kendilerinin garantisi gibidirler.

6. Değerler, toplumda bütünleşme ve dayanışma sağlayarak toplum hayatının teminatı olurlar.

2.2.4.2. Değerlerin sınıflandırması

Değerin ne olduğu veya neyin değer olduğu konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Çoğu zaman subjektif değerlendirmelerle değer tanımlaması yapılmaktadır. Bir şeyin değer olması onun tüm taraflarca anlamlı, önemli ve benimsenmiş kabul edilmesiyle mümkün olabilir (Birkök, 2019: 495).

Değerlerin sınıflandırması da yapılmıştır. Bir sınıflandırmaya göre değerler estetik, teorik, iktisadî, siyasî, sosyal ve dinî değerler olarak 6 türde tanımlanmıştır (Fichter, 2009; Turan ve Aktan, 2008: 231). Bunlara hukuki ve ahlaki değerleri ekleyenler de bulunmaktadır (Bolay, 2009: 14). Başka bir sınıflandırmada değerler geleneksel değerler, demokratik değerler, çalışma-iş değerleri, bilimsel değerler ve temel değerler olmak üzere 5 türde tanımlanmışlardır (Akbaş, 2004: 55). Değerler ait olduğu gruplara göre bireysel, toplumsal ve aile değerleri olarak da sınıflandırılabilir. Cohen ise değerleri içsel, dışsal, ahlâkî, kişisel ve bilgiye dayalı değerler olmak üzere daha farklı bir sınıflamaya tabi tutmuştur (Altun, 2003: 8).

Değerlerin içeriğine odaklanıldığında; içkin değerler, aşkın değerler ve normatif değerler şeklinde bir sınıflama yapılabilir. Değerlerin hiyerarşisine odaklanıldığında ise yüksek (inançlar, erdemler, idealler) ve araç değerler (fayda, menfaat, güç) şeklinde bir sınıflama mümkündür (Kılıoğlu, 1990).

Scheller'in (1996) sınıflandırması ise kişi değerleri, hayati değerler ve şeylerin taşıdığı değerler şeklindedir (Ulusoy, 2007: 55). Kişi değerleri bireylerin taşıdığı iyi, kötü, sevgi, saygı gibi değerlerdir. Hayati değerler canlılıkla ilgili olup sağlamlık, hastalık, bitkinlik, dinçlik gibi değerlerdir. Şeylerin değeri ise değer taşıyan olguların değerleri kastedilmektedir. Kültür değerleri, siyaset değerleri, estetik değerleri gibi. Rokeach'ın (1973) değer sınıflandırması ise amaç değerler ve araç değerler şeklindedir. Amaç değerler özgürlük, eşitlik, mutluluk, bilgelik, iç huzur, güvenlik gibi değerlerdir. Araç değerler ise amaç değerleri niteleyen ve onlara erişmek için kullanılan değerlerdir. Özgür, temiz, dürüst, cesaret, bağışlayıcı gibi değerler araç değerlerdir (Ulusoy, 2007: 55).

Schwartz 56 değer saymış ve bunları 10 ana başlık altında toplamıştır. 10 ana başlık ve altındaki değerler şu şekildedir (Bakioğlu ve Sılay, 2011: 53):

1. G: Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak ve toplumdaki görünümü koruyabilmek.
2. Başarı: Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak ve sözü geçen biri olmak.
3. Hazcılık: Keyif almak, yaşamından tat almak ve kendine yönelmek.
4. Uyarılım: Girişken olmak, atılın olmak, cesur olmak, yaşamda değişiklik aramak ve heyecanlı bir yaşam sahibi olmak.
5. zynelim: Yaratıcılık, zgrlk, bağımsızlık, merak ve kendi amaçlarını seçebilmek.
6. Evrenselcilik: Geniş fikirli olmak, bilgelik, sosyal adalet, eşitlik, dünyada barış istemek, güzel bir dünya istemek, doğayla bütünlük içinde olma ve çevreyi korumak.
7. İyilikseverlik: Yardımseverlik, dürüstlük, bağışlayıcı olmak, vefalı olmak ve sorumluluk sahibi olmak.
8. Geleneksellik: Alçak gönüllü olmak, hayatın kendine verdiklerini kabullenmek, dindar olmak, geleneklere saygılı olmak ve ılımlı olmak.
9. Uyuma: Kibarlık, itaatkr olmak, kendini denetleyebilmek ve ana babaya ve yaşlılara değer vermek.
10. Güvenlik: Aile güvenliği, toplumun güvenliği, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak ve bağlılık duygusu.

Değerler zerine kapsamlı araştırmalar yapmış olan tanınmış akademisyen Rokeach ise değerleri terminal değerler ve araçsal değerler olmak üzere iki ana başlık altında toplamış ve bunların altında 18'er tane alt değer tanımlamıştır (Turan ve Aktan, 2008: 230). Terminal değerler hayatın amacıyla ilgili değerlerdir. Araçsal değerler ise amaca ulaşmak için kullanılan ara değerlerdir. Araçsal değerler ahlaki değer ve yeterlilik değerleri başlıkları altında toplanır. Ahlaki değerlerin terminal değerler olabileceği akla gelse de bu değerler yaşamın amacından çok bireyin eylem tarzıyla alakalıdır. Yeterlilik değerleri ise bireyin öznesiyle ilgili olan toplumdan bağımsız değerlerdir.

Bireylerin değerlerle ilgili motivasyonları ise 10 maddede sıralanmıştır (Karp, 2000: 316): (1) Anlayış, hoşgörü, başkalarını ve çevreyi koruma anlamında evrensellik, (2) insanların maddi ve manevi olarak desteklenmesi anlamında yardımseverlik, (3) uygunluk, (4) kültür olgularını fikişsel olarak kabul etme, saygı ve sorumluluk duyma anlamında geleneksellik, (5) güvenli, uyumlu ve istikrarlı ilişki anlamında güvenlik, (6) sosyal statü ve prestij kazanma ve insanları kullanma anlamında güç, (7) sosyal olarak kabul edilmiş hedeflere ulaşma anlamında başarı, (8) ruhi tatmin sağlama ve keyif alma anlamında hazcılık, (9) heyecan arayışı, değışiklik ve hayata meydan okuma anlamında canlılık ve (10) fikirlerini hayata geçirme, kendini gerçekleştirme, keşfetme, bağımsız düşünme ve yaratıcılık anlamında kendini yönetme.

2.2.4.2.1. Evrensel Değerler

Kültür, normlar ve bu normların şekillendirdiğı davranış ve ilişkilerle karakterize edilir. Normları, davranış ve ilişkileri şekillendiren ilkeler ise değerlerdir. Kùltürler toplumdan topluma farklılık gösterirler. Dolayısıyla kültür içerisindeki değerler de toplumdan topluma farklılık gösterirler. Ancak bazı değerler tüm kültürlerde ortaktır. İşte bu ortak değerler evrensel değerlerdir (Birkök, 2019: 494-7).

Tüm dünyaca kabul edilen beş temel evrensel değer bulunmaktadır. Bunlar özgürlük, eşitlik, adalet, bilim ve sanat. Diğer tüm değerler bu beş değerle ilişkilendirilebildikleri ölçüde değer niteliğı taşıyabilirler (Birkök, 2019: 494-7).

Evrensel değerler bütünleşiktir. Bir değer varlığı diğer değerlerle ilişkilidir. Örneğin özgürlüğün olmadığı bir durumda adalet ve eşitlikten söz edilemez. Böyle bir ortamda bilim ve sanatta varlık gösteremez. Adaletin olmadığı bir ortamda da eşitlik ve özgürlük yok demektir (Birkök, 2019: 494-7).

2.2.4.2.2. Dini ve Ahlaki değerler

Ahlak iyi ve kötüyü, doğru ve yanlış belirterek neyin yapılması ve neyin yapılmaması gerektiğini öngören ilkeler ve kurallar bütünüdür. Dini ve ahlaki değerler denildiğinden kaynağını dinden alan değerler akla gelmektedir. Bu değerler din tarafından öğütlenmiş değerlerdir. Örneğin Türk kültüründe ekmeğe duyulan saygı dini bir değerdir. Ekmeğı israf etmenin, yemek dışında kullanmanın, hatta üzerine basmanın dahi günah olduğu kabul edilmektedir.

İslam dinine göre ahlakın kaynağı Kur'an ve sünnettir. Meşhur sahih hadis kitaplarının başta gelen konularından bir tanesi ahlaktır ve ahlakla ilgili hadisleri sundukları ayrı başlıkları/bölümleri bulunmaktadır. İslam dininin asli kaynaklarından olan Kur'an ve hadislerden anlaşıldığı gibi İslam dini çocukların eğitimine büyük önem verir ve bu eğitim için ebeveyne bir sorumluluk yükler (Bilgin, 2003: 11-15; Sağlam, 2002: 167-190).

Aile kurumu ile dini değerler arasında yakın bir ilişki olduğu ve bu iki olgunun birbirini desteklediği rapor edilmektedir (Karaköse, 2010: 36). Ailenin çocuğuna aktarması gereken pek çok değer bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de dini değerlerdir. Aile diğer pek çok değerle birlikte çocuklarına dini inançlarını öğretmek, ibadet tarzlarını göstermek, ahlaki ilkeleri aşılamak ve dini değerleri aktarmak görev ve sorumlulukları bulunmaktadır (Gökçe, 1991: 211).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun Aile Yapısı Araştırmaları (2006) dini değerlerin en fazla (%58) aile ve akraba tarafından öğretilindiğini göstermiştir. Ailenin dini değerler eğitiminin çocuklar üzerinde daha etkili olduğu öngörülmektedir (Vergote, 1978: 316). Aile çocuğun dini eğitimine ve dini değerler aktarımına önem vermese dahi çocuk çevre ve diğer eğitim kurumları sayesinde yine bir dini eğitim almış olacaktır ancak bu eğitim aile tarafında verilmediği için hem köklü olmayacak hem de kontrolsüz ve sağlıklı olacaktır (Yavuz, 2012: 71-73; Mehmedoğlu, 2005: 8-12; Selçuk, 2005: 54; Ay, 2002).

2.2.4.3. Aile ve Değerler

Değerler toplumsal kurumların varlığı ve işleyişini de yakından etkiler. Aile, eğitim, politika ve din gibi toplumsal kurumların sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi değerlerin bu kurumlarda benimsenmesi ve tutum ve davranışların değerlere uygun olmasıyla sağlanabilir. Değerlerin aktarımının ve muhafazasının sağlandığı başlıca kurumlardan olan ailenin bu konudaki rolü kritiktir (Birkök, 2019: : 494-7).

Aile çocuklarını kendi kültürel değerlerine göre yetiştirir ve kültürel değerlerin uygulanmasını çocuklarında görmek isterler (Memet, 2010: 17). Aile çocuğun gelişiminin belirleyicisi gibi görünmekle birlikte aslında ebeveynin daha üst sistemler olan kültürlerce üretilmiş olan değerleri aktarma bir aracılık görevleri olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu anlamda ebeveynin çocuk yetiştirmesi kültürel değerlerin nesiller arasında aktarılması anlamına gelmektedir.

Bir birey yüksek öğrenme ve davranış potansiyeli ile dünyaya gelir ancak bu potansiyelin eğitimle pozitifle evrilmesi gerekmektedir (Cebeci, 2005: 226). Bireyin ilk eğitimini aldığı yer olan aile bireyin ve dolayısıyla toplumun şekillendiği yerdir. Aile ortamında ebeveynin değerleri çocuğa aktarılır ve bu değerlerin çocukta bir bilince ve davranışa dönmesi beklenir (Aydın ve Güler, 2012: 3-4; Eşmeli, 2017: 69; Aybey, 2018).

Aile bireyin doğuştan üyesi olduğu ilk toplumsal gruptur (Ulusoy, 2007: 28). Yukarıda da açıklandığı gibi ailenin işlevleri çocuk sahibi olmayı, çocuğun eğitilmesini, sosyalleştirilmesini ve çocuklara kültürel değerlerin aktarılmasını da kapsamaktadır (Celkan, 1991: 81-84). Değerlerin aktarımında toplumun diğer kurumlarının etkileri de bulunsada dahi çocuğun ilk sosyalleştiği yer olan ailenin etkisi çok daha büyüktür. Dolayısıyla bireylerin sahip olduğu değerler sisteminin inşa ve bunun bireydeki yansımaları çoğunlukla ailenin eseridir denebilir (Yavuzer, 2013: 130; Özkan, 2006: 78). Aile bireyin ilk öğretmenidir ve hayatının ilk yıllarında ağırlıklı olmak üzere ailenin öğretmenlik rolü bireyin hayatının sonuna kadar devam eder (Kıldan, 2011: 19).

Çocuklara kültürel değerlerin aktarılması çocuğun doğumundan itibaren başlayarak günlük aktiviteler sırasında, çeşitli oyunlar aracılığıyla, telkinler ve bilgilendirme şeklinde onlarla ilişki kurularak yapılabilir (Bolay, 2007: 19). Çocuklar gözlem yoluyla da öğrendiklerinden ailenin çocuklar önünde sergiledikleri tutum ve davranışlarda değerlerin aktarılmasında rol oynarlar (Gürsoy ve Coşkun, 2006: 152).

Değerler eğitimi açısından aile değerler seçme, değerleri yorumlama ve eğitimin veya aktarımın sonuçlarını değerlendirme rollerini yerine getirir (Yavuzer, 2013: 130). Çocuklara günlük davranış biçimleri, toplumun gelenek ve görenekleri, dini inanç, ritüel ve değerler, alışkanlıklar, iyi davranışlar, toplumca yaşamak için gerekli paylaşma ve dayanışma esasları öğretilerek onları karakterli, bilgili ve iyi bir birey yapmaya ve toplumla bütünleşmesini sağlamaya çalışılır (Keskinöğlü, 2008: 32).

Ailenin çocuğun eğitimi söz konusu olduğunda diğer hiçbir eğitim kurumunda olmayan avantaj ve özellikleri bulunmaktadır (Aydın, 2007: 9; Dodurgalı, 2011: 143). Dolayısıyla çocuğa bir kişilik kazandıran ve çocuğun hayatına yön veren alçak gönüllü olma, doğruluk, dürüstlük, adalet, cömertlik, tutumlu olma, diğerkâmlık, çalışkanlık, tutarlı olma, temizlik, dayanışma, paylaşma vb. değerler bireylerin ilk sosyalleştikleri

yer olan ailede öğrenilmektedir (Bauman, 2016: 134; Kaymakcan ve Meydan, 2016: 25). Bu değerler bireylere toplumsal bir statü kazandırdığı gibi ailenin varlığının da garantisi olmaktadır. Aileyi bir arada tutan değerler sıralanmak istenirse; eşitlik, özerklik, hakkaniyet, sevgi ve şefkat, saygı, güven, meşveret, paylaşımcılık, dünyevi kazanımlar ve manevi kazanımlar (Brighause ve Swift, 2014; Aybey, 2018: 546).

Toplumsal değerlerin aile aracılığıyla aktarılmasında değerlerin aktarıcısı rolündeki ebeveyn kritik bir rol oynamaktadır. Ancak toplumun değerleri ile ebeveynin çocuklara aktardığı değerler her zaman aynı olamamaktadır, böylece ailelerin farklılaşması söz konusu olmaktadır (Touraine, 1977).

2.2.4.3.1. Değerler Eğitimi ve Çocuğun Değeri

Bireyin içine doğduğu toplumun kültürünü sosyalizasyon aracılığıyla öğrenir ve sosyalizasyon esas itibarıyla ailede gerçekleşir (Frones, 2016: 61). Çocuğun sosyalleşme sürecinde ebeveynlerin gösterdiği ilişkilerin sıcaklığı, karşılıklılığı ve güvenin çocukların daha etkili ve sorunsuz bir sosyalizasyon sürecinin etkilerini yumuşattığı ve bu sürecin çocuğun değerleri içselleştirmesini, benlik algısını, vicdan gelişimini, kendini düzenleme ve kendini kontrol etme, duyguları anlama ve empati geliştirme ve başkalarını anlama kapasitelerini geliştirdiği vurgulanmaktadır (Laible vd., 2015: 53).

Çocuğun sosyalleşme sürecinde ebeveynin tutum ve davranışlarının farklılığı toplumdan topluma farklılaştığı gibi aynı toplum içerisinde de toplum içerisinde farklı toplumsal sınıf ve gruplara göre de farklılaşabilir. Bu farklılık kültürel ve değer farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Biçer Olgun, 2021: 492). Her toplumun çocuğa atfettiği değer birbirinden farklı olduğundan çocuğa yönelik davranışlar çocuğa atfedilen değere göre şekillenmektedir.

Ailede çocuğa ekonomik, psikolojik ve sosyal bir değer atfedilir. Ekonomik değer çocuğun eve gelir getirecek olmasıyla ve yaşlılıkta bakım sağlayacak olmasıyla ilişkilidir. Psikolojik değer çocuğun ebeveynle ilişkisi ve kurduğu bağ nedeniyle sağladığı duygusal tatminle, sevmeye ve sevilme ihtiyacının karşılanmasıyla ilişkilidir. Sosyal değer ise çocuğun ebeveyne ve aileye toplumsal bir statü kazandırmasıyla ilişkilidir (Kağıtçıbaşı, 2000). Az gelişmiş ülkelerde çocuğun ekonomik değerinin daha ön plandadır. Çocuğun cinsiyetine göre de bu değer türlerinin önceliği

değişebilmektedir. Zaman içerisinde de bir değişimin yaşanması söz konusu olabilir (Memet, 2010: 32).

Doğu toplumlarında batı toplumlarına göre ebeveynin çocuklarına karşı daha az sevecen oldukları ve çocuklarıyla daha az duygusal iletişime geçtikleri bulunmuştur. Bazı toplumlarda ebeveyn çocuklarının sosyalleşmesine ve sosyal etkileşim ihtiyacını daha çok önemserken ve bazıları daha az önemsemektedirler (Chen vd., 2015: 456). Ayrıca çocuk üzerinde uygulanan güç ve kontrol açılarından da farklılıklar bulunabilir. Asyalı toplumların daha güç odaklı ve cezalandırıcı oldukları bulunmuştur.

Çocuk değeri araştırmaları Türk toplumun çocukta aranan özelliklerin ebeveynlerin sözünü dinleme, bağımsızlık ve kendine güven, diğerleri arasında popüler olma, okulda başarılı olma ve iyi bir insan olmak olduğunu göstermiştir (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2017: 88). Bu özellikler Türk toplumunda yaşanan sosyoekonomik ve kültürel değişimler neticesinde farklılaşmıştır. Türk aile yapısı üzerine yapılan araştırmalar Türk toplumunda hale ataerkil ve geleneksel aile özelliklerinin görüldüğünü bununla birlikte özellikle şehirlerde ailelerin hem geleneksel hem de modern, hem bireyci hem toplulukçu özellikler gösterdiğini rapor etmektedirler (Ataca, 2006: 474).

Türk toplumunda çocuğa verilen önem fazladır. Çocukla yakın ve samimi ilişkiler kurulur. Çocuğa karşı sevgi sıklıkla öpülerek ve sarılarak ifade edilir. Çocuğu övücü sözler de sıklıkla kullanılır. Bu sıkı bağlar çocuk ekonomi bağımsızlığını kazansa da evlenen kadar evi terk etmeyerek devam eder. Evlendikten sonrada bu ilişki ve etkileşim devam eder (Ayçiçeği-Dinn ve Kağıtçıbaşı, 2010: 174). Bu süreçte aile çocuklarına daha az söz hakkı ve özerklik verebilirler. Ebeveyn çocuklarının kendi kararlarını veren bireyler değil ebeveynin tercihlerini onaylayan bireyler olmalarını arzu etmektedirler (Kağıtçıbaşı, 2000). Bu da aile ve çocuk arasında sorunlara yol açabilmektedir (Şahan ve Akbaş, 2017: 67). Ayrıca bu aşırı ilgi ve kontrol çocukların kendi ayakları üzerinde durma ve benlik kazanma süreçlerinde sorunlara da yol açabilmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan annelerin çocuklarına daha çok özerklik tanıdığı bulunmuştur (Yağmurlu vd., 2009: 1). Ayrıca ebeveyn evlendikten sonra çocuklarıyla ilişkilerini devam ettirme istekleri ve onları kontrol etme arzuları evliliklere zarar verebilmektedir (Beşpınar ve Beşpınar, 2017: 109). Evlilik adayları

kendileri tanışsa dahi ailelerin onaylarını almaktadırlar. Ailedeki sorunlara ebeveynler müdahil olmaktadır (Şahan ve Akbaş, 2018: 67).

2.3. Muhafazakarlık

Bir tutum olarak muhafazakarlığın tarihini insanlık tarihi kadar eskilere götürmek mümkün olsa dahi muhafazakarlığın siyasi bir ideoloji olarak ortaya çıkışı son üç asır içerisinde olmuştur. Muhafazakarlık Avrupa’da ortaya çıkmış ve dünyaya yayılmıştır. Fransız devrimi, sanayi devrimi ve modernleşme gibi siyasi, ekonomik ve sosyal olayların etkisiyle ortaya çıkan muhafazakarlık, liberalizm ve sosyalizmle birlikte son iki asırdaki üç önemli siyasi düşünceden birisi olarak kabul edilir (Nispet, 2014; Kara, 2016: 6).

Bu siyasi ideolojinin üç asıl kaynağı vardır ve bunlar felsefe, sosyoloji ve siyasettir. Felsefi açıdan muhafazakârlik aydınlanma felsefesinin evren ve insan hakkındaki öngörülerine bir cevap niteliğinde ortaya çıkmıştır. Sosyolojik açıdan muhafazakarlık sanayi devriminin getirdiği değişimlerle kökten değişen sosyal yapı ve değerler sistemi içerisinde yalnızlaşmış ve bir sığınak arayanlar için aidiyet ve güvenlik sağlamıştır. Siyasi açıdan ise muhafazakârlik Fransız devriminin getirdiği siyasi düşünceye ve yapıya bir tepki olarak doğmuştur (Özipek, 2010: 105).

Muhafazakarlık geleneksel topluma zarar verdikleri gerekçesiyle aydınlanmacı aklın yaklaşımlarına ve Fransız devriminin sekülerizm gibi ilkelerine itiraz eder. Muhafazakarlık yenilik, değişim ve reform gibi olgulara mesafeli ve dikkatli bir yaklaşım sergiler. Muhafazakarlık toplumsal duyarlılığın ve bireysel sorumluluğun oluşturulmasında ve geliştirilmesinde etkilidir (Duman, 2012: 43).

Modern zamanlar, iyimser dinamiklerinin hızla tüketildiği bir dönem olarak tüm muğlaklığı ve amaçsızlığı içinde kültürel değerlerin yerine bireyi getirip yer kürenin eksenini sosyolojik bağlamda değiştirme gayretindedir. Özellikle sekülerizmin ivme kazanmasıyla politik olsun ya da olmasın hiçbir ideolojinin heyecanlandıramadığı yeni bireye kendiyile ilgilenmekten başka bir şey kalmamıştır. Hedonist bir tatminsizliğin ürettiği bir boşluk, sekülerizm ile birleşerek bir tüketim hegemonyası doğurmaktadır. Kültürel değerlerin muhafazası ve muhafazakarlık ise bu hedonist akıma ve sekülerizme karşı bir direnç noktası oluşturmaktadır (Sarfati, 2020: 90).

Dindar bireylerin postmodern hayatı meşrulaştırmak için başvurduğu açıklama biçimlerinde, inandığı biçimde yaşam tarzı yerine yaşam tarzı doğrultusunda dini söylemleri revize ettiği gözlemlenmektedir. Bu noktadan hareketle, maddi koşulların dini algılama şekilleri üzerinde etkili olduğu söylenebilmektedir. Bu algılayış, sekülerleşen dünyanın muhafazakarlık ve kültürel değerler üzerine etkisine örnek olarak gösterilebilir (Özbolet, 2017: 278).

Muhafazakarlık yeniliğe ve ilerlemeye karşı değildir, sadece “yeni olan her şeyin eski olan her şeyden iyidir” kabullenmesine karşı durur (Kirk, 2005: 13). Muhafazakarlığın bir karşı devrim amaçlamaz. Muhafazakarlık muhafaza edilmeye degecek şeyler oluşturmayı amaçlamaktadır (Bora, 1998: 67).

Muhafazakarlıkta asıl olan toplumdur ve bireyin toplum tarafından yaratıldığı kabul edilir (Nispett, 1990). Muhafazakar düşünceye göre sahip olunan toplumsal düzen yüzlerce yıllık bir birikimin eseri olarak bugünkü halini almıştır ve bu nedenle bu düzenin korunması ve muhafaza edilmesi gereklidir, değişimler ise yavaş ve kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmelidir (Güler, 2008: 115). Muhafazakar düşüncede insan doğasına, akılcılığa ve denenmemiş buluşlara güvenilmez. Makul olan, tarihsel sürekliliği olan ve geleneksel tekâmül tercih edilir (Mollaer, 2008). Muhafazakarlığın öne çıkan değerleri devlete sadakat, yurtseverlik ve dindarlıktır (Öntaş, 2016: 159). Muhafazakarlar ana akım hayat tarzı dışında kalanlara karşı (göçmenler, yabancılar, farklı cinsel tercihi olanlar vb.) dışlayıcı ve ötekileştirici demokratik olmayan tutumlar ve davranışlar geliştirebilmektedirler. Bununla birlikte muhafazakarlık demokratik işleyişin ayrılmaz bir unsuru olarak kabul edilmektedir (Özipek, 2010: 105).

20. yüzyılın sonlarından itibaren muhafazakarlığın arttığı, siyasi bir hareket olarak muhafazakarlığının Amerika ve Avrupa’da iktidar ortağı olma pozisyonlarına geldikleri rapor edilmiştir (Dural, 2004: 144).

Muhafazakarlık ve dindarlık konuları Türkiye’de sıklıkla tartışılan konulardandır. Batı dünyasında ailenin korunması, kürtaj, doğum kontrolü, eşcinsel evlilikler belli başlı tartışma konularıdır. Ülkemizde de kadın ailedeki ve toplumdaki rolleri ve yeri, kürtaj evlilik dışı cinsel ilişki kendilerine tartışma zemini bulan konulardandır. Tüm bu tartışma alanlarının muhafazakarlık ve muhafazakar aile değerleri ile ilişkisi bulunmaktadır.

2.3.1. Muhafazakarlığın Tanımı

Muhafazakarlığın tarihsel ve sosyolojik yönleri bulunmaktadır. Muhafazakarlık gücünü geçmişten gelen kesintisiz bir gelenekten almaktadır. Hayatla doğrudan ilişkili olan, hayatı bir yorumla tarzı olan muhafazakarlık kendi içinde tutarlı bir düşünce sistemidir (Duman, 2012: 43). Her ne kadar muhafazakarlık denildiği zaman akla dindarlık ve tutuculuk olguları gelse de muhafazakârlık çok daha kapsamlı ve çok boyutlu bir kavramdır. İçerisinde sosyal, ekonomik ve dini anlamlar barındırır (Kara, 2016: 6)

Muhafazakarlık Latince muhafaza etmek anlamına gelen “conservare” kelimesinden türetilmiş ve muhafazakarlık anlamına gelen Latince “conservatism” olarak kullanılmıştır. Muhafazakarlık birden çok anlama gelmektedir. Bir görüşe göre muhafazakarlık toplum hayatında yıkıcı ve dağıtıcı etkileri olan değişimler neticesinde ortaya çıkan toplumun geleneksel kurum ve değerlerinin korunmasını ve değişimlere uyarlanarak sürdürülmesini amaçlayan, felsefî, sosyal ve siyasal özellikler taşıyan reformist bir yaklaşımdır (Çakı, 2011: 48). Bir başka görüşe göre muhafazakarlık kapitalist modernleşmenin siyasal, toplumsal ve kültürel kurumları ve bu kurumların temsil ettiği değerleri yıpratması ve zayıflatmasına bir tepki olarak eski, yerleşik, geleneksel ve kutsal olanın varlığını ve sürdürülebilirliğini değişen şartlarda sağlama çabası ve iradesidir (Bora, 1998: 54).

Muhafazakarlık toplumu tüm taraflarıyla iç içe geçmiş organik bir yapı olarak ele alır. Toplumu tutan bağların olduğu, eğer bu bağlar çözülürse toplumun dağılacağı öngörülür. Bireyin toplumla bütün olduğu, varlığını topluma bağlı olduğu, toplum içinde gelişip kendisini gerçekleştirebileceği ve bu nedenle özgürlüğün de toplum içinde aranması gerektiği ileri sürülür. Bu bağlamda din, gelenek, aile ve cemaat ilişkilerinin insanı özgürleştiren ve sağlıklı bir düşünce yapısı kazandıran yapılar olduğu kabul edilir (Nisbet, 1997: 103).

Muhafazakarlık kavramı iki şekilde ele alınmaktadır. Birincisi bir fikir ve düşünce tarzı olarak muhafazakarlık, ikincisi ise davranışlarla ilgili bir karakter özelliği olarak muhafazakarlıktır.

Bir tanıma göre muhafazakârlık “aydınlanmaya, onun akıl anlayışına, bu aklın ürünü olan siyasi projelere ve bu siyasi projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkan

rasyonalist siyaseti sınırlamayı ve toplumu bu tür devrimci dönüşüm projelerinden korumayı amaçlayan, yazar, düşünür ve siyasetçilerin eleştirilerinin biçimlendirdiği bir siyasi felsefeyi, bir düşünce geleneğini ve zaman içinde onlardan türetilen bir siyasi ideolojiyi ifade etmektedir” (Özüpek, 2004: 6). Bu tanım muhafazakarlığı bir fikir ve düşünce olarak tanımlanmasıdır.

Muhafazakârlığı bir fikri yaklaşım değil de mizaç olarak tanımlayan ikinci yaklaşıma göre ise muhafazakârlık bir davranış biçimi olarak bazı tür davranışları diğer bazılarına tercih etmek olarak tanımlanmaktadır. Buna göre muhafazakarlık “aşına olunanı bilinmeyene, denenmiş denenmemişe, gerçeği gizeme, fiili olanı olası olana, sınırlıyı sınırlanmamışa, yakını uzağa, kafiye çok bol olana, elverişliyi mükemmele, şu anki gülüşü hayali neşeye tercih etmektir” (Oakeshott, 2014: 55-56).

2.3.2. Muhafazakarlığın Bileşenleri

Muhafazakarlığın bazı bileşenleri bulunmaktadır. Bunlar gelenek, pragmatizm, beşeri mükemmel olmayış, organizmacılık, hiyerarşi, otorite ve mülkiyettir (Heywood, 2011: 76). Gelenek, muhafazakarlığın ana omurgasını oluşturur ve geçmişin birikmiş bilgeliğini ve pek çok testten geçmiş kurum ve uygulamaları bugün yaşayanlar için ve gelecek nesiller için korunmasıdır (Doğan, 2016: 163).

2.3.3. Muhafazakarlık Türleri

Muhafazakârlığın farklı türleri bulunmaktadır. Bunlar geleneksel muhafazakârlık, liberter muhafazakârlık, liberal muhafazakârlık, yeni muhafazakârlık, toplumsal muhafazakârlık, dini muhafazakârlık olarak örneklendirilebilir. Bununla birlikte bu türlerin hepsinde aile önemli bir kurumdur (Canatan, 2011: 17). Başka bir sınıflandırmada muhafazakarlık sosyal ve kültürel muhafazakarlık, ekonomik muhafazakarlık ve politik muhafazakarlık olmak üzere üç türde tanımlanmıştır. Aşağıda bunlar sırasıyla açıklanmıştır.

Sosyal ve kültürel muhafazakarlık: Tarım devrimin ardından insan yerleşik hayata geçmiştir. Yerleşik hayata geçişle birlikte toplumsal kurallar ve normlar oluşmuş ve böylece kültürün oluşumu için ortam hazırlanmıştır (Duman, 2011: 19). Kültür, değerlerden ve inançlardan oluşur ve önemli özelliği birleştirici ve bir arada tutucu olmasıdır. Bu özellikleri kültür ile muhafazakarlık arasında yakın bir ilişkiyi akla getirmektedir. Günümüzde kültürel değerler önemini kaybettiği ve terkedildiği için insanlar bireyselleşmiş ve yalnızlaşmışlardır. Burada muhafazakarlık, geçmişe

saplanıp kalmak ile geçmişini tamamen terk etme arasından aşırılıklarının önüne geçerek orta bir yol önermektedir. Muhafazakarlık, temel değerleri ve toplumsal yapıyı temelinden sarsmayacak ılımlı değişimleri savunur (Kara, 2016: 6).

Ekonomik muhafazakarlık: Ekonomik açıdan muhafazasının istendiği olgular da bulunduğundan muhafazakarlığın ekonomik bir yönünün bulunması doğaldır. Tarihsel gelişim içerisinde ekonomik olarak nelerin muhafaza edilmesi gerektiği tartışmalı olsa da muhafazakarlığın ekonomik yönü olduğu açıktır. Bununla ilgili bir yorumda muhafazakarlığın özelleştirme politikalarını etkilediği ileri sürülmüştür (Doğan, 2003: 56). İslam dininin faiz yasağı nedeniyle ve mevcut bankacılık sisteminin faiz temelli olması nedeniyle faizsiz bankacılık uygulamaları da muhafazakarlığın ekonomik yönünün yansımasıdır. Benzer olarak İslam dini cimrilikten sakınmayı ve cömert olmayı emrettiğinden ve aynı zamanda israfı yasakladığından Müslümanların ekonomik tutum ve davranışlarını düzenlemektedir ve bu da muhafazakarlığın ekonomik yönüne işaret etmektedir (Kara, 2016: 11).

Politik Muhafazakarlık: Tarım devriminde sonra yerleşik hayata geçişle kültür oluşup sosyal hayat düzenlenmeye başlanmıştır. Bununla birlikte toplumsal hayatının sorunlardan uzak azami faydayı sağlayacak şekilde işleyebilmesi için bir otorite tarafından yasal olarak düzenlenmesi gerekmiş ve politik düzen doğmuştur. Muhafazakarlık ise sınırları olan, kontrollü ve dengeli bir politik düzen öngörmektedir (Denli, 2010: 16). Muhafazakarlık tutucu ve yeniliklere kapalı değildir, sadece değişimin olumlu yönde olmasını savunur. Toplumsal hayatta ve bireysel hayatta karşılaşılan sorunların çözümü için toplumsal temelleri sarsmayacak şekilde yasal değişimler ve yeni düzenlemelerin yapılmasını muhafazakarlık öngörmektedir.

Muhafazakarlığın uygulandığı ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. İngiltere, Almanya, İtalya gibi ülkelerde muhafazakarlıkla ilgili farklı yaklaşımlar ve uygulamalar görülmüştür. Ancak tüm yaklaşımlar siyasi demokrasiyi kabul etmektedirler. Ayrıca bu farklı yaklaşımların özgürlük ile otorite, hoşgörü ile hoşgörüsüzlük, bireycilik ile kolektivizm olgularına farklı yakınlıklarda bulundukları da gözlemlenmiştir. Bu durum farklı toplumların muhafaza etmekte önemseydiği farklı şeylerin bulunabileceği ve buna göre uygulamaların farklı olabileceği şeklinde açıklanmıştır (Kleinberg, 1991). Ülkelerin siyasi gelenekleri, modernleşmenin ülkedeki yansımaları ve ülkelerin bu yansımalara cevap verme şekli muhafazakarlık

geleneklerinin farklılaşmasına neden olmuştur. Değişimlerin kademeli yaşandığı İngiltere’de muhafazakarlık ılımlı iken devrimci hızlı dönüşümlerin yaşandığı Fransa’da muhafazakarlık daha uzlaşmaz ve katıdır. Bununla birlikte zaman içerisinde her ülkedeki muhafazakarlık gelenekleri yaşanan siyasi, sosyal ve düşünsel değişimlere bağlı olarak farklılaşmaktadır (Özipek, 2010: 106).

2.3.4. Türkiye’de Muhafazakarlık

Türkiye’de muhafazakârlığın yansımaları farklı şekilde görülmüş ve farklı muhafazakarlık türleri temsil edilmiştir. Bunlara kültürel-klasik muhafazakârlığı, muhafazakârlık olarak İslamcılığı, milliyetçi-muhafazakârlığı, muhafazakâr devrimciliği ve muhafazakâr-liberalizmi örnek vermek mümkündür (Bora, 2014: 68). Türkiye’de muhafazakârlığın genel tartışma konuları kültür, uygarlık, modernleşme (Batılılaşma) olmuştur (Mollaer, 2008).

Türk muhafazakarlığının Avrupa’dakinden farkına ve benzerliklerine bakılmak gerekirse bunun için Osmanlı’da devleti güçlendirmek için gerçekleştirilen ıslahat hareketlerine kadar gitmek gerekir. Bu dönemde farklı Avrupa’daki farklı fikir akımları devletteki sorunların önüne geçmek ve bir yenilen ve güçlenme sağlanmak için Osmanlı’ya uyarlanmaya çalışılmıştır. Osmanlı aydınları değişimlerin zorunlu olmasına inanmakla birlikte bu değişimin nasıl yapılması gerektiği konusunda farklı düşünmüşlerdir. Namık Kemal’in, Mehmet Akif’in, Abdullah Cevdet’in, Celal Nuri’nin bu konudaki yaklaşımları birbirinden oldukça farklıdır. Bu farklılık o zamanki siyasi partilerin görüşlerine de yansımıştır (Özipek, 2010: 110).

Milli mücadele İttihat ve Terakki partisinin çizgisindeki 1. Grup ile İslamcı, muhafazakar, liberal ve sosyalistlerin oluşturduğu 2. Grup arasında bir ittifak kurulmuştur, ancak Cumhuriyetin ilanının ardından 2. Grup tasfiye edilmiş ve İttihat ve Terakki partisinin çizgisinin temsilcisi olan Cumhuriyet Halk Partisi tek başına devleti ve toplumu kendi ilkelerine göre şekillendirmiştir. Tek ve egemen parti ve zihniyet olarak bu yaklaşımın kendisi dışındaki muhafazakârlık dahil diğer siyasi oluşumları engellemiş ve yasaklamıştır (Özipek, 2010: 112).

CHP’nin temsil ettiği ideoloji pozitivizme dayalı, akıl ve bilimin rehberliğine dayanan, ilerlemeci bir tarih ve medeniyet anlayışı savunmaktadır. Batı tarzı değil kendine özgü bir demokrasi anlayışı olan, demokrasiyi değil cumhuriyeti önceleyen bir anlayıştır bu. Hem Muhafazakar düşüncenin bir rakip olmasının önüne geçmek için

hem de savundukları değerlere aykırı düştüğüne inandıkları için muhafazakarların önem verdikleri kurum ve değerler önemsizleştirilmeye ve ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Tek parti döneminde muhafazakar düşüncenin herhangi bir resmi veya gayri resmi örgütle, toplulukla kendisini göstermesi mümkün olmamıştır. Bu dönemde muhafazakarlık sadece kültürel alanda kendisine sınırlı bir alan bulabilmiş ve dergi ve kitaplarda varlık göstermeye çalışmıştır (Yılmaz, 2004: 218).

2. Dünya Savaşının doğurduğu yeni siyasi ortamda çok partili hayata geçilmiş ve tek partili dönemin başından beri faaliyet alanı bulamayan 2. Grup siyasi hareketler siyaset arenasında boy göstermeye başlamışlardır. Muhafazakar düşünce bu dönemde ayrı bir siyasi parti olarak değil liberalizmle birlikte Demokrat Parti gibi merkez sağ partilerin içerisinde bir renk olarak bulunmuşlardır. Muhafazakarlık adına yaşanan her gelişme darbelerle baltalanmıştır.

Demokrat Parti gibi merkez sağ olan ANAP liberal-muhafazakar bir lider olarak kabul edilen Özal'ın girişimleriyle kemikleşmiş devlet politikalarına karşı muhafazakarlık alanında yeni atılımlar gerçekleştirmiştir. Özal kendi siyasi düşüncesini fikir, din ve teşebbüs hürriyeti olarak özetlemiştir. Özal'ın muhafazakârlık adına yapmak istedikleri de tam anlamıyla gerçekleşmemiş ve karşısındaki bürokratik yapı, devlet elitleri, devleti sermaye, medya ve akademisyenler tarafından akamete uğratılmıştır. 28 Şubat Post Modern darbesi her ne kadar Necmettin Erbakan'a karşı bir hamle gibi görünse de Özal döneminin muhafazakârlık adına kazanımlarına karşı yapılmış bir harekettir. Tüm bu süreçlerin ardından Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki muhafazakar demokrat AK Parti girdiği ilk seçimde iktidar olmuştur (Özipek, 2010: 114-7).

Türkiye'de muhafazakarlar özellikle tek parti döneminde bastırılmış, faaliyet alanı bırakılmamış, devlet rejiminin kabul ettiği kültürel değerler dayatıldığı, devletin yönetim ve ekonomik fırsatlarından en az düzeyde yararlanabilen bir zümreyi temsil ederler. Muhafazakarlık bir dönem irtica, yani geriye dönüşle özdeşleştirilmeye çalışılmıştır (Kara, 2016: 6). Bu özellikleriyle Avrupa'daki muhafazakarlardan ayrılırlar. Bu nedenle bu iki tür muhafazakarlığın öncelikleri de farklı olmaktadır. Avrupa'da muhafazakarlar kürtaj, tek annelik, eşcinsellik tartışırken Türkiye'de muhafazakarlar fikir özgürlüğü, din ve vicdan hürriyeti vb. daha temel kavramları tartışmaktadırlar. Bununla birlikte Avrupa ve Türkiye'deki muhafazakârların önem

verdikleri aile, evlilik, din, ahlak, devlet gibi değerlerin ortak olduğu görülmektedir (Özipek, 2010: 118). Türkler geleneklerine bağlıdırlar ancak gelenekçi değildirler, aynı zamanda yenilikçidirler de (Yılmaz, 2006: 216). Türkiye’de muhafazakar hareket gelenekselle modernî uzlaştırma çabasına dayanmaktadır (Kesgin ve Yaman, 2013: 141).

Avrupa ve Amerika kıtalarındaki gençlerin muhafazakarlığı üzerine yapılan araştırmada Amerika kıtasındaki gençlerin Avrupa kıtasındaki gençlere göre maneviyat düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Doğu Avrupa ülkelerindeki gençlerin maneviyat düzeyi ise batı Avrupa ülkelerinkinden daha yüksektir. Bunun tek istisnası Rusya’dır (Çakı, 2011: 47). Türk toplumu ise geleneklerine bağlı muhafazakar bir topluluktur. İslamcı akımların Türk toplumunun bu yapısını kullandıklarını söylemek mümkündür (Pusch, 2000: 65)

Türk muhafazakarlığının en önemli belirleyicileri siyasi parti taraftarlığı ve kültürdür. Türk gençlerinin de muhafazakar olarak nitelendirilebileceği ve son yıllarda özellikle AK Parti hükümetleri dönemlerinde Türk gençliğinin muhafazakarlığının arttığı bulunmuştur. Türk gençlerinin muhafazakar kimliklerini İslami ve milliyetçi söylemlerle ortaya çıkardıkları görülmüştür. Araştırmanın bir bulgusu da Türk gençlerinin İslami ve milliyetçi söylemler üzerinden kutuplaştırıldıklarıdır (Çakı, 2011: 47).

2.3.5. Muhafazakarlık ve Aile

Muhafazakâr düşünce için aile toplumun en küçük yapı taşıdır ve korunması gereken öncelikli bir öneme sahiptir. Muhafazakar düşünce geleneksel değerlerin korunması ve sürdürmesini önemsediğinden bu değerlerin aile kurumu içerisinde korunabileceğini ve aktarılabilceğini öngörmektedir. Aile içerisinde sağlıklı bireyler yetiştirilerek toplumun sağlıklı olacak ve bireylerin mutluluğu garanti edilmiş olacaktır (Gürel, 2007: 270).

Muhafazakar anlayış aileye çok önem verir. Muhafazakârlık aileyi bireylerinin eksiklerini tamamlayan, maddi ve manevi ihtiyaçlarını gideren, insanlık için gerekli sevgi ve bağlılık hislerinin geliştirdi ve sağlıklı bir toplumun en önemli elmanı olarak görür (Safi, 2007: 84-85). Muhafazakarlığa göre aile toplumu bir arada tutan değerleri oluşturduğu ve sağlamlaştırdığı için toplumsal değerlerin ve ahlakın güvencesidir. Aile kendi bireylerinin esenliğini ve mutluluğunu amaç edindiği kadar üyelerinin

topluma mensubiyetlerini de temin edip pekiştirir. Aile ilişki şekillerinin ilk öğrenilip uygulandığı yerdir ve aile ilişkilerinin belirgin özelliği samimi olmasıdır (Doğan, 2016: 164).

Aile toplumsal yapıyı ve toplumsal uygulamaları etkilediği gibi kendisi de toplumsal değişimlerden etkilenmektedir. Aile toplumun inançlarından, kültüründen ve tecrübelerinden etkilendiği kadar çağının maddi ve manevi realitelerinden de etkilenmektedir (Kesgin ve Yaman, 2013: 141). Son iki asırda modernleşmenin öncülük ettiği değişimler aileyi de etkilemiştir. Muhafazakar düşünceye göre modernite toplumun normlarına ve kurumlara zarar veren yıkıcı etkilere sahiptir. Aydınlanmacı düşünce akla fazlaca önem vererek bireye fazlaca özgüven vermiş, onu toplumdan uzaklaştırmış kendi başına buyruk olmaya teşvik etmiş ve otorite tanımaz bir karakter kazandırmıştır. Muhafazakarlara göre saf akıl bireye rehberlik edemez. Bu nedenle birey dinin ve geleneklerin şekillendirdiği güvenilir bir toplumun koruması altına girmeli ve aile kurumuna güvenmelidir. Bu anlayışa göre modernleşmenin getirdiği bilim ve teknoloji ailenin huzurunu ve mutluluğunu artırmamıştır. Tersine aile için yeni sorunlar getirerek huzursuzluğu neden olmuştur (Doğan, 2016: 166).

Muhafazakar anlayışta aileyle birlikte devlet ve din kurumlarına da önem atfedilmektedir. Muhafazakarlık akımının öncülerinden olan Burke ve benzerleri jakobenlerin kilise otoritesini zayıflatmalarını endişeyle karşılaştırmışlardır. Bonald, de Maistre, Chateaubriand, Hegel, Haller, Coleridge gibi meşhur muhafazakarlar dini devlet ve toplum için önemli bir unsur olarak kabul etmişlerdir. Yukarıda saydığımız toplumdaki tartışma konularıyla ilgili muhafazakarlık aileyi, dini ve devleti önceleyerek bu konular hakkında orijinal yaklaşımlar getirmişlerdir (Doğan, 2016: 167).

ABD örneğinde muhafazakarların aileyle ilgili savundukları görüşleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Canatan, 2011: 204): Geleneksel evlenme şekli korunmalıdır ve evlilik dışı cinsel ilişkiye engel olunmalıdır. Feminist akımının aileyi etkilemesi önlenmeli ve böylece ailedeki kadın, erkek ve çocuklar açısından rol dağılımları korunmalıdır. Eşcinsel evliliğe müsaade edilmemelidir. Geleneksel eğitimi ve bu eğitim içerisinde anne ve babanın rolünü artırmak gereklidir. Kürtajın yasaklanması sağlanmalıdır ve kürtajı önlemek için evlatlık edinme ve cinsel otokontrol çözüm olarak getirilmelidir. Okullarda cinsel eğitim verilmemelidir, bunun yerine okullarda

erken cinselliği ve hamileliği engelleyen önlemler alınmalıdır. Ailelerde erken yaşta cinselliği ve müstehcenliğe karşı tedbirler geliştirilmelidir.

Muhafazakarlar ailede erkeğin aileden sorumlu olduğunu, ailenin geçimini sağlamanın erkeğin görevi olduğunu, kadının temel görevinin ise ev işleri ve çocuk bakımı olduğunu savunmaktadırlar. Bu görüşlerine gerekçe olarak ise kadın biyolojik yapısının bunu gerektirdiğini ve Tanrının iradesinin bu şekilde olduğunu ileri sürmektedirler (Civettini ve Glass, 2008: 172).

Bu görüşlerin tersine liberaller cinsel özgürlüğü savunmaktadırlar. Eşcinsel evlilik, geleneksel olmayan evlilik formları, eşcinseller için evlat edinme hakkı, bunlar için mali yardımlar da liberallerin savunduğu konulardandır (Canatan, 2011: 204).

Muhafazakarlar modernleşme ve beraberinde gelen değişimlerin aileye yapısında yol açtığı farklılaşmayı endişeyle karşılamaktadırlar ve bu farklılaşmayı bir bozulma olarak kabul etmektedirler. Diğer taraftan liberaller bu farklılaşmayı değişimin bir doğal sonucu olarak görmektedirler. Sosyalistler ise özel mülkiyetin zamanla yok olmasını bekledikleri gibi ailenin de zamanla yok olmasını beklemektedirler (Canatan, 2011: 17).

2.3.6. Dinin Kültür, Değerler, Aile ve Muhafazakarlık Üzerine Etkileri

Dinin toplumlarda görülmesinin tarihinin çok eski olduğu öngörülmektedir. Toplamlar içinde dine uzak duran veya dinsiz olduğunu bildiren kişiler bulunmasına rağmen tamamen dinsiz bir toplum görülmemiştir. Toplum içerisinde din önemli bir rol oynayarak toplumu oluşturan bireylerin bütünleşmesini, kaynaşmasını ve dayanışmasını sağlamıştır. Bununla birlikte toplumlarda dinin çatışmalara ve savaşıara neden olduğu da gözlemlenmiştir (Güneş, 2014: 153).

Dinin bilimsel olarak incelenip incelenemeyeceği tartışma konusu olmuştur. Dinin kutsallığı onu bilimsel olarak incelemeyi zorlaştırmaktadır. Ancak dinin toplamlar üzerinde dünyevi yansımaları da vardır. Din sosyal bir olgu olduğundan sosyoloji biliminin konusudur. Din sosyolojisi dinin esasıyla ilgilenmez. Bireylerin dini anlama şekilleriyle, bireylerin dini kabullenme şekilleriyle ve dini inancın bireydeki yansımalarıyla ilgilenmez. Din sosyolojisi dinin sosyal hayata yansımalarıyla ilgilenir. Din sosyoloji dinin manevi boyutuna değil sadece dünyevi boyutuna odaklanır (Akyüz vd., 2009: 142).

Din toplumları çok geniş şekilde etkiler. Dini inançlar toplumsal değerleri ve normları da şekillendirir. Dinin etkilerini ekonomik, siyasal, sosyal, psikolojik, hukuk ve sanatsal her alanda görmek mümkündür. Faizsiz bankacılık ekonomik alandaki etkisine, siyasal İslamcı partiler siyasal etkilerine, cenaze törenleri de sosyal etkilerine, hat yazısı sanattaki etkilerine örnek olarak verilebilir. İnsanların dini inanç ve ibadetleriyle tatmin olmaları psikolojik etkiye örnek verilebilir. Din ve inanç özgürlüğünün anayasal bir hak olması da hukuk üzerindeki etkisine en açık örnektir (Güneş, 2014: 158).

Din, bireylerin dünya görüşlerini de etkiler. Olayları ve kişileri değerlendirmede dini unsurlar kriter olarak kullanılır. Bireyler bu kriterleri kullanarak kişilere ve olaylara karşı bir tutum ve davranış geliştirirler. Aynı dini görüşten olanlar cemaatler ve mezhepler gibi oluşumlar etrafında toplumun birlikte hareket edebilirler (Güneş, 2014: 153).

Dinin sosyal hayattaki yansımaları çok daha yaygın ve derindir. Toplumsal hayatı düzenleyen gelenek, görenek, örf ve adetlerde dinin yansımaları çok belirgindir (Bilgiseven, 1987). Dinin savunduğu ve takipçilerine aşılamaaya çalıştığı sabır, tevekkül, şükür, kanaatkarlık, cömertlik, yardımseverlik, dürüstlük, feragat, ümit vb. özellikler toplumsal bütünleşme ve huzurun sağlanması açısından önemli katkı sağlar. Ayrıca doğum, sünnet, düğün, bayramlar, toplu ibadetler, cenaze vb. dini törenler toplumsal dayanışma ve kaynaşmayı tesis eder. Tüm bunlar toplumların varlığını ve sürdürebilirliğini sağlarlar (Dönmezer, 1984: 263). Dinlerin telkin ettiği ahlaklı olma, başkalarına saygı duyma gibi unsurlarda toplum düzeni ve sağlığı açısından önemlidir. Ayrıca dinlerin alkol ve uyuşturucu gibi maddelere karşı olması ve bunlarla mücadele etmesi de toplum sağlığı açısından yararlıdır (Güneş, 2014: 160).

Dinin toplumu şekillendirmesi ailede başlar. Ebeveyn çocuğuna daha doğumda dini ritüellerle veya verdiği isimle onu dini olarak şekillendirir. Ailede dini değerler aktarılır ve benimsettirilir (Güneş, 2014: 162).

Din toplumu etkilediği kadar toplumdaki değişimler de dini etkilemektedir (Akyüz vd., 2009: 142). Çiftçilikle uğraşan toplumlarda bereket ve verimlilik tanrılarının savaşıla uğraşan toplumlarda ise zafer tanrıları daha çok görülür. Denizcilikle uğraşan toplumların tanrıları deniz motiflidir. Anaerkil toplumlarda kadın tanrılar, ataerkil toplumlarda ise erkek tanrılar daha sık görülür (Freyer, 1964: 66).

Dünyanın her yerinde olduğu gibi sanayileşme, modernleşme ve kentleşme Türk toplumunu da etkilemiş, nüfus ağırlıklı olarak şehirlerde yaşamaya başlamış ve bireyselleşme artmıştır. Sanayi devrimi ve aydınlanma düşüncesinin etkisiyle meydana gelen dört önemli oluşum vardır. Bunlar modernleşme, post-modernleşme, küreselleşme ve sekülerleşmedir. Sekülerleşmenin tanımı üzerinde bir fikir birliği olmasa da dinin etkisinin hem bireysel yaşam üzerinde hem de toplumsal ve resmi kurumlar üzerinde azalmasını ifade etmektedir. Sekülerleşmenin dini inançların, düşüncelerin, eylemelerin ve kurumların gerilemesini ve ortadan kalması anlamına geldiği de iddia edilmektedir (Wilson, 2015: 10).

Sekülerizm dini karşı olanları dini olanlara tercih etmek ve desteklemek demektir. Sekülerleşme ise bu süreci tanımlar (Wilson, 2015: 10). Sekülerleşme bireycilik, rasyonelleşme, bilimsel, ekonomik, teknolojik gelişmeler, teknolojik bilinçlilik, endüstri kapitalizmi, toplumsal farklılaşma ve kültürel çeşitlilik, eşitlikçilik, dini çoğulculuk, dini ılımlılık, demokrasi düşüncesi gibi etkenlerin bireyin ve toplumu etkisi altına almasıyla olmuştur (Bruce, 2015: 27).

Sekülerleşme en basit tanımıyla dinin toplumdaki otoritesini kaybetmesidir (Mert, 1994: 18). Modern toplumlarda dini uygulamaların azaldığı, ateizm artmasa da dinin belirsizleştiği görülmektedir. Dinin toplumlarda daha çok doğum, evlenme ve cenaze törenlerindeki ritüellere hapsolmaktadır. Sekülerleşme ilk tartışıldığı zaman modernleşme sonrası dinin tamamen ortadan kalkacağını ileri sürmekteydi. Ancak zamanla bunun böyle olmadığı ve hatta dinin farklı şekillerde daha görünür hale geldiği anlaşıldığında sekülerleşme dinin toplumsal kurumlar üzerindeki otoritesini kaybettiği ve bilimsel yöntemlerin ve dünyevi usulleri dini yöntem ve usullerin yerini aldığı şeklinde yorumlanmaya başlanmıştır. Kutsalın yok olmadığı sadece kutsala yüklenen önem ve anlamın değiştiği kabul edilir olmuştur (Berger, 1999: 1-18).

Sekülerleşmenin özelliklerini şunlardır (Akyüz ve Gürsoy, 2012: 398): Doğa üstü varlıklara inanmama, (2) toplumsal kurumlarda dinin etkisinin ortadan kalması, (3) dinle ve dini kurumlarla ilişkinin azalması, (4) insan arası ilişkilerde dinin belirleyici rolünün azalması, (5) toplum hayattan dinin yansımalarının kalması, (6) dinin otoritesinin toplumsal kurumlarda değil sadece bireysel hayatta görülmesi ve (7) dinin siyasal gücünün azalması.

İslam dünyasındaki sekülerleşmeyi batı dünyasındakiyle bir tutmak olası değildir. İslam dünyasında sekülerleşme dini inançlar, dini yaşantı ve dini ritüellerin görünürlüğünün bireyin ve toplumun yaşamında azalmasını şeklinde yorumlanmaktadır. Türk toplumundaki sekülerleşme incelendiğinde bazı uygulamalarda ve kurumlarda dinin görünürlüğünün azaldığı, aksine bazı uygulamalarda ve kurumlarda ise dinin görünürlüğünün arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum Türk toplumunun geleneksel değerlerden modern değerlere geçiş sürecinin devam ettiğinin bir göstergesi olarak kabuk edilmektedir. Bu durum ayrıca sekülerleşmenin lineer olmadığını, inişli çıkışlı bir süreç takip ettiğini göstermektedir. Ayrıca Türk toplumunun hem seküler hem de muhafazakar bir özellik taşıdığını modern muhafazakar olarak nitelendirilebilecek melez bir kimlik gösterdiğine işaret etmektedir (Bayer, 2015: 183-4).

Modernleşmenin, kentleşmenin, küreselleşme ve sekülerleşmenin şekillendirdiği durum dinin otoritesinin zayıflamasını da beraberinde getirmiştir. Dinin toplum hayatından silineceği yorumları yapılmıştır. Bununla birlikte bireylerin giderek yalnızlaşması ve şehir hayatında tatmin olamamaları onları yeniden cemaatleşmeye ve dine yönelmeye yönlendirmiştir. Türk toplumu için dine dönüşün giderek arttığı, dini öğrenmenin ve dini şuurlu şekilde yaşamının arttığı rapor edilmektedir (Coşkun, 1994: 46).

Batıda din üzerine çok geniş kapsamlı araştırmalar yapıldığı gözlemlenirken ülkemizde din sosyolojik olarak yeterince araştırılmadığı görülmektedir. Türk toplumunu anlamak için dinin toplum üzerindeki etkisi mutlaka bilinmelidir (Güneş, 2014: 155).

Türk toplumunda dinin otoritesi zayıflamış olsa dahi halen oldukça etkin bir şekilde toplumu ve bireyleri şekillendirmektedir. Cumhuriyet dönemi sonrasında resmi kurumlar dine mesafeli durmuşlar ve din eğitimi yeterince desteklememişlerdir. Bu dönemde batı değerleri ve bu değerlerin topluma kazandırılması ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte toplum dini inançlarını yine de devam ettirmiştir. Ancak, yeterince kendisini eğitemediğinden ve uygulama alanları bulmadığından 1950 yılındaki kısmi özgürlük ve yoğun köyden kente göçün de etkisiyle “arabesk İslam” anlayışı denilen çok da sağlıklı olmayan bir anlayış oluşturmuştur (Ocak, 1995: 91-92).

Türk aile yapısı özellikleri ve dinamikleriyle diğer toplumların ailelerinden ayrılır. O nedenle Türk aile yapısını kendi özellikleri ve dinamikleri üzerinden incelemek gerekir. Bir genelleme yaparak yapılan incelemeler yanıltıcı olabilir. Türk aile yapısında dinin önemli bir rolü vardır. Bu nedenle Türk ailesi incelenirken dini etkilerden bağımsız olarak incelemek zordur (Çelik, 2010: 35).

Sosyoloji için aile çok önemlidir çünkü aile toplumun yapısını şekillendirmektedir. Din de aile için çok önemlidir çünkü din ailenin yapısını ve işlevlerini şekillendirmektedir. Aile dini hayatın merkezi konumundadır ve bu özelliğiyle toplumun dini hayatının şekillenmesinde önemli bir rolü vardır (Çelik, 2010: 35). Din cinselliğin yaşandığı tek yer olması itibarıyla ve neslin devamı sağlama ve yeni nesli hayata hazırlama işlevini sürdürmesini nedeniyle aileye önem vermektedir (Bayer, 2013: 124). Dinler evliliğin meşruluğu üzerinde dururlar bu nedenle evlilik törenleri ve nikah akitlerinde dini semboller tüm toplumlarda gözlemlenir (Gökce, 2017: 50).

Doğumdan ölüme kadar aile içindeki pek çok uygulama dini inançların etkisinde gerçekleştirilmektedir. Türk toplumunda çocuğun kulağına ezan okunması, ona dini isimle verilmesi, çocuğun doğumuyla kurban kesilmesi vb. ailedeki dini inançlarla şekillenmiş uygulamalardır. Bunun dışında eş seçimi, düğün şekli, çocuk sayısı, çocuğun sünnet ettirilmesi, çocuğun evlendirilmesi, çocuğa dini eğitim verilmesi, ölüm merasimleri vb. daha pek çok ailevi uygulama dini inançlarla şekillenmektedir (Çelik, 2010: 25). Evlilikte dini inançlar önemli bir rol oynamaktadır. Evlenecek bireyler eşinin aynı dinden olmasını önemsemektedirler (Beşpınar ve Beşpınar, 2017: 109). Kadın namusu üzerinde toplum da kendisini sorumlu hissetmektedir ve tanımadığı kadınların dahi giyim tarzına müdahale edebilmektedir. Dinin hayatı düzenleyici ve denetleyici rolünün yanında bireylere psikolojik rahatlama sağlama gibi rolü de vardır. Dini inancı sağlam olan bireyler karşılaştıkları güçlükleri kader ve tevekkül inançları sayesinde profesyonel bir destek almadan üstesinden gelebilmektedirler (Mocan-Aydın, 2000; Öztürk, 2014).

İslam öncesi Türk aile yapısı hem yerleşik hayatın yaygınlaşması hem de İslam dininin etkisiyle farklılaşmıştır. İslam öncesi Türk ailesinde de izleri görülen ailede otoriteyi elinde bulunduran erkeğe karşı kadın ve çocukların itaat etmesi geleneği İslam'la birlikte daha da pekişmiştir (Doğan, 2001: 19-27). Türk ailesinin

modernleşme sürecinde onlarca yıl süren değişiminin bir sonucu da dinin ailedeki etkisinin azalmış olmasıdır. Dini uygulamaların ailedeki görünürlüğe azalmıştır. Aile çocukları için dini bilgileri ve değerleri aktaran işlevini yitirmiş ve işlevini daha çok aile dışındaki kurumlara aktarmıştır. Dolayısıyla toplumda da dinin otoritesinin ve uygulamalarının görünürlüğü azalmaktadır. Din geleneksel alanda artık eski önemini ve işlevini yitirmiştir ve özel alanla sınırlı bir konuma gelmiştir (Meriç, 2005: 33). Dinin Türk toplumunda işgal ettiği alanlar oldukça fazla ve geniştir. Dinin bu alanlardan çekilmesi bir boşluk oluşturmaktadır. Dinin toplum hayatından silikleştiği bu yeni dönemde toplum hayatı açısından bir denge sorunu ortaya çıkacağı ve bunu başka sorunlarında takip edeceği beklenebilir (Subaşı, 2007: 511-523).

Dinin etkisinin azalmasıyla ilişkilendirilebilecek ailedeki değişikliklere bakacak olursak, klasik anlamdaki görücü uslu evlenme neredeyse tamamen ortadan kalmıştır. Tanışarak evlenme yaygınlaşmıştır. Tanıdıklar vasıtasıyla görücü usulüne benzer tanışmalar olsa dahi bu çiftler de evlenmeden önce bir tanışma süreci geçirmeye başlamışlardır. Evlilik öncesi cinsel ilişki yaşanmaması halen önemini koruyor görünmektedir. Yine dinin etkisinin azalmasıyla ailede erkek otoritesi azalmış, kadın daha çok söz sahibi olmuş, boşanma hakkına sahip olmuş, kariyer imkanlarına sahip olmuştur (Kirman 2005: 203-257). Ayrıca eşin dindar olmasına daha az önem verilmeye, kadının giyim kuşamına daha aza karışılmaya, doğum kontrolünün daha sık uygulanmasına, misafirle karışık oturmaının artmasına başlanmıştır (Çelik 2002, 266-284).

Her ne kadar Türk toplumunda dinin görünürlüğü azalmış olsa dahi Türk toplumu halen dini değerlerine önem veren ve ailedeki pek çok uygulamayı dini inançlara göre düzenleyen bir toplumdur (Akdoğan, 2004). Halen pek aile resmi nikahla birlikte dini nikah yaptırmaktadır, komşusunun dindarlığına değer vermektedir, düğün, cenaze vs. törenlerini dini inançlarına uygun yapmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın nasıl gerçekleştirildiği açıklanmış ve araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanma süreci ve veri analizi konularında açıklamalar yapılmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada muhafazakar değerlerin taşıyıcısı olarak ailenin rolünün sosyolojik açıdan analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, muhafazakar değerlerin taşınmasında ailenin nasıl bir rol üstlendiğinin, bu rolün hangi mekanizmalara dayandığının ve bu rolü yürütürken karşılaşılan sorunların neler olduğunun belirlenmesi için anne babaların görüşlerine müracaat edilmiştir. Bu araştırma nitel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma modeli ise nitel araştırmalarda kullanılan durum modelidir. Durum çalışması bir ya da birden çok durumun ayrıntılı incelenmesini içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 279). Durum çalışmasında ayrıntılı inceleme yapılırken bütüncül bir yaklaşımla araştırmadaki bireyler, durumlar, ortam özelliklerinin incelenen durum üzerindeki etkileri de ortaya çıkartılmaya çalışılır (Creswell, 2003: 190-194).

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Samsun ilinde ikamet eden 30 kişi oluşturmuştur. Araştırmanın çalışma grubunun oluşturmak için kolayda örneklem yöntemi seçilmiştir. Çalışma grubunu oluşturabilmek için resmi ve özel kurumlar ziyaret edilmiş ve çalışanlar araştırmaya katılmaya davet edilmiştir. Benzer olarak, kamuya açık alanlarda rastgele kişiler araştırmaya katılmaları için davet edilmiştir. Hedeflenen 30 görüşmeci sayısına ulaşıncaya örnekleme işlemine son verilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunun farklı demografik özelliklere sahip olan bireylerden oluşmasına dikkat edilmiştir. Katılımcıların 16 tanesi kadın iken 14 tanesi erkektir. Katılımcıların yaşları 26 ila 65 arasında değişmektedir ve katılımcılar farklı yaş gruplarına eşit olarak dağılmışlardır. Katılımcıların eğitim düzeyi ilköğretim ila doktora düzeyi arasında değişmektedir, bununla birlikte 22 katılımcı üniversite ve üzeri bir eğitim düzeyine sahiptir. Katılımcıların evlilik süreleri 3 ila 40 yıl arasında değişmektedir. Katılımcıların çocuk sayıları ise 1 ila 6 arasında değişmekle birlikte 6 katılımcının 1, 11 katılımcının 2 ve 9 katılımcının da 3 çocuğu bulunmaktadır.

Katılımcıların tamamına yakınının meslek sahibi olduğu ve öğretmen, polis, avukat, mühendis, doktor, psikolog, muhasebeci, tekniker, işçi ve esnaf gibi farklı mesleklerden oldukları tespit edilmiştir. Ev hanımı olan katılımcı sayısı 2'dir. Katılımcıların çoğunun eşlerinin de bir meslek sahibi olduğu bulunmuştur. Katılımcıların aylık hane gelirlerinin 6000TL ile 50000TL arasında değiştiği bulunmuştur. Aylık hane geliri 10000TL ve altında olan katılımcıların sayısı 4'tür. Aylık hane geliri 25000TL ve üzerinde olan katılımcıların sayısı ise 16'dır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmanın verileri nitel araştırmalardaki veri toplama tekniklerinden yüz yüze birebir görüşme tekniği ile toplanmıştır. Görüşme tekniği kişilerin deneyim, düşünce, tutum, yorum, zihinsel algı ve tepkileri gibi gözlenemeyen durumlarını belli bir amaç için anlaşılır kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 120). Araştırmanın verileri ekte sunulan görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formunda yarı yapılandırılmış açık uçlu 13 adet soru yer almıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme araştırmacıya daha fazla esneklik ve kontrol sağlar. Bu yöntemde araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları hazırlar, bununla birlikte görüşmenin akışına uygun olarak yan ya da alt sorular sorarak görüşmeye yön verilebilir ve görüşülen kişinin daha fazla ve detaylı bilgi vermesi sağlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 120). Görüşme formunu geliştirebilmek için ilgili alanyazın kapsamlı ve titiz bir şekilde taranmıştır. Alanda yapılmış önceki araştırmalar bu araştırmanın amacına uygun olarak görüşme formunun oluşturulması için kullanılmıştır. Soruların okunduğu zaman açık ve anlaşılır olmasına ve sorularla elde edilmesi planlanan verileri elde edecek nitelikte olmasına dikkat edilmiştir. Görüşme formuna bir uzmana inceletirildikten sonra gerekli revizeler yapılarak son hali verilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri 2022 yılında Ekim ve Kasım ayları içerisinde toplanmıştır. Görüşmeler katılımcıların kendilerini rahat hissedebilecekleri ortamlarda yapılmıştır ve her bir görüşme yaklaşık 25 dakika sürmüştür. Görüşme öncesinde katılımcıları rahatlatmak için kısa süreli sohbet edilmiş ve araştırmaya katılmaları ve katkılarından dolayı teşekkür edilmiştir. Ayrıca katılımcılara araştırmanın amacı ve araştırmadan elde edilecek bulguların hangi amaçlarla kullanılacağı hakkında bilgiler verilmiştir. Araştırmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığı vurgulanmış ve sadece gönüllü

katılımcılardan veriler toplanmıştır. Görüşmeler katılımcıların rızaları alınarak yazılı olarak kaydedilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Verileri analiz edebilmek için derinlemesine içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen kayıtlar her bir görüşme için bir MS Word dosyası haline getirilmiştir. Her bir Word dosyası veri bütünlüğü açısından kontrol edilmiş ve analizlerde kullanılabilecek nitelikte olup olmadıkları kontrol edilmiştir. Verilerin analizlerde kullanılabilecek nitelikte olduklarına karar verildikten sonra tüm Word dosyaları görüşme formunda yer alan sorular başlıkları altında olmak üzere tek bir dosya haline getirilmiştir. Bu aşamada her bir katılımcı Katılımcı1, Katılımcı2, ... Katılımcı30 şeklinde kimliklendirilmiştir. Veriler dikkatlice okunarak temalara ve temaların altında kodlara ayrılmıştır. Belirlenen temalar ve kodlar tablolastırılmıştır. Ayrıca, belirlenen temalar ve kodlarla ilgili katılımcıların dikkat çeken görüşleri de doğrudan alıntılama yapmak suretiyle sunulmuştur.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın verilerinin analizlerinden elde edilen bulgular sunulmuştur. Görüşme formunda katılımcılara yöneltilen her bir soru tek tek ele alınmış ve bu sorulara verilen yanıtlar temalara ve kodlara ayrılarak tablolar halinde gösterilmiştir. Ayrıca, konuyla ilgili katılımcıların dikkat çekici görüşleri de yansıtılmıştır.

Soru 1: “Sizin için muhafazakarlık ne ifade etmektedir?”

Katılımcıların Soru 1’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.1’de sunulmuştur.

Tablo 4.1. Soru 1 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Muhafazakarlığın anlamı	Dine ve değerlere uygun yaşamaktır	9
	Bir şeyi muhafaza etmek ve korumaktır	8
	Dini, devleti, değerleri ve hukuku korumaktır	7
	Dini hassasiyeti yüksek olan grupları niteleyen bir kavramdır	2
	Dine alternatif bir tabirdir	1
	Dünya görüşünü değiştirmeden sürdürmektir	1
	Sağ partilerin siyasi görüşüdür	1
	Yanılıcı ve yanlış anlaşılan bir kavramdır	1

Katılımcıların tamamı kendileri için muhafazakarlığının ne anlama geldiği konusunda görüşlerini aktarmışlardır. Katılımcıların muhafazakarlığın anlamı konusunda en sık başvurdukları tanımın dine ve değerlere uygun olarak yaşamak olduğu anlaşılmıştır (9 katılımcı). 8 katılımcı ise muhafazakarlığı bir şeyi muhafaza etmek ve korumak olarak tanımlamışlardır. 7 katılımcı ise muhafazakarlığı dini, devleti, değerleri veya hukuku korumak olarak tarif etmişlerdir. Bunların dışında iki katılımcı muhafazakarlığı dini hassasiyeti daha fazla olan grupları niteleyen bir kavram olarak açıklamışlardır. 1 katılımcı dünya görüşünü değiştirmeden sürdürmek, 1 katılımcı sağ partilerin siyasi görüşü ve 1 katılımcı da yanılıcı ve yanlış anlaşılan bir kavram olarak muhafazakarlığı nitelemişlerdir.

Soru 1 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Bir şeyi muhafaza etmeyi anlıyorum. Koruyucu ve kollayıcı muhafazakarlık. Dini, çocukları, aileyi, anne babayı muhafaza etmek”.
(Katılımcı2)

“Toplumun değerlerine ve dinine göre uygun yaşamaktır muhafazakarlık”.
(Katılımcı5)

“İslam dinine bağlı, ahlaki değerlere saygılı olana muhafazakar denir”.
(Katılımcı7)

“Muhafazakarlık deyince ben kaynakçıtan örnek vereyim. Gemiye su girmemesi için kaynak yapıyoruz. Batmasına engel oluyoruz. İşte muhafazakarlıkta bir şeylerin batmasına engel olan demek”. (Katılımcı12)

“Muhafazakarlık kavramı çok geniş bir kavram. Neresinden açıklamak gerekir bilmiyorum ama özetle dini alanda kullanılıyor. Dindar insanların kendilerini korumaya ve dinlerini korumaya çalışırken başvurdukları şey”.
(Katılımcı13)

“Muhafazakarlık kelime anlamı itibari ile korumayı anlasam da gördüğüm kadarıyla gelenekçilik ile muhafazakarlık aynı şeyler”. (Katılımcı17)

“Yani ben muhafazakarlık nedir bilmiyorum. Muhafaza özelliği bulunan derin dondurucu vardı. Sanırım korumak ya da saklamak gibi bir şey olabilir”.
(Katılımcı19)

“Muhafazakarlık sağ partilerin dahil olduğu bir şey. Siyasi bir olguyu ifadeyi ediyor benim için. Anlamsal olarak yani karşılığı ben de bu”. (Katılımcı20)

“Muhafazakarlık dediğimiz kavram çok yanıltıcı bir şey ifade etmektedir. Neyi koruduğumuz sorusu genellikle boş sloganların kurbanı olacaktır. Bundan dolayı bu konuyu ehemmiyetle ele almak gerekir”. (Katılımcı14)

Soru 2: “Gelenekler, din, devlet, aile, ahlak ve toplum hakkındaki görüşlerinizi alabilir miyim?”

Katılımcıların Soru 2’ye verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.2’de sunulmuştur.

Tablo 4.2. Soru 2 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Gelenek hakkındaki görüşler	Ataların mirası örf ve adetlerdir	9
	Bireye kimlik kazandıran hayati bir olgudur	7
	Yaşam tarzıdır	5
	Hayatımızı kolaylaştıran değerlerdir	3
	Var olan düzenin devam ettirilmesidir	3
	Toplumun üzerinde uzlaştığı kararlardır	2
	Köy ve kırsala ait yaşam tarzıdır	1
	İnanç dışındaki yöresel örf ve adetlerdir	1
	Dine aykırı olmadığı sürece iyidir	3
	Geçmişten gelen boş ve batıl şeylerdir	2
Din hakkındaki görüşler	Hayatın her alanını düzenler ve hayatın odak noktasıdır	6
	Dünya ve ahiret saadetine garantisidir	4
	Yaratıcının peygamber aracılığıyla getirdiği kurallardır	4
	Vazgeçilmez bir kıymet ve baş tacıdır	4
	Bizi iyiliğe yönlendiren tanrısal buyruklardır	4
	Hislere ve psikolojiye hitap eden bir alan	4
	İnanma ihtiyacının karşılanmasıdır	2
	Yaratıcının emirlerine itaat etmektir	2
	Hayatın bir amaç doğrultusunda yaşanmasıdır	1
	Büyük ve derin bir sevgi biçimidir	1
	İyiliğe sevk ettiği kadar şiddete de sevk eder	1
	Bireysel olarak iyidir, ancak toplumsal olarak bir sömürü aracıdır	1
Devlet hakkındaki görüşler	İnsan hayatını kuşatan ve bir arada tutan güçtür	7
	Yaşamın garantisidir	6
	Millet, toprak ve yönetimin oluşturduğu bir bütündür	5
	Halkın maddi ve manevi refahından sorumlu yapıdır	3
	Gücünü halktan alan ve tekrar halka veren bir oluşumdur	3
	Koruyucudur	2
	Zaruridir	2
	Toplumların gücünü ifade eder	2
	Dini yaşamın garantisidir	2

	Özgürlüğün garantisidir	1
	Baba gibidir	1
	Düzen ve adaletin adıdır	1
	Laiktir	1
	Çalışma ortamı ve imkanı sağlar	1
	Var olma ve çoğalma imkanı sağlar	10
	Hayatla ilgili her şeyin öğrenildiği yer	7
	Bir sığınaktır	6
Aile hakkındaki görüşler	İnsanların evlilik aracılığıyla birlikte güçlü oldukları bir yapıdır	5
	Huzur bulunan yer	3
	Olmazsa olmaz bir kutsaldır	3
	Toplumun çekirdeğidir	2
	Bireyler arasındaki bir bağı ifade eder	1
	Ahlak temellerini dinden alır	7
	Hayatın her alanını düzenleyen, doğru/yanlış gösteren kurallardır	6
	İnsana kıymet katar, onu birey yapar	6
	İlişkileri şekillendirir ve güzelleştirir	5
	İnsanları bir arada tutar	2
Ahlak hakkındaki görüşler	Kendine yapılmasını istemediğinin başkasına yapılmamasıdır	2
	Dinden gelirse iyi, gelmezse kötüdür	2
	Akıl yoluyla edinilen değerlerdir	1
	Bir amaç için özgürlüklerin kısıtlanmasıdır	1
	Gelenekler ahlakı şekillendirir	1
	Adalet demektir	1
	Suçların işlenmesini önler	1
	Duygulara hitap eden kurallardır	1
	Her türden insanı barındıran insan topluluğudur	15
	Bir amaç uğruna bir araya gelen insan topluluğudur	9
	Bireyler için norm ve kuralların belirlendiği yerdir	2
Toplum hakkındaki görüşler	Milletin bütünlüğüdür	2
	Yardımlaşma ve işbirliği demektir	1
	Bireyi de etkilediği için önemlidir	2
	Bir önemi yoktur	1

Katılımcıların tamamı gelenekler, din, devlet, aile, ahlak ve toplum hakkındaki görüşlerini bildirmişlerdir. Katılımcıların gelenek hakkında en sık dile getirdikleri görüşün; geleneklerin atalardan miras kalan örf ve adetler olduğu anlaşılmıştır (9 katılımcı). Geleneklerle ilgili katılımcıların sıklıkla dile getirdiği diğer iki görüşün ise geleneklerin bireye kimlik kazandıran hayati bir olgu olması (7 katılımcı) ve geleneklerin yaşam tarzını ifade ediyor olması (5 katılımcı) olduğu gözlemlenmiştir. Bunlar dışında gelenekler için 3 katılımcı hayatı kolaylaştıran değerler, 3 katılımcı var olan düzenin devam ettirilmesi, 2 katılımcı toplumun üzerinde anlaştığı kararlar, 1 katılımcı köy ve kırsala ait hayat tarzı ve 1 katılımcı da inanç dışındaki yöresel örf ve adetler tanımlaması yapmıştır. Ayrıca, 3 katılımcı geleneklerin dine aykırı olmadığı sürece iyi olduklarını vurgularken 2 katılımcı geleneklerin geçmişten gelen boş ve batıl şeyler olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların din hakkında en sık dile getirdikleri görüşün; hayatın her alanını düzenleyen ve hayatın odak noktası olan bir olgu olması olduğu anlaşılmıştır (6 katılımcı). Bunun dışında din için 4 katılımcı dünya ve ahiret saadatinin garantisi, 4 katılımcı yaratıcının peygamberler aracılığıyla getirdiği kurallar, 4 katılımcı vazgeçilmez bir kıymet ve baş tacı, 4 katılımcı insanları iyiliğe yönlendiren tanrısal buyruklar ve 4 katılımcı da hislere ve psikolojiye hitap eden bir alan tanımlamasını yaptıkları gözlemlenmiştir. 2 katılımcı dinin inanma ihtiyacının karşılanması olduğunu ifade ederken 2 katılımcı da dinin yaratıcının emirlerine itaat etmek anlamına geldiğini belirtmiştir. 1'er katılımcı da dinin hayatın bir amaç doğrultusunda yaşanması olduğunu ve büyük ve derin bir sevgi biçim olduğunu dile getirmişlerdir. Yukarıda belirtilen dinle ilgili olumlu görüşlerin yanında dinle ilgili olumsuz sayılabilecek görüşlerin 2 katılımcı tarafından ileri sürüldüğü görülmüştür. Bu katılımcılar dinin iyiliğe sevk ettiği kadar şiddete de sevk ettiğini ve dinin bireysel olarak iyi bir şey olmasına rağmen toplumsal olarak bir sömürü aracı olarak kullanıldığını belirtmişlerdir.

Katılımcıların devlet hakkında en sık dile getirdikleri görüşün; insan hayatını kuşatan ve bir arada tutan güç olduğu anlaşılmıştır (7 katılımcı). Devletin yaşamın garantisi olduğu (6 katılımcı) ve devletin millet, toprak ve yönetimin oluşturduğu bir bütün olduğu (5 katılımcı) görüşleri de katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilen diğer görüşlerdir. Bunun dışında devlet için 3 katılımcı halkın maddi ve manevi

refahından sorumlu olması, 3 katılımcı gücünü halktan alan ve tekrar halka veren bir oluşum olması, 2 katılımcı koruyucu olması, 2 katılımcı zaruri olması, 2 katılımcı toplumların gücünü ifade etmesi ve 2 katılımcı dini yaşamın garantisi olması ifadelerini kullanmışlardır. 1'er katılımcı ise devletin özgürlüğün garantisi olduğunu, baba gibi olduğunu, düzen ve adaletin adı olduğunu, laik olduğunu ve çalışma ortamı ve imkanı sağladığını belirtmişlerdir.

Katılımcıların aile hakkında en sık dile getirdikleri görüşün; var olma ve çoğalma imkanı sağlama olduğu anlaşılmıştır (10 katılımcı). Katılımcıların aile hakkında hayatla ilgili her şeyin öğrenildiği yer olması (7 katılımcı), üyeleri için bir sığınak olması (6 katılımcı) ve evlilik aracılığıyla oluşturulan ve üyelerini birlikte güçlü yapan bir yapı olması görüşlerini (5 katılımcı) de sıklıkla dile getirdikleri gözlemlenmiştir. Bunların dışında aile için 3 katılımcı huzur bulunan yer, 3 katılımcı olmazsa olmaz bir kutsal, 2 katılımcı toplumun çekirdeği ve 1 katılımcı da bireyler arasındaki bir bağ ifadelerini kullanmışlardır.

Katılımcıların ahlak hakkında en sık dile getirdikleri görüşün; ahlakın temellerini dinden alması olduğu anlaşılmıştır (7 katılımcı). Katılımcıların ahlak hakkında hayatın her alanını düzenleyen doğru/yanlış gösteren kurallar olması (6 katılımcı), insana kıymet katıp onu birey yapması (6 katılımcı) ve ilişkileri şekillendirip güzelleştirmesi (5 katılımcı) görüşlerini de sıklıkla dile getirdikleri gözlemlenmiştir. Bunların dışında ahlak hakkında 2 katılımcının insanları bir arada tutar, 2 katılımcının kendine yapılmaması istenenlerin başkasına yapılmaması ve 2 katılımcının da dinden gelirse iyi ve dinden gelmezse kötüdür ifadelerini kullandıkları tespit edilmiştir. 1'er katılımcı ise ahlakın akıl yoluyla edinilen değerler olduğunu, ahlakın bir amaç için özgürlükleri kısıtladığını, geleneklerin ahlakı şekillendirdiğini, ahlakın adalet anlamına geldiğini, ahlakın duygulara hitap eden kurallar olduğunu ve ahlakın suçların işlenmesini önlediğini belirtmişlerdir.

Katılımcıların toplum hakkında en sık dile getirdikleri görüşün; toplumun her tür insanı barındıran insan topluluğu olduğu anlaşılmıştır (15 katılımcı). Katılımcıların toplum hakkında bir amaç uğruna bir araya gelen insan topluluğu olduğu (5 katılımcı) görüşünü de sıklıkla dile getirdikleri gözlemlenmiştir. Bunların dışında toplum hakkında 2 katılımcı bireyler için norm ve kuralların belirlendiği yer ve 2 katılımcı da milletin bütünlüğünün ifadesi tanımlamalarını kullanmışlardır. 1 katılımcı ise toplumun yardımlaşma ve işbirliği demek olduğunu vurgulamıştır. 2 katılımcı

toplumun bireyi etkilediği için önemli olduğunu düşünürken 1 katılımcı toplumun bir önemi olmadığını düşünmektedir.

Soru 2 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Gelenekler dine aykırı olmadığı sürece iyidir, güzeldir. Din ise dünya ve ahiret saadetimiz için gerekli olan garantili bir alandır. Devlet ise bizim gücümüzü ifade eder. Yaşam garantimizi ifade eder. Aile huzur bulduğumuz yerdir. Her şeyi paylaşabildiğimiz bir yer. Sıkıntıların gittiği yerdir. Ahlak ise dinden ayrı değildir. Dindarsan ahlaklısın. Değilsen ahaksızsın. Toplum ise insanların sadece bir araya geldiği bir yerdir”. (Katılımcı2)

“Gelenekler atalarımızın bize bırakmış oldukları mirastır. Din bazı noktalardan bize öğütler veren iyi olmamızı isteyen tanrının sözüdür. Devlet ise bize güzel ve rahat yaşamın kapılarını açan bir anahtardır. Aile içinde birçok alışkanlık kazandığımız bir mekandır. Ahlak ise akıl yoluyla bildiğimiz bir arada yaşamak için gerekli olan şeydir. Toplum insanı bazı yönlerden kısıtlayan bazı yönlerden ise özgürleştiren bir yapıdır”. (Katılımcı10)

“Gelenekler annemizden babamızdan kalan şeyleri koruyandır. Din ise bize yön veren şeydir. Bir şeyi kaynatmadan önce ona şekil vermek gerekir. Din de bizi şekillendiren şeydir. Devlet bize çalışma ortamı sağlayandır. Devlet olmazsa eğer hayatta birçok şeyimiz de olmaz. Aile hayatta her şeyimizi öğrendiğimiz yerdir. Sadece mesleği dışarıdan öğreniriz. Ahlak suçu önleyen bir şeydir. Ahlakın olmadığı yerde suçlar artar. Yani kaynakçı ahlaklı olmazsa o gemi batar. Toplum ise insanların bir araya gelmelerini ifade eder. Mesela biz dükkanda toplumuz”. (Katılımcı12)

“Gelenekler geçmişten gelen boş şeylerdir. Sanki gelenekler olmasa insan yaşamayacak gibi konuşuluyor. Hayatta birçok şey iç güdülerle gerçekleşiyor. Bundan dolayı gelenek benim için bir yük. Din ise benim hissi dünyama hitap eden bir şey. Kalbimi temiz tutmama imkan veren bir zemin. Devlet ise insanlığın yaşam tecrübesi kazanmasına imkan veren, insanların da devleti var ettiği bir noktada duran yapıdır. Karşılıklı ilişki mevcuttur. Aile içinde büyüdüğümüz bir yer. Ailesi olmadan bir bebek yaşama tutunamıyor. Ama artık devlet ve bazı özel kurumlar bu aile olma görevini üstlendi. Sadece

belirli kişilerin olduğu yerde değil de kurumlarca aile olunabiliyor. Ahlak her şeyde olan bir şeydir. Doktorluğun bile ahlakı var. Ya da etik ilkeleri var. Ama ahlak daha çok duygusal bir yapıya hizmet ediyor. Toplum insanların belirli amaçlarla bir araya geldikleri, bir araya gelmekle birlikte de bir yapı kurdukları şeyin adıdır”. (Katılımcı13)

“Gelenekler insan hayatı olduğu müddetçe devam edecek olan yaşam tarzlarıdır. Herkesin geleneği vardır. Din insanlar var olduğu müddetçe bir şeye inanma ihtiyacından olacaktır. Bugün batı bile hala kilise etkisindedir. Devlet farklı grupların ve kimliklerin bir arada yaşama güçlerinin toplanmasıdır. Aile ise tek başına bir etkisi olmayan insanların etkisini arttırmak amacıyla bir araya geldikleri yerdir. Ahlak ise insanların sığındıkları bir gemidir. Hayat deniz gibi insanı batırmasın diye herkes birbirine ahlaklı olmayı öğütler. Toplum ahlaklı ya da ahlaksız insanların bir araya gelerek oluşturdukları bir bütündür”. (Katılımcı15)

“Gelenekler batıl olan, geri olan inançları, davranışları içeriyor. Bunların hepsine gelenek diyoruz üzerinden bir zaman geçtikten sonra. Din çok kutsal bir yer. Bugün birçok insanın ulaşmadığı yer. Vicdani bir şey. İnsanın kalbi ile alakalı bir şey. Hissedebilmek lazım. Devlet laiklikle ilişkilendirilir. Yani devlet her şeye ölçülü yaklaşan kurumdur. Aile ise içinde yetiştiğimiz sıcak bir ortam. Anne baba ve çocuklardan oluşan yuvadır. Ahlak dürüst olana, doğru olana, güvenilir olana verilen isim. Yani bunlar ahlakın bir yansıması. Toplum ise her şeyiyle bireyleri zorlayandır. Toplum olmamak iyi aslında. Herkes senin hakkında yorum yapabilme hakkını kendinde buluyor. Bizim apartman sakinleri bile öyleler”. (Katılımcı20)

“Gelenek bizim toplumsal kodlarımızı ifade eder. Yani bize bakan ne olduğumuzu geleneklerden anlar. Din bireysel yaşandığında fayda sağlayabilen bir şeydir. Kurumsal olduğunda ise zarar veren bireyleri sömüren bir şeydir. Devlet insanların bir arada yaşayabilmesi için uzlaştıkları bir yapıdır. Aile ülkemizde sürekli bir bağlılığı ifade eder. Bu bağlılık hem duygusal hem de maddi bir bağlılıktır. Bundan dolayı kimi zaman bir yük kimi zaman ise fayda sağlayan bir konumdadır. Ama bana göre bu bağlılığın eşler hariç anne babaların çocuklarına karşı durumları bakımından azalması gerekmektedir. Bana göre asıl aile budur. Ahlak insanların birbirine karşı

davranış biçimlerini ifade eder. İyi ya da kötü, güzel ya da çirkin gibi adlandırmalarla da burada ahlaklı ahlaksız ayrımı yap. Toplum bireylerin tek başına yapamadığı şeyleri yapabilmek için başka insanlarla bir araya gelmeleri”. (Katılımcı29)

Soru 3: “Sizin için bunların hangileri daha önceliklidir? Nedenlerini açıklayınız?”

Katılımcıların Soru 3’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.3’de sunulmuştur.

Tablo 4.3. Soru 3 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Din önemlidir (8 katılımcı)	Din olmadan hiçbir şey olmaz	2
	Sonsuz bir yaşam için din önceliklidir	1
	Dindar olan tüm değerlere sahip çıkar	1
	Kaynağı Allah olduğu için din daha önemlidir	1
	Dinsiz hayat yavan bir hayattır	1
	İnsan ihtiyaçlarını en doğru şekilde din karşılar	1
	Din olmadan vatan ve aile olmaz	1
Devlet önemlidir (5 katılımcı)	Devlet olmazsa din bile yaşanmaz	1
	Devlet olmadan hiçbir şey olmaz	1
	Devletin olmadığı yerde hayat olmaz	1
	Huzurlu ve mutlu bir yaşam için devlet şarttır	1
	Devlet eşitliğin ve güzelliğin kaynağıdır	1
Ahlak önemlidir (8 katılımcı)	Ahlak olmadan diğer değerler temelsiz olur	4
	Ahlakı olmayanın şirazesini olmaz	1
	Ahlak adalet demektir, adalet olmadan hiçbir şey olmaz	1
	Ahlak olmadan din bile olmaz	1
	Ahlak olmadan devlet çöker	1
Gelenek önemlidir (4 katılımcı)	Gelenek kimlik kazandırdığı için daha önemlidir	1
	Gelenek yaşam tarzını belirler, yaşama yön verir	2
	Gelenek birleştiricidir, birlik olmadan diğerleri olmaz	1
Toplum önemlidir (1 katılımcı)	Toplum bireyin düşüncelerine bile yön verir	1
Aile önemlidir (4 katılımcı)	Tüm değerlerin önemi ailede öğrenilir	2
	Birey olabilmek aileye bağlıdır	2

Katılımcılar din, devlet, ahlak, aile, toplum ve gelenek değerlerinden hangisinin kendileri için daha öncelikli olduğu konusunda görüş bildirmişlerdir. 8 katılımcı dinin, 8 katılımcı ahlakın, 5 katılımcı devletin, 4 katılımcı ailenin, 4 katılımcı geleneğin ve 1 katılımcı da toplumun kendileri için öncelikli olduğunu belirtmişlerdir.

Dini önceleyen 8 katılımcı, din olmadan hiçbir şey olmayacağını, kaynağı Allah olduğu için dinin daha önemli olduğunu, sonsuz bir yaşam için dinin öncelikli olduğunu, dindar olanların diğer değerlere de sahip çıkacağını, dinsiz hayatın yavan bir hayat olacağını ve insan ihtiyaçlarının en doğru şekilde din tarafından karşılanabileceğini ifade etmişlerdir.

Ahlakı önceleyen 8 katılımcı, ahlak olmadan diğer değerlerin temelsiz olacağını, ahlak olmadan din bile olmayacağını, ahlak olmadan devletin çökeceğini, ahlak olmayı şirazesini olmayacağını ve ahlakın anlamının adalet olduğunu ve adalet olmadan da hiçbir şey olmayacağını dile getirmişlerdir.

Devleti inceleyen 5 katılımcı devlet olmadan hayat dahil hiçbir şey olmayacağını, devlet olmadan dinin bile yaşanamayacağını, devletin eşitliğin ve güzelliğin kaynağı olduğunu ve huzurlu ve mutlu bir yaşam için devletin şart olduğunu vurgulamışlardır.

Aileyi önceleyen 4 katılımcı tüm değerlerin ailede öğrenildiğini ve aile olmadan insanların bir değer anlayışı olmayacağını ve birey olabilmenin aileye bağlı olduğunu belirtmişlerdir.

Gelenekleri önceleyen 4 katılımcı geleneklerin yaşam tarzını belirleyerek yaşama yön verdiğini, geleneklerin bireye bir kimlik kazandırdığını ve geleneklerin diğer değerlerin de varlık sebebi olarak insanları birleştirdiğini ifade etmişlerdir. Son olarak, toplumu önceleyen 1 katılımcı toplumun bireyin düşüncelerine yön verdiği için daha önemli olduğunu belirtmiştir.

Soru 3 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Din önceliklidir. Çünkü ben bireyim ve ahiretimi düşünüyorum. Sonlu dünyada sonsuz bir yaşama ulaşmak için din en başta gelir”. (Katılımcı3)

“Tabi ki din. Burada din olmadan ben diğerlerini düşünemiyorum. Tarihte de dinin olmadığı toplum yokmuş zaten”. (Katılımcı18)

“Ahlakı öncelerim. Çünkü diğer saydığımız her şey din, devlet, aile gibi kavramlar bir şekilde kendi bozuklukları içinde düzelmeye yaşayabilir. Ama ahlakın bozulması ve olmamasının telafisi yok maalesef. İçgüdülerle yerleşmesi lazım”. (Katılımcı29)

“Benim için ahlak önemlidir. Ahlak çünkü benim için adalet demektir. Adaletin olmadığı yer de hiçbir şey var olamaz”. (Katılımcı19)

“Tabi ki devlet önceliklidir Devlet olmadan maddi yaptırım yaptırarak başka kurum yoktur. Bu yüzden düzen sağlama ve insanların huzurlu yaşamaları için bu önemlidir”. (Katılımcı30)

“Benim için devlet daha öncelikli. Dünyada eşitlik ve güzellik için sığınacağım tek yer devlet”. (Katılımcı20)

“Aile gelir. Çünkü her şey aile de olduğu için. İnsanlar aile de yetişiyor”. (Katılımcı11)

“Aile bence ilk sırada olmalı. Her daim bir insanın birey olması için aileye ihtiyaç duyduğunu biliyoruz. Bundan dolayı aile olmalı”. (Katılımcı26)

“Benim için gelenekler önceliklidir. Çünkü gelenekler bir ‘biz’ oluşması için şart. Biz’in olduğu yerde din, devlet, toplum ve ahlak olur”. (Katılımcı20)

“Benim için gelenek daha önceliklidir. Bir insanın yaşam denemesi olmadan yaşayabilmesi mümkün değildir. Yeni doğan bebeğe bir yaşam tarzı öğretmezseniz yaşayamaz”. (Katılımcı15)

Soru 4: “Bu olguların değişimini nasıl değerlendirirsiniz? Bu olgular zamanla değişebilir mi veya değişmeli mi?”

Katılımcıların Soru 4’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.4’te sunulmuştur.

Tablo 4.4. Soru 4 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Bu değerler değişebilir (26 katılımcı)	Hayatta her şey değiştiğinden bu değerler de değişebilir	7
	İnsanların bakış açılarındaki değişime bağlı olarak değişebilir	5
	Değişmemesi gerekir, ancak zamanla mecburen değişirler	3
	İnsanların yenilenme ihtiyacına bağlı olarak değişmelidirler	2
	Bu değerler zaman içerisinde yavaş yavaş değişmeli	1
	Gelenekler ve toplumun yapısı değişebilir	3
	Varlıkları ve önemleri değişmez, içerikleri değişebilir	3
	Din hariç, diğerleri değişebilir	1
	Dinin bazı fıkhi hükümleri değişebilir	1
Bu değerler değişmez (10 katılımcı)	Bu değerler sabittir, değişmemelidir	6
	Din, devlet, ahlak ve aile kemik gibidir ve değişmezler	2
	Değişirlerse yok olabilirler	1
	Evrensel oldukları için değişmezler	1

Katılımcıların tamamı din, devlet, ahlak, aile, toplum ve gelenek değerlerinin değişimi hakkındaki görüşlerini dile getirmişlerdir. 10 katılımcı değerlerin değişmeyeceğini veya değişmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu 10 katılımcı içerisinde 6 katılımcı aynı zamanda bu değerlerin bazılarının veya bazı kısımlarının değişebileceğini de dile getirmişlerdir. Bu 6 katılımcı dahil toplamda 26 katılımcı bu değerlerin bazılarının kısmen veya tamamen değişebileceğini ifade etmişlerdir.

Bu değerlerin değişmeyeceğini düşünen 10 katılımcıdan 6 tanesi bu değerlerin sabit olduğunu ve değişmemesi gerektiğini vurgulamışlardır. 2 katılımcı gelenek ve toplum değerlerini hariç tutarak din, devlet, ahlak ve aile değerlerin kemik gibi olduğunu değişmeyeceklerini belirtmişlerdir. 1 katılımcı bu değerlerin evrensel oldukları için değişmeyeceklerini ifade ederken 1 katılımcı ise bu değerlerin değişmeleri durumunda yok olacaklarını ifade etmiştir.

Bu değerlerin kısmen veya tamamen değişebileceklerini düşünen 26 katılımcıdan 7 tanesi hayatta her şey değiştiği için bu değerlerinde değişmesinin normal olduğunu belirtmişlerdir. 5 katılımcı insanların bakış açılarında meydana gelen

değişiklere bağlı olarak bu değerlerin de farklılaşacağını öngörmüşlerdir. 3 katılımcı bu değerlerin değişmemesi gerektiğini ancak zamanla mecburen değişeceklerini vurgulamışlardır. 2 katılımcı bu değerlerin insanların yenilenme ihtiyacına bağlı olarak değişmeleri gerektiğini dile getirmişlerdir. 1 katılımcı ise bu değerlerin hızlı bir şekilde değil, zaman içerisinde yavaş yavaş değişmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bunun haricinde bazı katılımcıların bu değerlerdeki değişimi şartlara bağladıkları ve değer türüne göre ayrıştırdıkları görülmüştür. 3 katılımcı bu değerlerin varlıklarının ve öneminin değişmeyeceğini ancak içeriklerinin değişebileceğini belirtmiştir. 3 katılımcı tüm değerlerin değil geleneklerin ve toplumun yapısının değişebileceğini öngörmüşlerdir. 1 katılımcı din hariç diğer değerlerin değişebileceğini vurgulamıştır. 1 katılımcı ise dinde de bazı fıkhi hükümlerin değişebileceğini dile getirmiştir.

Soru 4 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Asla değişmemeliler. Yıllardır atalarımız sayesinde girmediğimiz toprak kalmamış. Allah’ın adını yaymışız. Bundan dolayı değişmemeli. Yoksa kendimizi kaybederiz”. (Katılımcı16)

“Bazı şeyler sabit kalır bazıları değişmez. Toplumun yapı taşları değişmez. Din, devlet, aile, ahlak değişmez”. (Katılımcı11)

“Bu olgular nasıl değişsin! Zamanla değişen şeyler var. Yaşam tarzları gibi şeyler. Ama bu değerler değişemez”. (Katılımcı27)

“Bana göre değişmemeli ama ne yazık ki günümüz şartları dolayısıyla çok çabuk değişebiliyor”. (Katılımcı25)

“Bu olgular zamanla değişebilir. Neden diye sorarsan ben dedemle aynı düşünüyorum. Hayat bizi değiştiriyor. Değişmesi çok normal ama din hariç. Din de değişme olmaz. Kıyamete kadar baki kalacak”. (Katılımcı18)

“İnsanın yaşadığı olumlu ve olumsuz davranışlar değişime neden olabiliyor. O yüzden olgulara bakış değişeceği için olgular da değişebilir”. (Katılımcı3)

“Yani tabi ki değişmeli. Dedelerimizin davranış şekli ile bugün ben yaşayamam. Hayat izin vermez buna”. (Katılımcı13)

“Bu olgular zamanla değişebilir ama önemli olan her daim bu olguların varlığını kabul etmektir. İçerik değişmeye mahkumdur ama dışarısı yani kemiğin sert kısmı değişmez”. (Katılımcı19)

Soru 5: “Yukarıda sayılan muhafazakar değerlerle ilgili görüşleriniz nasıl şekillendi? Görüşlerinizin şekillenmesinde hangi etkenler rol oynadı?”

Katılımcıların Soru 5’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.5’te sunulmuştur.

Tablo 4.5. Soru 5 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Muhafazakar değerlerin kaynakları	Aile	19
	Okul	13
	Çevre	7
	Kitaplar	5
	Cami/Tarikat	4
	Sosyal medya	2
	Zamanla edinilen tecrübeler	1
	Devlet	1
	Meslek hayatı	1

Katılımcıların tamamı sahip oldukları muhafazakar değerlerin nasıl şekillendiği hakkındaki görüşlerini bildirmişlerdir. Katılımcıların muhafazakar değerlerin kendilerinde oluşmasına neden olan kaynakları açıkladıkları görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların aynı anda birden çok kaynağı dile getirdikleri de gözlemlenmiştir. Katılımcılarda muhafazakar değerlerin oluşmasına yol açan en belirgin kaynağın aile olduğu anlaşılmıştır. 19 katılımcı aile kaynağına vurgu yapmıştır. Daha sonra sırasıyla okul, çevre, kitaplar, cami ve tarikatlar ve sosyal medya kaynaklarının katılımcılarda muhafazakar değerlerin oluşmasında etkili olduğu anlaşılmıştır. 1’er katılımcı da zamanla edinilen tecrübelerin, meslek hayatının ve devletin kendilerindeki muhafazakar değerlerin kaynaklarından olduğunu belirtmişlerdir.

Soru 5 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Bütün bakış açım ailemde gerçekleşti. Özellikle babam çok etkili oldu. Önce aile içinde bizi eğitti sonra Kur’an kurslarına göndererek eğitmiş oldu. Yani hem Kur’an kursları hem de ailem sayesinde şekillendi”. (Katılımcı2)

“Anlayış bakımından ailemden edindiğim her şeyle birlikte güzelliklere kapı aralanmış oldu. Beni hep güzel ortamlara yolladılar. İyi bir şekilde yetişmeme imkan sağladılar. Bundan dolayı ailem beni ciddi manada öncü oldu”. (Katılımcı3)

“Müslüman bir aileden geliyorum. Ama ben bunları ailemden öğrenmedim. Okuduğum imam-hatip okulu çok etkili oldu. Onun haricinde her tarikata gittim, baktım. Ama gerçek dini gördüm, kendim olguların ne olduğuna karar verdim. Özetle okuduklarımı çok ciddiye aldım”. (Katılımcı6)

“Şahsen ailem etkisi olmadı. Dolaylı yoldan yaşadıkları hayata bakarak ben de imam hatip okuluna gittim ve orada görüşlerim şekillenmiş oldu. Okullar bu noktada etkili kanaatimce”. (Katılımcı10)

“Yaşadıklarımız, gördüklerimiz hepsi etkili oldu. Aile ve sonrasında olan okul sürecimiz. Ayrıca arkadaş ortamlarımız ve sonrasında evlendik aile kurduk. Hepsi her şey bir şekilde etkili oldu”. (Katılımcı26)

“İlk olarak tabi ki ailem. Ama daha sonra okumuş olduğum kitaplar ve okullar. Yaşamış olduğum çevrem ve edinmiş olduğum arkadaşlıklar. Sanal alem ve medya”. (Katılımcı29)

“Görüşlerim açıkçası ne ailemde ne de okulda şekillendi. Her yerden baskılandım ben. Bu beni bunalttı. Bundan dolayı kendim okudum. Hala tam kesin ifadelerim yok. Ben okuyarak belirsizliğe sürüklendim sanırım. Buna rağmen bu değerlerin o kadar da belirsiz olduğunu düşünmüyorum. Bir şekilde bu toplum içinde yetiştiğin için ulaşıyorsun”. (Katılımcı15)

“Zamanın kendisi rol oynadı. Okuduğum okuldaki bilgilerim bile değişti. Ama insan olmayı isteme, insan kalma isteği ben de hep baki kaldı”. (Katılımcı13)

Soru 6: “Bu bakış açısına sahip olmanızda anne babanızın nasıl bir etkisi oldu açıklar mısınız?”

Katılımcıların Soru 6’ya verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.6’da sunulmuştur.

Tablo 4.6. Soru 6 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Muhafazakar değerlerin oluşmasında anne babanın etkisi oldu (21 katılımcı)	Tüm değerlerin oluşması ailenin eğitimi ve yönlendirmesi sayesinde olmuş	11
	Anne baba yaşayarak ve anlatarak çocuklarını eğitmiş, yönlendirmiş ve rol model olmuşlar	5
	Aile temel değerleri vermiş, diğerleri bu temel üzerine inşa edilmiş	5
	Anne babanın yanında imam olan abi de etkili olmuş	1
Muhafazakar değerlerin oluşmasında anne babanın etkisi olmadı (9 katılımcı)	Ailenin değil okulun, çevrenin ve yapılan okumaların etkisi olmuş	4
	Aile değerler kazandırmak için çok uğraşmasına rağmen kendi doğrularını kendileri seçmişler	2
	Doğruyu ve yanlış öğretmeleri dışında etkileri olmamış	1
	Aile muhafazakar olmadığı için etkileri olmamış	1

Katılımcıların tamamı kendilerinde muhafazakar değerlerin oluşmasında anne babalarının etkileri hakkında görüşlerini bildirmişlerdir. 30 katılımcı içerisinde 21 tanesi muhafazakar değerlerin oluşmasında anne babalarının etkili olduğunu belirtmişlerdir. 9 katılımcı ise kendilerinde muhafazakar değerlerin oluşmasında anne babalarının belirgin bir etkisi olmadığını ifade etmişlerdir.

Kendilerinde muhafazakar değerlerin oluşmasında anne babalarının etkili olduğunu belirten 21 katılımcıdan 11 tanesi kendilerinin sahip olduğu tüm değerlerin kaynağının anne babaları olduğunu ve bu değerlerin tümünün anne babalarının eğitimi ve yönlendirmesiyle kazandıklarını vurgulamışlardır. 5 katılımcının ifadelerinden ise anne babalarının değerler konusunda kendilerini eğitmeleri ve yönlendirmeleri dışında aynı zamanda değerleri yaşayarak çocuklarına bir rol model oldukları anlaşılmıştır. 5 katılımcı anne babalarının kendilerinde değerler konusunda sağlam bir zemin oluşturduklarını ve kendilerinin bu zemin üzerine diğer değerleri inşa ettiklerini ifade etmişlerdir. 1 katılımcı ise anne babasının yanında imam olan abisinin kendisinde muhafazakar değerlerin oluşmasında etkili olduğunu dile getirmiştir.

Kendilerinde muhafazakar değerlerin oluşmasında anne babalarının belirgin bir etkisi olmadığını ifade eden 9 katılımcıdan 4 tanesinin anne babalarının değil okullarının, çevrelerinin ve okudukları kitapların sayesinde muhafazakar değerleri kazandıkları anlaşılmıştır. 2 katılımcı anne babasının kendisine bazı değerleri kazandırmak için çaba göstermelerine rağmen kendi doğrularını ve değerlerini

kendileri seçtiklerini belirtmişlerdir. 1 katılımcı anne babasının sadece doğruyu ve yanlış öğrettiğini ve bunun dışında bir değer öğretmediklerini vurgulamıştır. 1 katılımcı ise anne babası muhafazakar olmadığı için bu değerlerin öğretilmesinde rollerinin olmadığını ifade etmiştir.

Soru 6 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Anne babamın hiçbir etkisi olmadı açıkçası. Sadece imam-hatibe gitme noktasında ailem etkili oldu. Başlangıç olarak onlar ama görüşlerim imam-hatipte şekillendi”. (Katılımcı4)

“Annem babam ben de sadece doğru ve iyi olmam noktasında etkili oldu. Onun haricinde ciddi etkileri olmadı”. (Katılımcı13)

“Anne babam açıkçası cahillerdi. Yani kendi alanlarında iyilerdi ama muhafazalar değerlerle ilgi olarak söylüyorum. Her daim bizim yönlendirilmeye ihtiyacımız vardı. Bunu da yurtlar sağladı dediğim gibi”. (Katılımcı21)

“Belirli noktalarda oldu. Yaşadığımız şeylerin bazısını ailemden öğrendim. Ama tavsiyeler bana hep boş geldiği için sadece yaptıklarını yaptım. Doğru olanları ben seçtim. Ailemi ben dinlemedim açıkçası”. (Katılımcı26)

“Babam her şeyiyle bizi yönlendirdi. Annem biraz daha pasifti ama babam çok etkili oldu. Yaşayarak ve anlatarak bizi eğitti. Biz babama hayrandık”. (Katılımcı3)

“Anne ve babam yaşamı bilen akıllı insanlardı. Değeri yaşamak için bile zamanı ve yeri önemserlerdi. Bu bana değerleri rahat yaşama imkanı kazandırdı. Bundan dolayı onlarla minnettarım. Onlar olmasa değerlerimin olmadığı ortamda onları terk edebilirdim ama ailem her şekilde her ortamda değerlerime bağlı hareket etmeme imkan verdiler”. (Katılımcı27)

“Annem ev içinde babam da onun yanında davranışları ile etkili oldu. Aslında ben hem anneme hem de babama benziyorum. Bundan dolayı örnek olarak onları aldım”. (Katılımcı20)

“Dediğim gibi ahlaki yönden ailem beni yetiştirdiği için diğer tüm değerleri öğrenmem bu sayede oldu. Aile bir çocuğu tam manasıyla yetiştiremese de öğretmiş olduğu ahlakla ona bir kimlik kazandırıyor”. (Katılımcı14)

Soru 7: “Siz bu muhafazakar değerlerle ilgili bakış açınızı kendi çocuklarına aktarıyor musunuz veya aktarmayı planlıyor musunuz? Bunu hangi yöntemleri kullanarak yapıyorsunuz veya yapmayı planlıyorsunuz? Bu süreci açıklayabilir misiniz?”

Katılımcıların Soru 7’ye verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.7’de sunulmuştur.

Tablo 4.7. Soru 7 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Muhafazakar değerlerin kendi çocuklarına aktarma durumu	Değerler kendi çocuklarına aktarılıyor ve aktarılması planlanıyor	30
	Aile değerleri aktarmak istiyor, ancak çocuklar almak istemiyor	4
	Aktarım zor bir süreç	3
	TV ve sosyal medya aktarım sürecini engelliyor	1
	Anne baba bu konuda birlikte hareket etmeli	1
	Aktarım çok zaman alan bir süreç	1
	Çocuğun içinden gelmeli	1
Muhafazakar değerlerin kendi çocuklarına aktarmada kullanılan yöntemler	Anlatmak, eğitmek, yönlendirmek	30
	Yaşayarak anlatmak, örnek olmak	25
	Kurallar koymak	4
	Değerleri sevdirmek	4
	Kendi kararlarını vermelerini sağlamak	3
	Rol modeller üzerinden anlatmak	2
	Kurslara göndermek	2
	Doğru ve güvenilir bilgi kaynaklarına yönlendirmek	1
	Dua etmek	1
	İlahi ezberletmek	1
	Önce kendini geliştirip sonra anlatmak	1

Katılımcıların tamamı muhafazakar değerlerle ilgili bakış açılarını kendi çocuklarına aktarıp aktarmadıkları ve bu süreçte hangi yöntemleri kullandıklarıyla ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların tamamı muhafazakar değerlerle ilgili bakış açılarını kendi çocuklarına aktardıklarını veya küçük yaştaki çocukları için gelecekte aktarmayı planladıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, 4 katılımcı kendi

değerlerini çocuklarına aktarmak istemelerine rağmen çocukların bu değerleri kabullenmek konusunda direndiklerini vurgulamıştır. 3 katılımcı ise çocuklara değer aktarım sürecinin zor bir süreç olduğuna dikkat çekmişlerdir. 1 katılımcı aktarımın çok zaman alan bir süreç olduğunu, 1 katılımcı TV ve sosyal medyanın aktarım sürecini engellediğini, 1 katılımcı aktarım sürecinde anne ve babanın birlikte hareket etmesi gerektiğini ve 1 katılımcı da anne baba ne yaparsa yapsın değerleri benimseyip uygulamanın çocuğun içinden gelmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların muhafazakar değerleri kendi çocuklarına aktarmada kullandıkları en belirgin yöntemin değerler konusunda çocuklarına eğitici, yönlendirici ve bilgilendirici konuşmalar yapmak olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların tamamının bu yöntemi kullandığı tespit edilmiştir. Katılımcıların tamamına yakınının (25 katılımcı) kullandığı bir diğer yöntemin ise değerleri önce kendilerinin yaşaması ve değerler konusunda çocuklarına örnek olmaları olduğu gözlemlenmiştir. Bu iki belirgin yöntemin dışında, 4 katılımcının değerler konusunda kurallar koyduğu, 4 katılımcının da değerleri sevdirek öğretmeye çalıştığı anlaşılmıştır. 3 katılımcı değerleri çocuklarına öğrettikten sonra neyin doğru ve neyin yanlış olduğu konusunda kararlarını kendilerinin vermelerini sağlamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. 2 katılımcı rol modeller üzerinden değerleri anlatmaya çalıştığını ve 2 katılımcı da çocuklarını değerleri öğrenmeleri için kurslara gönderdiklerini ifade etmişlerdir. 1 katılımcı değerleri öğrenmeleri konusunda çocuklarını doğru ve güvenilir kaynaklara yönlendirdiğini, 1 katılımcı onlar için dua ettiğini, 1 katılımcı çocuklarına ilahi ezberlettiğini ve 1 katılımcı da çocuklarına değer eğitimi vermeden önce kendisini geliştirdiğini dile getirmiştir.

Soru 7 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Evet aktardım. Bunu tabii ki evde kurallar koyarak, sürekli olarak anlatarak ve onlara örnek olmaya çalışarak yaptım. Zaten evde yaşanmayan şey aktarılamaz”. (Katılımcı1)

“Aktarıyorum. Ama öncelikle sevdireyoruz. Hem yaşıyoruz, hem anlatıyoruz, hem eğitiyoruz hem de sevdirmeye çalışıyoruz. Baskı yapmadan yapıyoruz”. (Katılımcı2)

“Aktarma gayretindeyim. Ama tam manasıyla yapabilmek güç. Bundan dolayı ben de ahlaki değerler bakımından sonuçlarını göstererek yani örneklendirmeler yaparak aktarmaya çalışıyorum”. (Katılımcı14)

“Tabi ki istiyorum. Değerlerimiz her şeyimiz. Bugün çocukları görüyoruz. Parklarda neler yapıldığını görebiliyoruz. Aileler takip etmiyor. Disiplin uygulayamıyor. Ama ben her zaman takip ederim. Yönlendirmeye çalışırım. Doğruyu ısrarla öğretmeye çalışırım”. (Katılımcı18)

“Aktarmaya çalışıyorum. Hem yaşayarak hem de anlatarak aktarmaya çalışıyorum. Eksik kaldığım yerlerde de değerleri öğretebilecek yerlere göndermeye çalışıyorum”. (Katılımcı23)

“Bizim istediğimiz şeyleri çocuklar istemiyor. Ben vermek istiyorum ama ahlaki yönden ve dini yönden onlar almak istemiyor. Anlatıyorum ve yaşıyorum yapabildiğim kadarıyla”. (Katılımcı6)

“Aktarmak istiyorum tabi ama yapamıyoruz. Yani anlatıyoruz örnek olmaya çalışıyoruz ama bir film karakteri daha etkili oluyor her zaman”. (Katılımcı7)

Soru 8: “Sizin bu muhafazakar değerlerle ilgili bakış açınız ile çocuğunuzun bu değerler hakkındaki bakış açısı arasında fark var mı? Eğer varsa veya fark olsaydı bu sizi nasıl hissettirirdi?”

Katılımcıların Soru 8’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.8’de sunulmuştur.

Tablo 4.8. Soru 8 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Anne baba ile çocuğun muhafazakar değerlere bakış açılarındaki fark durumu	Genel olarak fark yok	3
	Din ve ahlak hariç diğer değerler açısından fark var	2
	Genel olarak farklılıklar var	24
	Bazı çocuklar açısından fark var	1
Anne baba ile çocuğun muhafazakar değerlere bakış açılarındaki farkın hissettirdikleri	Farklılıklar normal karşılanıyor	14
	Fark olması kötü hissettiriyor	8
	Farklılıklar üzüyor	6
	Ahlakları sağlam olduğu sürece sorun teşkil etmez	4
	Farklılıkların türüne ve boyutuna göre tepkiler farklı oluyor	3
	Çağ dışı olarak nitelendirilmek ağırlarına gidiyor	1
	Kendini yabancı gibi hissettiriyor	1

Katılımcıların tamamına kendilerinin muhafazakar değerlere bakış açısı ile çocuklarının muhafazakar değerlere bakış açıları arasında bir fark olup olmadığı ve fark varsa bunun nasıl hissettirdiği hakkında görüş bildirmişlerdir. 3 katılımcı çocukları ile aralarında genel olarak fark olmadığını belirtmiştir. 2 katılımcı ise din ve ahlak konularında bir farklılık olmadığını ancak diğer konularda farklılıklar olduğunu vurgulamıştır. 24 katılımcı ise çocuklarıyla kendi aralarında genel olarak farklılıklar olduğunu ifade etmişlerdir. 1 katılımcı bir çocuğu açısından farklar olduğunu dile getirmiştir.

Katılımcılar muhafazakar değerlere bakış açıları yönünden kendileriyle çocukları arasındaki farklılıkların hissettirdikleri konusunda birden çok türde görüş beyan ettikleri gözlemlenmiştir. 14 katılımcı çocuklarındaki farklılıkların normal olduğunu, kendi anne babalarıyla kendi aralarında fark olduğu gibi çocukları arasında da fark olmasının olağan olduğunu dile getirmişlerdir. Bununla birlikte bu katılımcılardan bazıları yine de üzüldüklerini vurgulamışlardır. Çocuklarıyla kendi aralarındaki bakış açıları farklılığı nedeniyle üzüntü duyduklarını belirten katılımcıların sayısı 6'dır. 8 katılımcı ise farklılıkların kendilerini kötü hissettirdiğini dile getirmişlerdir. 4 katılımcı çocuklarının ahlakları sağlam olduğu sürece farklılıkların kendileri için bir sorun teşkil etmeyeceğini belirtmişlerdir. 3 katılımcı ise bazı türdeki farkların kendileri için ciddi bir sorun olacağını ancak diğer bazı türdeki

farklılıkların ise önemsiz olacağını ifade etmişlerdir. 1 katılımcı çocuklarıyla aralarındaki farklılıklar nedeniyle çocuklarının kendisini çağ dışı ilan ettiklerini ve buna çok üzüldüğünü ima etmiştir. 1 katılımcı ise çocuklarıyla aralarındaki farklılıklar nedeniyle kendisini yabancı gibi hissettiğini dile getirmiştir.

Soru 8 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Genel olarak bir fark yok. Sadece tesettür noktasında farklı düşünüyoruz. Ben pardösü giymelerini istiyorum. Onlar ise istemiyorlar. Bu bana çok kötü hissettirmiyor. Ama tesettür anlayışları da bana göre olsa çok mutlu olurum”. (Katılımcı1)

“Din konusunda fark yok ama diğer konularda fark oluyor. Bu tabi ki bana kötü hissettiriyor. Çünkü çocuğun aileye farklı bakması bana da farklı bakmasına sebep oluyor ve bir araya gelmekte zorlanıyoruz”. (Katılımcı2)

“Özellikle kızımda farklılıklar var. Yani genel olarak popüler olana aldanıyorlar. Bu da bizi üzüyor tabi”. (Katılımcı4)

“Ciddi farklar var. Maalesef onlar sosyal medya ve dışarıdan öğreniyorlar. Bizi çağ dışı kabul etmeleri ağırımıza gidiyor”. (Katılımcı6)

“Evet var maalesef. Böyle olmasını istemiyorum ama oluyor maalesef. Çünkü bana yabancı mekandayım gibi hissettiriyor farklı şeyler, yaşamlar”. (Katılımcı8)

“Şu an için bunu görmek her ne kadar zor olsa da zamanla olacaktır. Ama muhafazakar değerler o kadar da belirli değerler olmadığı için çocuklarımla aynı değerleri paylaşmakta istemiyorum. Zamana göre hareket etsinler ve zaman onları şekillendirsın”. (Katılımcı15)

“Ahlaki olarak yok. Ama gelenek olarak var. Bu benim için sorun değil. Benim değer verdiğim ve var oluş sebebi gördüğüm ahlak olduğu sürece başka farklılıklar sorun değil”. (Katılımcı19)

“Farkın olması mesele değil de bu farklılığın boyutları önemli. Ben namaz kılıyorum ama o kılmazsa üzülürüm. Büyüklerimin yanında bacak bacak üstüne atmam ama o atarsa zamanı böyle derim. Hani farklılığın boyutu ile alakalı”. (Katılımcı15)

Soru 9: “Muhafazakar değerleri çocuğunuza aktarmak neden önemlidir açıklar mısınız?”

Katılımcıların Soru 9’a verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.9’da sunulmuştur.

Tablo 4.9. Soru 9 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Muhafazakar değerlerin çocuklara aktarılmasının önemi ve gerekliliği	Sürdürülebilir bir hayat için gereklidir	8
	Geleceğin inşası ve ihyası için gereklidir	6
	Güzel ve yaşanabilir bir hayat için gereklidir	4
	İyi birer birey olmaları için gereklidir	4
	Hayatı anlamak ve hayata hazır olmak için gereklidir	3
	Dünya ve ahiret saadeti için gereklidir	3
	Mutluluk için gereklidir	2
	Aileden bir miras olduğu için önemlidir	2
	Yanlışlar tekrar edilmesin diye gereklidir	1
	Bu değerleri aktarmak gerekli ve önemli değildir	2

Katılımcıların tamamı muhafazakar değerlerin çocuklarına aktarılmasının neden önemli olduğu konusunda görüş bildirmişlerdir. 8 katılımcı değerlerin korunması adına ve aile ve millet olarak sürdürülebilir bir hayat yaşayabilmek için bu değerlerin aktarılmasının gerektiğini belirtmişlerdir. 6 katılımcı geleceğin inşa ve ihya edilmesi için bu muhafazakar değerlerin aktarılması gerektiğine vurgu yapmışlardır. 4 katılımcı çocuklarının güzel ve yaşanabilir bir hayat yaşayabilmeleri için bu değerlerin aktarılması gerektiğini ifade etmişlerdir. 4 katılımcı çocuklarının iyi birer birey olabilmeleri için bu değerlerin çocuklara aktarılması gerektiğini dile getirmişlerdir. 3 katılımcı çocuklarının hayata hazır olmaları ve hayatı anlamaları için bu değerleri aktarmak gerektiğini belirtmişlerdir. 3 katılımcı çocuklarının dünya ve ahiret saadeti için bu değerleri aktarmanın önemli olduğunu vurgulamışlardır. 2 katılımcı mutluluk için, 2 katılımcı aile mirasını devretmek için ve 1 katılımcı da geçmişteki yanlışlar tekrar edilmesin diye bu muhafazakar değerlerin aktarılmasının gerekli olduğuna dikkat çekmişlerdir. Değerlerin aktarılmasının gerekliliğine ve önemine inanan 28

katılımcının aksine 2 katılımcının muhafazakar değerlerin aktarılmasının gerekli ve önemli olmadığını düşündükleri anlaşılmıştır.

Soru 9 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Ben çok önemli olduğunu düşünmüyorum. Yani ekstra böyle bir çabaya girmeye gerek yok”. (Katılımcı15)

“Bana göre önemli değil. Zaten yaşadığım şey gerçekten değerse çocuk kendine alır. Benim aktarmama gerek yok”. (Katılımcı29)

“Dünya ve ahiret saadeti için önemli tabi ki. Ben de çocuklarımın mutlu ve güvenli bir ortamda yaşamalarını istiyorum elbet”. (Katılımcı2)

“Geleceğimiz için önemli. Sonuçta geçmişten ne kaldı ki. Kalması lazım halbuki”. (Katılımcı8)

“Söylediğim gibi benim annemden ve babamdan öğrendiğim şeyi başka türlü öğrenme imkanı yok. Varsa da çok zor. Bundan dolayı hayatı anlamak için bu gerekli”. (Katılımcı12)

“Ölümsüz olmak için. İşte çocuklarımız diyecek ki annem böyle yapardı. Bu sayede torunlarım şu bu ölümsüz olacağız”. (Katılımcı16)

“Bu çok önemli. Çocuk doğruyu yanlış nereden bilecek. Biz söylemezsek nasıl olacak bu işler. Herkes neyin derdinde bilmiyorum. Kimse önemsemiyor ama zamanla anlayacaklar”. (Katılımcı18)

“Değerlerin korunması bir var olma mücadelesidir. Her kim ne derse desin ismi bilinmeyen ve kullanım alanı olmayan anahtar önce paslanır sonra çürür ve zamanla toprak olur gider”. (Katılımcı19)

Soru 10: “Muhafazakar değerlerle ilgili bakış açınızı çocuklarınıza aktarmanızı engelleyen etkenler var mıdır, varsa nelerdir? Açıklar mısınız?”

Katılımcıların Soru 10’a verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.10’da sunulmuştur.

Tablo 4.10. Soru 10 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Muhafazakar değerlerin aktarılma sürecini etkileyen faktörler	Sosyal medya	19
	Çevre	14
	Okul	7
	TV/filmler	7
	Akıllı telefon	5
	Arkadaşlar	4
	Değişim, yani zamanın kendisi	1
	Kitaplar	1

Katılımcıların tamamı kendi muhafazakar değerlerinin çocuklarına aktarılmasını etkileyen faktörlerle ilgili görüşlerini bildirmişlerdir. Katılımcıların tamamının aktarım sürecini olumsuz etkileyen faktörlerden bahsettikleri ve aynı anda birden çok faktörden bahsettikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların, kendi muhafazakar değerlerinin çocuklarına aktarılmasını olumsuz etkileyen faktörlerin başında sosyal medyayı (19 katılımcı) ve çevreyi (14 katılımcı) saydıkları görülmüştür. Bunların dışında katılımcıların belirttikleri diğer faktörlerin ise sırasıyla okul (7 katılımcı), TV/filmler (7 katılımcı), akıllı telefon (5 katılımcı), arkadaşlar (4 katılımcı), kitaplar (1 katılımcı) ve değişim, yani zamanın kendisi (1 katılımcı) olduğu anlaşılmıştır.

Soru 10 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Dış etkenler, çevremiz, okul hayatı, arkadaşları, akrabalarım ve sosyal medya. Hepsi benim önümde bir yerde duruyor”. (Katılımcı3)

“Çevrenin çok ciddi etkisi oldu, oluyor. Yani burada sorunlar var. Siz bir şey gösteriyorsunuz doğru diye çevresi başka doğrular öğretiyor. Hatta sizin doğrularınız yanlışlanıyor”. (Katılımcı4)

“Çevre, okul, sosyal medya hepsi bizden daha etkili. Yani ben hiçbir şey öğretmesem onlar ayakta kalacaklar gibi”. (Katılımcı8)

“Sosyal medya çok ciddi bir etken. Açıkçası susturmak için veriyorum. İş yükümüz fazla bundan dolayı kendim ayıramadığım zamanı sosyal medya ile kapatmış oluyorum”. (Katılımcı10)

“Bu sosyal medyanın Allah belasını versin. Her ne hareket görseler yapıyorlar. Sadece bundan dolayı mustaribim”. (Katılımcı16)

“İnsanların geneli bugün ahlaksız olduğu için toplumun kendisi her şeye engeldir diyebilirim”. (Katılımcı19)

“Sosyal medya, çevre ve okullar. Herkesin bakışı farklılaşıyor. Neden bilmiyorum. Bundan dolayı da zor bir şeyleri aktarmak anlatmak”. (Katılımcı27)

Soru 11: “Bu etkenlerle ilgili nasıl bir çözüm geliştiriyorsunuz? Açıklar mısınız?”

Katılımcıların Soru 11’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.11’de sunulmuştur.

Tablo 4.11. Soru 11 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Çocuğun muhafazakar değerleri edinmesine olumsuz etkileyen faktörlere karşı geliştirilmiş olan çözümler	Teknolojinin kullanımının kontrol edilmesi ve sınırlama getirilmesi	8
	Çocuğa sevgi gösterilmesi ve anlayışla yaklaşılması	6
	Çocukla yakından ilgilenilmesi	4
	Çocuğun sürekli denetim altında tutulması	3
	Çocuğun çevresinde bulunacak kişilere dikkat edilmesi	2
	Örnek olarak anlatılmaya çalışılması	2
	Önce anne baba teknoloji anlamaya çalışıyor	1
	Çocuğun faydalı içeriklere yönlendirilmesi	1
	Çocuğun yaptıklarının eleştirilmesi	1
	Çözüm geliştirilemiyor, engel olunamıyor	4
	Çocuklar büyüyünce kural koymak ve kontrol etmek mümkün olmuyor	1
	Ev dışında kural koymak ve kontrol etmek mümkün olmuyor	1

Katılımcıların tamamı çocuklarına kendi muhafazakar değerlerini aktarmalarını olumsuz etkileyen faktörlere karşı geliştirdikleri çözümler hakkında görüş bildirmişlerdir. Bazı katılımcıların aynı andan birden çok çözüme başvurdukları gözlemlenmiştir. Katılımcıların bu konuda en sık başvurdukları çözümün teknolojinin kullanımının kontrol edilmesi ve kullanıma sınırlar getirilmesi olduğu anlaşılmıştır (8 katılımcı). 6 katılımcı ise çocuğa sevgi göstermelerini ve onlara karşı anlayışla yaklaşmalarını bir çözüm olarak geliştirdiklerini belirtmişlerdir. 4 katılımcı çocuklarıyla yakından ilgilenerek değerleri aktarmalarını etkileyen faktörlere karşı bir çözüm geliştirdiklerini vurgulamışlardır. 3 katılımcı ise çözüm olarak çocuklarını sürekli gözetim ve denetim altında tuttuklarını dile getirmişlerdir. 2 katılımcı çocuğun çevresinde bulunacak kişileri kendileri belirlediklerini ifade etmişlerdir. 2 katılımcı değerleri anlatırken örnek olarak anlatmaya özen gösterdiklerini belirtmişlerdir. 1'er katılımcı ise çocuğu faydalı içeriklere yönlendirdiklerini ve teknolojiyi önce kendileri anlamaya çalıştıklarını söylemişlerdir. 1 katılımcı ise çocuklarını yaptıklarından dolayı sürekli eleştirdiğini ve yaptıklarının yanlış olduğunu söylediğini ifade etmiştir. 4 katılımcı ise çocuklarına muhafazakar değerleri aktarmalarına engel olan olumsuz faktörlere karşı bir çözüm geliştiremediklerini ve bunların etkilerine engel olamadıklarını vurgulamışlardır. 1 katılımcı da çocuklar büyüdükten sonra kural koymanın ve kontrol etmenin zorlaştığını dile getirmiştir. 1 katılımcı da evin dışında kural koymanın ve kontrol etmenin zorlaştığını dile getirmiştir.

Soru 11 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Sadece sevdiğimi göstermeye çalışıyorum ve doğrunun bu olduğuna inandırmaya çalışıyorum”. (Katılımcı3)

“Elimden geldiğince yalnız bırakmamaya, sürekli yönlendirmeye çalışarak”. (Katılımcı5)

“Yani çocuğumla sürekli ilgileniyorum. Yakından ilgilenmeye çalışıyorum. Bu şekilde”. (Katılımcı7)

“Çocuğu tek başına telefonla bırakmamaya çalışıyorum. Her daim yanında olmaya çalışıyorum. Elimden geldiğince telefon vermemeye de çalışıyorum. Ama asıl mesele sürekli olarak yanında olmak”. (Katılımcı12)

“Akrabalarım nadir gidiyordum ve onları nadir zamanlarda evde ağırlıyordum”. (Katılımcı20)

“Çözüm geliştiremiyorum. Ailemden ne gördü isem onu vermeye çalışıyorum sadece”. (Katılımcı6)

“Biz bunlar karşısında bir şey yapamıyoruz. Devletin yapmasını istiyoruz ama bunun imkanı zor. Mümkünatı zayıf”. (Katılımcı8)

Soru 12: “Sizin muhafazakar değerlere bakış açınızla kendi anne babanızın bakış açısı arasında bir farklılık var mıdır? Varsa bu farklılığı nasıl değerlendiriyorsunuz?”

Katılımcıların Soru 12’ye verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.12’de sunulmuştur.

Tablo 4.22. Soru 12 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Kendi anne babaların muhafazakar değerlere bakış açılarıyla kendi bakış açıları arasındaki farklılık durumu	Farklılık var	21
	Farklılık yok	9
Kendi anne babaların muhafazakar değerlere bakış açılarıyla kendi bakış açıları arasındaki farklılığın değerlendirilmesi	Farklılık olması normaldir	6
	Yaşanılan zaman farklı	5
	Beslenen bilgi kaynakları farklı	3
	Farklılıklar anne baba ile iletişimde zorluklara neden oluyor	3
	Onların eğitim imkanları daha azdı	2
	Çevre/toplum farklı	2

Katılımcıların tamamı kendileriyle anne babaların muhafazakar değerlere bakış açıları arasında bir farklılık olup olmadığı ve farklılık varsa bu farklılığın nasıl değerlendirildiği hakkında görüş bildirmişlerdir. 9 katılımcı kendileriyle anne babaların muhafazakar değerlere bakış açıları arasında bir farklılık olmadığını belirtmişlerdir. 21 katılımcı ise bir farklılık olduğu görüşündedirler.

Kendileriyle anne babaların muhafazakar değerlere bakış açıları arasında bir farklılık olduğunu düşünen 21 katılımcıdan 6 tanesi böyle bir farklılığın normal ve doğal olduğunu ifade etmişlerdir. 5 katılımcı kendi zamanlarıyla anne babalarının

zamanları farklı olduğu için değerlere bakış açılarının da farklı olduğunu dile getirmişlerdir. 3 katılımcı kendileriyle anne babalarının beslendikleri bilgi kaynakları farklı olduğu için, 2 katılımcı anne babalarının eğitim imkanları az olduğu için ve 2 katılımcı da anne babalarının zamanındaki çevre ve toplum farklı olduğu için farklılıklar olduğunu belirtmişlerdir. 3 katılımcı ise kendileriyle anne babaların muhafazakar değerlere bakış açıları arasında farklılık nedeniyle anne babalarıyla iletişimde zorluk yaşadıklarını vurgulamışlardır.

Soru 12 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Hiçbir şekilde fark yok. Sadece ben daha anlayışlı yaklaşıyorum herkese”.
(Katılımcı8)

“Ufak bazı farklar dışında farklılık yok. O farklılığı da yeni çok çabuk değişen dünyaya bağlıyorum”. (Katılımcı25)

“Farklılıklarımız var. Çünkü annem ve babam çevre ne söyledi ise ona inanmışlardır yani. O yüzden biz de okuduğumuz için farklılıkları kavırıyoruz”. (Katılımcı5)

“Farkın olması her zaman muhtemel ama işte bazen garip hissediyorsun. Yıllarca sana emek vermiş anne ve baban var. Sen okuyorsun ediyorsun ve diyorsun ki siz yanlış düşünüyorsunuz. Bence burada asıl mesele farkın olması değil. Farkın yabancılaşacak kadar olması”. (Katılımcı17)

“Anne-babam ve benim aramda farklar mevcut elbet. Bunu çok normal karşılıyorum. Çünkü onların dönemleri öğrenmek açısından zayıftı. Öğrenmek değil de zengin olmak daha önemli idi onların döneminde. Şu an bazı şeyler farklı zaten. Hayatın bahanesi çok ama insanların kendisi bir bahane”. (Katılımcı19)

“Her konuda olmasa da fark var. Çok iyi hissettirmiyor. Anlaşılmadığımı düşündüğüm çok zaman oldu. İyi bir şey değil bu”. (Katılımcı24)

Soru 13: “Muhafazakar değerlerin çocuklara aktarılmasıyla ilgili anne babalara öneride bulunmak isteseydiniz ne söylerdiniz? Açıklar mısınız?”

Katılımcıların Soru 13’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4.13’de sunulmuştur.

Tablo 4.33. Soru 13 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Muhafazakar değerlerin aktarılmasıyla ilgili anne ve babalara öneriler	Baskı yapmadan sevdirerek öğretsinler	8
	Yaşayarak örnek olsunlar	7
	Anne babalar iyi bir ebeveyn olarak önce kendilerini yetiştirtsinler	6
	Çocuklarıyla yakından ilgilenip onlarla zaman geçirsınler	5
	Değerleri öğretmek konusunda kararlı ve azimli olsunlar	4
	Günün şartlarını ve zamanı anlamaya çalışsınlar	4
	Temel değerlere odaklansınlar	3
	Çocuklarına karşı iyi ve adil olsunlar	2
	Çocuklarını tanımaya ve anlamaya çalışsınlar	2
	Erken yaşlarda eğitime başlasınlar	1
	Gerçek yaşamdan örnekler vererek anlatsınlar	1
	Çocuğun kendini tanımasını sağlasınlar	1
	Sosyal medyadan uzak tutsınlar	1
	Okullarına dikkat etsinler	1
	Kurallar koysınlar	1
	Alternatif kurs ve eğitim merkezlerine göndersinler	1

Katılımcıların tamamı muhafazakar değerlerin aktarılmasıyla ilgili anne babalara önerilerde bulunmuşlardır. Katılımcıların en sık dile getirdikleri önerilerin değerlerin baskı yapmadan sevdirecek şekilde öğretilmesi (8 katılımcı), değerlerin yaşayarak ve örnek olarak öğretilmesi (7 katılımcı) ve anne babaların önce kendilerini değerler konusunda ve değerleri nasıl öğretecekleri konusunda eğitip sonra çocuklarını eğitmeleri (6 katılımcı) olduğu anlaşılmıştır. Bu önerilerin dışında 5 katılımcı muhafazakar değerlerin çocuklara öğretilmesi için anne babalara çocuklarıyla yakından ilgilenip onlarla zaman geçirmeyi önermişlerdir. 4 katılımcı değerleri öğretmek konusunda kararlı ve azimli olmayı önermişlerdir. 4 katılımcı anne babalara günün şartlarını ve zamanı anlamaya çalışmayı önermişlerdir. 3 katılımcı öncelikle temel değerlere odaklanılması gerektiğini ifade etmişlerdir. 2 katılımcı anne babalara çocuklarına karşı iyi ve adil olmayı ve 2 katılımcı da çocuklarını anlamaya ve tanımaya çalışmayı tavsiye etmişlerdir. 1'er katılımcı da değer eğitimi konusuna erken yaşlarda başlanmasını, gerçek yaşamdan örnekler vererek değerlerin öğretilmesini, çocuğun

kendini tanınmasına imkan verilmesini, çocuğun sosyal medyadan uzak tutulmasını, çocukların okullarına dikkat edilmesini, çocuk için kurallar konulmasını ve çocukların değerler eğitimi konusunda alternatif kurs ve eğitim merkezlerine gönderilmelerini önermişlerdir.

Soru 13 ile ilgili bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Kimseye baskı yapmadan sevdirmeye yöntemi ile hareket etsinler”.
(Katılımcı3)

“Muhafazakarlığın güzel olduğunu ve doğru yaşamı anlatarak yapsınlar. Aileler kendileri de koptuğu için olmuyor zaten. Yaşasınlar öyle anlatsınlar”.
(Katılımcı5)

“Çocuklara önce örnek olmak lazım. Sonra konuşmak lazım. Aksi halde olumsuzluklar olabiliyor”. (Katılımcı11)

“Sosyal medyadan uzak tutsunlar. Sosyal medya çok kötü bir yer. Her şeyin başlangıcı önceden içki idi. Şimdi sosyal medya”. (Katılımcı8)

“Anne ve babalar öncelikle kendi bireysel varlıklarının yanında bir anne ve baba nasıl olunur bunun eğitimini alsınlar. Daha sonra ise her şey kendiliğinden gelecektir”. (Katılımcı17)

“İlk önce arkadaş olma yolunda ilerlemeleri lazım. Direkt yönlendirmek yerine çocuğun kendini tanımasını sağlamak lazım. Bu şekilde her şey daha kolay olur”. (Katılımcı24)

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada ailenin, muhafazakar değerlerin taşıyıcısı rolünün sosyolojik açıdan incelenmesi amaçlanmıştır. Ailenin, muhafazakar değerlerin taşınmasında nasıl bir rol üstlendiği, bu rolün hangi mekanizmalara dayandığı ve ailenin bu rolü yürütürken karşılaştığı sorunların neler olduğu araştırılmıştır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için Samsun ilinde ikamet eden evli ve çocuk sahibi olan anne veya baba 30 kişiden araştırmanın verileri toplanmıştır. Verilerin toplandığı kişiler farklı yaş grubundan, farklı meslek grubundan 16 kadın ve 14 erkektir. Katılımcıların çoğunluğunun 2 veya 3 çocuğu vardır, tamamına yakınının hem kendileri hem de eşleri çalışmaktadır ve yarısından fazlasının aylık hane gelirleri 25000TL ve üzerindedir. Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır ve araştırma modeli olarak nitel araştırmalarda kullanılan durum modeli kullanılmıştır. Araştırmanın verileri yüz yüze görüşme tekniğiyle toplanmıştır ve araştırmanın verileri derinlemesine içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir.

Araştırmanın bulgularına dayanılarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Anne babaların muhafazakarlık tanımlamalarında, dine ve değerlere uygun yaşamanın ve başta din, devlet ve değerler olmak üzere bir şeyleri muhafaza etme ve korumanın ön planda tutulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Muhafazakarlık tanımında en belirgin tanımlamaların din üzerinden yapıldığı anlaşılmıştır.

Anne babaların gelenekleri çoğunlukla, ataların mirası olan örf ve adetler, bireye kimlik kazandıran çok önemli olgular ve yaşam tarzı olarak algıladıkları saptanmıştır. Anne babaların, dini çoğunlukla hayatın her alanını düzenleyen, hayatın odak noktası olan, dünya ve ahiret saadetine garantisi olan, vazgeçilmez bir kıymet ve baş tacı olan, hislere ve psikolojiye hitap eden ve yaratıcının peygamberi aracılığıyla gönderdiği tanrısal buyruklar olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Anne babaların, devleti çoğunlukla, insan hayatını kuşatan ve bir arada tutan, yaşamın garantisi olan ve millet, toprak ve yönetimin oluşturduğu bir bütün olarak algıladıkları anlaşılmıştır. Anne babaların, aileyi çoğunlukla, var olma ve çoğalma imkanı sağlayan, hayatla ilgili her şeyin öğrenildiği bir yer, zor ve sıkıntılı anlarda bir sığınak ve insanların birlikte güçlü oldukları bir yapı olarak algıladıkları saptanmıştır. Anne babaların, ahlaki çoğunlukla, temellerini dinden alan, hayatın her alanını düzenleyen, insana kıymet katıp onu değerli yapan, ilişkileri şekillendirip güzelleştiren ve doğru ve yanlış gösteren kurallar

olarak algıladıkları anlaşılmıştır. Anne babaların, toplumu ise ağırlıklı olarak her türden insanı barındıran insan topluluğu olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Anne babaların din, devlet, aile ve ahlak algılarının daha olumlu, benimseyici ve sahiplenici olduğu, ancak gelenek algısının daha az sahiplenici özellik taşıdığı ve toplum algılarının olumsuzla daha yakın olduğu görülmüştür. Bununla uyumlu olarak anne babalar için bu değerler içerisinde din ve ahlakın en ön sırada yer aldığı, toplumun ise en geride yer aldığı tespit edilmiştir.

Anne babaların bazılarının din, devlet, ahlak, aile, gelenek ve toplum değerlerin kesinlikle değişmeyeceğini veya değişmemesi gerektiğini düşündüğü, bununla birlikte anne babaların çoğunluğunun bu değerlerin değişebileceğini düşündükleri anlaşılmıştır. Anne babaların, din için veya bazı değer türleri için istisnalar belirseler dahi zaman içerisinde insanların bakış açıları dahil her şey değiştiği için değerlerin de değişebileceğini düşündükleri sonucuna varılmıştır.

Anne babaların din, devlet, ahlak, aile, gelenek ve toplum değerlerini öğrendikleri öncelikli kaynakların aile, okul ve çevre olduğu saptanmıştır. En belirgin kaynağın aile olması muhafazakar değerlerin aktarımında ailenin kritik rolünü ortaya koymaktadır. Bununla uyumlu olarak az sayıda anne babanın değerlerini anne babaları dışında kaynaklardan elde ettikleri anlaşılmaya karşın anne babaların çoğunluğunun değerlerini kendi anne babalarından elde ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu süreçte kendi anne babalarının değerler konusunda onları eğitip yönlendirmelerinin ve onlara değerler konusunda yaşayıp örnek olmalarının etkili olduğu anlaşılmıştır.

Anne babaların da istisnasız olarak kendi çocuklarına din, devlet, ahlak, aile, gelenek ve toplum değerlerini aktardığı veya aktarmayı planladığı saptanmıştır. Bütün anne babaların değerleri çocuklarına aktarmakta konuşarak anlatma ve yönlendirme yöntemini kullandıkları anlaşılmıştır. Anne babaların tamamına yakının da anlattıklarını yaşayarak örnek olmaya çalıştıkları anlaşılmıştır.

Anne babaların çocuklarına din, devlet, ahlak, aile, gelenek ve toplum değerlerini aktarmak istemelerinin arkasındaki belirgin motivasyonun sürdürülebilir güzel bir hayatı garantilemek, geleceğin inşasını ve ihyasını sağlamak ve çocuklarının iyi birer birey olmalarını sağlamak olduğu anlaşılmıştır.

Anne babaların çoğunluğu kendi anne babalarının değerleriyle kendi değerleri arasında farklılıklar olduğunu düşünmektedirler. Bu anne babaların, yaşanan zaman

farklı olduğu için, eğitim imkanları farklı olduğu için ve çevre ve toplum farklı olduğu için değerler konusundaki farklılıkların normal olduğunu düşündükleri saptanmıştır.

Az sayıda anne baba kendi değerleriyle çocuklarının değerleri arasında farklılık olmadığını düşünse dahi anne babalarının çoğunluğunun kendi değerleriyle çocuklarının değerleri arasında farklılık olduğunu düşündüğü tespit edilmiştir. Bu anne babaların çoğunluğunun farklılıkları normal karşıladıkları ve ahlaken doğru olduğu sürece farklılıkları sorun etmeyecekleri anlaşılmıştır. Bununla beraber, çoğu anne babanın farklılıklar nedeniyle kendilerini kötü hissettikleri ve üzüldükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anne babaların değerleri ile çocuklarının değerleri arasında farklılığa yol açan ve anne babaların değerlerini çocuklarına aktarmalarını engelleyen olumsuz faktörlerin ise başta sosyal medya ve çevre olmak üzere okul, TV/filmler ve akıllı telefon olduğu saptanmıştır. Anne babaların bu olumsuz faktörlerle mücadele yöntemlerinin ise çoğunlukla teknolojinin kullanımının kontrol edilmesi ve sınırlandırılması olduğu, çocuklarına daha fazla sevgi ve anlayış göstermek olduğu ve çocuklarıyla yakından ilgilenmek olduğu anlaşılmıştır.

Anne babaların tamamı din, devlet, ahlak, aile, gelenek ve toplum değerlerinin çocuklara aktarılması konusunda diğer anne babalar için önerilerde bulunmuşlardır. Bu davranışları, anne babaların bu değerlerin aktarımını önemsedikleri, değerlerin aktarımı için bir yaklaşımlarının ve planlarının olduğu ve kendileri gibi başka anne babaların da bu değerleri çocuklarına aktarmaları gerektiğini düşündükleri şeklinde yorumlanmıştır. Anne babaların başka anne babalara değerlerin aktarımı konusunda öncelikli önerilerinin ise değerlerin baskı yapmadan sevdirek öğretilmesi, değerlerin yaşayarak ve örnek olarak öğretilmesi, anne babaların önce kendilerini değerler konusunda ve değerleri nasıl öğretecekleri konusunda eğittikten sonra çocuklarını eğitmeleri, çocuklarla yakından ilgilenip onlarla zaman geçirilmesi, değerleri öğretmek konusunda kararlı ve azimli olunması ve günün şartlarının ve zamanın gereklerinin anlaşılması olduğu saptanmıştır.

Bu araştırmada elde edilen bulgular alanyazındaki araştırmalarla paralellik göstermektedir. Alanyazındaki çalışmaların belirttiği gibi bu araştırmada da Türk toplumunda dine, ahlaka, devlete ve aileye değer verildiği bulunmuştur (Aile Araştırma Kurumu, 1997; Şentürk, 2008; Öntaş, 2016; Doğan, 2016). Buna gerekçe

olarak ise Türk ailesinin kültürel değerlerine daha fazla bağlı olması ve onları daha fazla muhafaza etmesi gösterilmektedir (Kara, 2016). Bu araştırmada muhafazakar değerler arasında din ve ahlakın ön plana çıktığı ve ahlakın da çoğunlukla din temelli açıklandığı bulunmuştur. Alanyazındaki çalışmalar da Türk aile yapısında dinin önemli bir rolü olduğunu ve Türk ailesi incelenirken dini etkilerden bağımsız olarak incelenemeyeceğini belirtmektedirler (Çelik, 2010). Ayrıca, her ne kadar Türk toplumunda dinin görünürlüğü azalmış olsa dahi Türk toplumunun halen dini değerlerine önem veren ve ailedeki pek çok uygulamayı dini inançlara göre düzenleyen bir toplum olduğu tespiti yapılmıştır (Akdoğan, 2004). Diğer taraftan, muhafazakarlıkta asıl olanın toplum olduğu ve bireyin toplum tarafından yaratıldığı kabul ediliyor olsa dahi (Nispett, 1990) muhafazakarlığın bu ön kabulünün aksine bu araştırmada topluma verilen değer görece düşük olduğu bulunmuştur. Benzer olarak, muhafazakarlığın ana omurgasını geleneklerin oluşturduğu belirtilse dahi (Doğan, 2016) bu araştırmada geleneğe verilen önemin din, ahlak ve devletten sonra geldiği saptanmıştır.

Bununla birlikte yine alanyazındaki araştırmalarla uyumlu olarak toplumun yapısında ve kurumlarında meydana gelen değişimlere bağlı olarak değerlerinde de farklılaştığı tespit edilmiştir (Kirman, 2004; Özer, 2003; Zeybekoğlu, 2013; Kara, 2016). Ayrıca, değişimin kaçınılmaz olduğu ve değerlerin de değişime açık olduğu ifade edilmiştir (Yazıcı, 2006). Önceki çalışmalar küreselleşmenin artmasıyla kültürler arası geçişkenliğin arttığını ve değerlerin giderek daha fazla farklılaştığını vurgulamaktadır (Şahan ve Akbaş, 2018). Bu araştırmanın bulguları da bu durumu doğrulamaktadır.

Alanyazındaki araştırmalar değerler konusundaki değişimi günümüzde giderek artan teknolojik imkan ve TV, akıllı telefon, İnternet, Sosyal medya vb. kitle iletişim araçlarına ve bu araçların sunduğu fırsatlara bağlamaktadır (Bakırcı, 2010; Çelik, 2010; Bayer, 2013; Çapcıoğlu, 2018). Benzer olarak bu araştırmada da sosyal medya ve TV/filmlerin değerlerin aktarımını olumsuz etkilediği bulunmuştur. Kent yaşamının zorlukları ve yoğunluğu nedeniyle ve aynı zamanda karı ve kocanın aynı anda bir meslek sahibi olarak çalışıyor olmaları nedeniyle çocukların yetiştirilmesi ve değerlerin aktarılması konusunda sorunların yaşandığı belirtilmektedir (Buğra, 2011; Kesgin ve Yaman, 2013). Bu araştırmadaki anne babaların neredeyse tamamının

eşleriyle birlikte bir iş sahibi oldukları görülmüştür. Değerlerin aktarılmasında karşılaşılan zorluklarından birisi de bu birlikte çalışma durumu olabilir.

Bu araştırmada ailenin muhafazakar değerleri aktarmadaki rolünü etkileyen faktörlerden birisinin de okul olduğu bulunmuştur. Okulun muhafazakar değerleri şekillendirdiği veya mevcut muhafazakar değerleri değiştirdiği saptanmıştır. Bazı durumlarda ailenin değeriyle okulun öğrettiği değerlerin aynı olmadığı anlaşılmıştır. Önceki çalışmalar da kültürel değerleri öğreten aile ve okul gibi kaynaklar arasında farklılık olabileceğini ve bunun da çatışmalara yol açabileceğini belirtmişlerdir (Özensel, 2003; Birkök, 2019).

Bu araştırmada anne babaların çocuklarına önem verdikleri, onların geleceklerini düşündükleri ve onların daha iyi bir hayat ve gelecek sahibi olmalarını istedikleri anlaşılmıştır. Bu bulgularla paralellik gösterir nitelikte alanyazındaki araştırmalar da Türk toplumunda aile ve çocuklara önem verildiğini, çocuğun geleceğinin düşünüldüğünü, çocukların eğitiminin önemsendiğini göstermektedir (Aile yapısı araştırması, 2006; Yılmaz; 2006; Doğan, 2015).

Bu araştırmada muhafazakar değerlerin öğrenildiği öncelikli kaynağın aile olduğu bulunmuştur. Bu bulgu değerlerin aktarımının ve muhafazasının sağlandığı başlıca kurumun aile olduğu tespitiyle uyumludur (Birkök, 2019). Ayrıca bu bulgu ailenin değerleri öğretim ve aktarım görevini üstlendiği ve kendi değerlerini çocuklarında görmek istedikleri tespitlerini doğrulamaktadır (Özkan, 2006; Memet, 2010; Kıldan, 2011; Yavuzer, 2013). Ailenin değerleri çocuklarına aktarmada telkinlerin ve bilgilendirmelerin etkili olduğu ve çocukların anne babalarını gözlem yoluyla bu değerleri kazandıkları belirtilmektedir (Gürsoy ve Coşkun, 2006; Bolay, 2007; Keskinoglu, 2008). Bu araştırma da bu çıkarımları desteklemiştir. Bu araştırma tarafından da gösterildiği gibi değerlerin aktarımında anne baba ve çocuk arasındaki ilişkilerin yakınlığı, karşılıklılığı ve güven tesisinin önemli olduğu rapor edilmiştir (Laible vd., 2015).

Araştırmanın bulgularına dayanılarak uygulayıcılar, politika yapıcılar, anne babalar ve gelecekteki araştırmalar için şu önerilerde bulunulabilir:

- Değişimin kaçınılmaz olduğu ve değerlerin de değişebileceği üzerinde fikir birliği bulunmaktadır. Ancak, devlet yöneticileri değişimi ve bu değişimin değerlere etkisini kontrol altında tutmalıdır.

- Değerlerin öğretilmesi ve sürdürülmesi için aile kurumunun güçlendirilmesi düşünülmelidir.
- Anne babaların değerleri aktarmak için istekli ve kararlı oldukları, ancak bunu nasıl yapacaklarını tam olarak bilmedikleri anlaşılmaktadır. Bu konuda aileler desteklenmeli ve eğitilmelidir.
- Aile ile okulun aktarmayı planladığı değerlerin özdeş olması sağlanmalı ve farklılıkların gerekçeleri ortaya konmalıdır.
- Çalışan kadınların ailede rollerini etkin şekilde yerine getirebilmeleri için kreş ve bakım evi imkânlarının artırılması sağlanmalıdır. Doğum izni, süt izni, ücretli izin gibi uygulamaların şartları iyileştirilmelidir.
- Çocukların değerleri öğrenebileceği ve onları cezbedecek uygulamaların geliştirilmesi düşünülmelidir. Bu kapsamda TV’de ve sosyal medyada çocuklar için alternatif içerikler üretilmelidir.
- Gelecekteki araştırmalar ailenin değerlerin aktarımındaki rolünü hem nicel hem de nitel desenler kullanarak daha sıklıkla araştırmalıdır. Bu araştırmada eğitim düzeyi ve gelir düzeyi nispeten yüksek anne babalar örneklem olarak kullanılmıştır. Gelecekteki araştırmalar farklı örneklem gruplarıyla çalışmalıdırlar.

KAYNAKÇA

- Adler, N. J. (1991). *International Dimensions of Organizational Behavior*, Second Edition. Boston: PWS-Kent Publishing Company.
- Aile Araştırma Kurumu, (1997). *Türk Ailesinde Adolesanların Sorunları*. Ankara.
- Aile Yapısı Araştırması 2006, (2010). T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, İstanbul.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Dyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akdenizli, B. (2011). İnternet, Egemenlik ve Devlet: İnternetin Ulusal ve Uluslararası Yönetime Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme, *Global Media Journal*, 31-51.
- Akdoğan A. (2004). *Sosyal Değişme ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akıncı, A. (2004). Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13, 42-64.
- Akyüz, N. ve Gürsoy, Ş. (2012). Modernleşme, Sekülerleşme ve Din. *Ana Başlıklarla Din sosyolojisi* (içinde), Akyüz, N. ve Çaplıoğlu, İ. (Ed.). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Akyüz N., Gürsoy, Ş. ve Çaplıoğlu, İ., (2009). *Din Sosyolojisi Bilimi*, Din Bilimleri 2. Ankara: Üniversitesi Basımevi.
- Allender, J. A., and Spradley, B. W. (2005). *Community Health Nursing Concepts and Practice*, 5th edition. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Al-Mosa, N.A. (2015). Role of Social Networks in Developing Religious and Social Values of the Students of the World Islamic Sciences & Education University, *International Education Studies*, 8(9), 126-137.
- Altay, H. (2004). Güç Mesafesi, Erkeklik - Dişilik ve Belirsizlikten Kaçınma Özellikleri İle Başarı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 301-320.
- Altun, F. (2005). *Modernleşme Kuramı*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Altun, S. A. (2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7- 18.
- Aluş, Y. (2015). Kültürel ve Toplumsal Gerçekliğimiz Açısından Aile Anlayışlarının ve Türk Ailesinin Değerlendirmesi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 15-24.
- Arat, N. (1996). *Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve Dünya Kız Çocuklarının Durumu*. Kadın Gerçeklikleri, (Haz.: Necla Arat). İstanbul: Say Yay..
- ASAGEM (2008). *Türkiye'de Ergen Profili*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- ASAGEM (2010). *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları
- Aslantürk, Z. ve Amman, T. (2001). *Sosyoloji*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ataca, B. (2006). *Families Across Cultures: A 30-Nation Psychological Study* (in). Ed. by James Georgas et. al. Cambridge: Cambridge University Press, 467-474.
- Ay, M. E. (2002). *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* İstanbul: Timaş Yay.

- Aybey, S. (2018). Ailenin Dini Değerleri Aktarmadaki Rolü ve Bu Süreçte Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 544-560. DOI: 10.15869/itobiad.398540
- Ayçiçeği-Dinn, A. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). The Value of Children For Parents in The Minds Of Emerging Adults. *Cross-Cultural Research*, 44(2), 174-205.
- Aydın, M. Z. (2007). *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Aydın, M. Z. ve Güler, Ş. A. (2012) *Okulda Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Aytaç, A. M., (2007). *Ailenin Serencamı-Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Aydemir, M. A. & Tecim, E. (2012). Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 43-59.
- Bakırcı, M. (2010). *Dini Kültürel Değerlerin Taşıyıcısı Olarak Üç Nesil (Giresun Örneği)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı.
- Bakıoğlu, A. ve Sılay, N. (2011). *Yüksek Öğretim ve Öğretmen Yetiştirmede Karakter Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Barutçugil İ. (2011). *Kültürler Arası Farklılıkların Yönetimi. 1. Baskı*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2016). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129 .
- Bayer, A. (2015). Sekülerleşme Din İlişkisi: Kuramsal Bir Yaklaşım, 155-184, M. A. Kirman, İ. Çapcıoğlu (ed.), *Sekülerleşme: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar* içinde. Ankara: Otto Yayınları.
- Berger, P. L. (ed.) (1999). *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Michigan: Eerdmans
- Berkner, L. K. (1972). The Stem Family and the Development Cycle of the Peasant Household: An 18th Century Austrian Example. *American Historical Review*, 77, 2.
- Beşpınar, F. U. ve Beşpınar, L. Z. (2017). Türkiye’de Hane Halkı Yapıları ve Evlilik Pratiklerinde İkili Resim: Geleneklerin yanı sıra değişimin yansımaları. *Turkish Journal of Population Studies*, 39, 109-149.
- Biçer Olgun, H. (2021). Kültürün Sosyal İnşası ve Benliğin Kültürel Kuruluşu: Sosyalizasyon Sürecinde Aile, Benlik ve Kültür İlişkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 492-532. DOI: 10.14520/adyusbd.1000824
- Bilgin, B. (2003). *İslam ve Çocuk*. Ankara: DİB Yay.
- Bilgin, V. (2010). *Bizi Kuşatan Toplum* (2.Baskı). İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları.
- Bilgiseven, A. K. (1987). *Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul.
- Bimmer, A. C. ve Korkmaz, M. A. (2020). Avrupa’da Aile Araştırmaları: Tarih, Yöntem, Kuram. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 300-317.
- Birkök, M. C. (2019). Değerler Sınıflandırması. *Journal of Human Sciences*, 16(2), 493-498.
- Bolay, S. H. (1996). *Felsefi Terimler ve Doktrinler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Bolay, S. H. (2009). *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bora, T. (1998). *Türk Sağının Üç Hali*. İstanbul: Birikim Yay.

- Bora, T. (2014). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brighouse, H. ve Swift, A. (2014). *Family Values the Ethics of Parent-Child Relationships*. Princeton Oxford: Princeton University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Browne, K. (2005). *An Introduction to Sociology*. Cambridge, Massachusetts: Polity Press.
- Bruce, S. (2015). Sekülerleşme: Sistematik Bir Betimleme, ss. 25-44, (çev. İ. Çapcıoğlu), M. A. Kirman, İ. Çapcıoğlu (ed.), *Sekülerleşme: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar* içinde. Ankara: Otto Yayınları.
- Buğra, A. (2011). *Muhafazakârlık Artıkça Kadın İstihdamı Düşüyor*, 08.03.2011 tarihli Akşam Gazetesi.
- Canatan, K. (2011). Aile Sosyolojisi: Konuları, Perspektifi ve Gelişimi. Kadir Canatan ve Ergun Yıldırım (Eds.). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Canatan, K. (2013). Aile Sosyolojisi, *Aile Sosyolojisi: Bilimsel ve Kuramsal Çerçeve*, K.Canatan ve E.Yıldırım (Ed.). İstanbul: Açılım Kitap.
- Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2016). *Aile Sosyolojisi*, 5. Baskı. İstanbul: Açılım Kitap.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, 2. Cilt, (Çev.: Ebru Kılıç). İstanbul: Bilgi Üniv. Yay.
- Cebeci, S. (2005). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Celkan, H. Y. (1991). Beşeri Kültürün Temel Ögesi Aile: Aile ve Toplum. *Başbakanlık Aile Araştırması Kurumu Dergisi*, 1(1), 81- 85.
- Chen, X., Rui, F. and Zhao, S. (2015). Culture and Socialization, *Handbook of Socialization: Theory and Research* (in). Ed. by Joan E. Grusec and Paul D. Hastings. New York: The Guilford Press. p. 451-471.
- Civettini, N. H. W. and Glass, J. (2008). The Impact of Religious Conservatism on Men’s Work and Family. *Gender & Society*, 22(2), 172-193.
- Coşkun, A. (1994). Geleneğin ve Geleceğin Kavşağında Dindar İnsanla Modern İnsan Karşı Karşıya. *Bilgi ve Hikmet*, 6, 46.
- Creswell, J. (2003) *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Method. Approaches*. London: Sage Pub.
- Cutler, H. A., & Radford, A., (1999). Adult Children of Alcoholics: Adjustment to a College Environment. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 148-153.
- Çağdaş, A. (2003). *Anne-Baba-Çocuk İletişimi*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Çakı, F. (2011). Korku Mühendisliğinin Gölgesinde Muhafazakar Gençlik. *Demokrasi Platformu*, 25, 47-63.
- Çapcıoğlu, İ. (2018). Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile. *Turkish Studies*, 13(2), 19-34.
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2012). *Türkiye’de Aile İş ve Toplumsal Cinsiyet*. Erişim Tarihi: 13.06.2022. <https://gazetesi.sabanciuniv.edu/2013-11/turkiyenin-aile-ve-toplumsal-cinsiyet-durumu>.
- Çavlin, A. (2014). Türkiye’de Boşanma. M. Turğut ve Feyzioğlu, S. (Ed.), *İçinde Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler Öneriler* (197-206). İstanbul: Çizge Tanıtım ve Kırtasiye Ltd. Şti.

- Çelik, C. (2010). Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 08, 25-35.
- Demir, Z. (1997). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: İz Yay.
- Denli, N. (2010). *Türkiye’de Muhafazakârlık Tartışmalarının Gelişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Dodurgalı, A. (2011). *Ailede Din Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yay.
- Doğan İ. (2001). *Osmanlı Ailesi-Sosyolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Doğan, İ. (2004). *Sosyoloji, Kavramlar ve Sorunlar* (6. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2009). *Dünden Bugüne Türk Ailesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Doğan, Ş. (2015). Muhafazakârlık, Aile ve Kadın (Çankırı Örneği). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 163-193.
- Doğan, Ş. (2016). Muhafazakârlık, Aile ve Kadın (Çankırı Örneği). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 163-193 .
- Dost, A., Çıtlak, B., Yağmurlu, B. ve Leyendecker, B. (2006). *Türk Annelerin Çocuklarına İlişkin Uzun Süreli Sosyalleştirme Hedefleri: Annelerin Eğitim Durumunun Sosyalleşme Hedeflerine Etkisi*. 14. Ulusal Psikoloji Kongresinde Sunulmuş Serbest Bildiri. 6-8 Eylül.
- Dönmezer, S. (1984). *Sosyoloji*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Duman, M. Z. (2011). Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4, 19-51.
- Duman, Z. (2012). Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 19-51.
- Durkheim, E. (1994). *Sosyolojik Metodun Kuralları*, 2. Baskı, (Çev.: Enver AYTEKİN). İstanbul: Sosyal Yay.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 55- 72.
- Eröz, M. (1982). *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, 3. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Eşmeli, İ. (2017). Semavi Dinlerde Aile, *Aile ve Modernite*, ed. S. Aybey, M. Akın, T. Ashyrov, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Fichter, J. (1996). *Sosyoloji Nedir?* (Çev. Nilgün Çelebi). Ankara: Atilla Kitabevi.
- Fichter, J. (2009). *Sosyoloji Nedir?*. (Çev: Nilgün Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Freyer, H. (1964). *Din Sosyolojisi* (Çev. T. Kalpsüz). Ankara: A.Ü.İ.F. Yayınları.
- Frones, I. (2016). *The Autonomous Child: Theorizing Socialization*. London: Springer.
- Galvin, K. (2006). Diversity’s Impact on Defining the Family: Discourse-dependence and Identity, L.H. Turner ve R. West (Ed.), *The Family Communication sourcebook*, 3–19, Sage, Thousand Oaks, CA.
- Giddens A. (1991). *Sosyoloji*, (çev. H. Özel, C. Güzel). Ankara: Ayraç yayınları.
- Giddens, A. ve Pierson, C. (1998). *Conversations with Anthony Giddens – Making Sense of Modernity*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, Özel, A. ve Güzel, C. (çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gittins, D. (1985). *Aile Sorgulanıyor* (Çev. T.Erdem). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Gittins, D. (2011). *Aile Sorgulanıyor*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Goody, J. (2004). *Avrupa'da Aile* (Çev. S.Arısoy). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Gökalp, Z. (1973). *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I. Devlet Kitapları*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gökalp, Z. (1975). *Türk Ahlakı*. Ankara: Türk Kültür Yayını.
- Gökçe, B. (1990). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme, *Aile Yazıları I-Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç*, Der., Beylü Dikeçligil; Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Bilim Serisi 5/1, 205-223
- Gökçe, B. (1991). *Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme, Aile Yazıları I*. Ankara: BAAK.
- Gökçe, B. (1996). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*. Ankara: Savaş Yay.
- Gökce, H. (2017). Dünü, Bugünü, Yarını İle Aile. *Sosyoloji Notları*, 1(1), 50-63.
- Güler, E. Z. (2008). Muhafazakarlık: Kadim geleneğin savunusundan faydacılığa. B. Örs (Ed.), *19. yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasi ideolojiler içinde* (s. 115-162). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gümüş, H. (2014). *Kültürel Değerleri Korumaya Yönelik Okul Ortamına İlişkin Öğretmen Ve Veli Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı.
- Güneş, A. (2014). Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 153-164.
- Gürel, T. (2007). *Türk Siyasi Tarihinde 'Muhafazakarlık' Kimliği ve AKP Örneği İncelemesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi İletişim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Gürsoy, F. ve Coşkun, T. (2006). Büyük Ebeveynleriyle Yaşayan Çocukların Aile Ortamlarını Değerlendirmeleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 151-164.
- Güvenç, B. (2011). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Hallaç, S. ve Öz, F. (2014). Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2), 142-153.
- Haralambos, M. and Holborn, M. (1985). *Sociology: Themes and Perspectives*. London: Bell and Hyman.
- Heywood, A. (2011). *Siyaset. Buğra Kalkan* (Eds.). (Çev. Bekir Berat Özüpek vd.). Ankara: Liberte Yayın Grubu.
- Hofstede, G., (1980). *Culture's Consequence's International Differences in Work-Related Values*. London: Sage Publications.
- Hofstede, G. (1983). The Cultural Relativity of Organizational Practices and Theories. *Journal of International Business Studies*, 14(2), 75-89.
- Hofstede, G., (1984). *Culture's Consequences: Comparing Values Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations* [Abridged]. London: Sage Publications.
- Hofstede, G. (1993). Cultural Constraints in Management Theories. *Academy of Management Perspectives*, 7(1), 81-94.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations* [Second Edition], London: Sage Publications.

- Hofstede, G. (2006). What did Globe Really Measure? Researchers' Minds Versus Respondents' Minds. *Journal of International Business Studies*, 37(6), 882-896.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., Minkov, M. (2010). Cultures and Organizations: Software of the mind: *Intercultural cooperation and its importance for survival*. Revised and expanded third edition. McGraw-Hill. 29-31; 44-45.
- Inglehart, R., Baker, W. E. (2000). Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review*, 65(1), 19-51.
- Inglehart, R. F. (2008). Changing values among western publics from 1970 to 2006. *West European Politics*, 31(1-2), 130-146.
- Işık, G. (2013). *Sanaldan Sokağa Toplumsal Hareketler*, 1.Basım. Ankara: Nobel Yayınları.
- İçli, G. (1997). Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (3), 59-68.
- Jones, C. L., Tepperman, L. & Wilson, S. J. (1995). *The Futures of The Family*. New Jersey: Prantice-Hall.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun Değeri: Türkiye'de Değerler ve Doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Cemalcılar, Z. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim yayınevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Ataca, B. (2017). Çocuğun Değeri Ve Aile Değişimi: Türkiye'den Otuz Yıllık Bir Portre. Çev. Pelin Önder Erol ve Ebru Aloğlu. *Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, (35), 77-101.
- Kara, F. (2016). *Aynı Kan Farklı Dünyalar: Muhafazakar Aile ve Gençleri*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı
- Karaköse, Ş. (2010). *Etkili Din Öğretimi*. İstanbul: TİDEF.
- Karanlık A. (2014). *Örgüt Kültürünün Hemşirelerin Örgütsel Bağlılığına Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Antalya Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü.
- Karp, D. R. (2000). *Values Theory and Research*. *Encyclopedia of Sociology*, (2nd Edition). Newyork: Macmillan Reference, USA.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2016) *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yay.
- Kenan, S. (2007). Modern Eğitimde Değer Arayışları. *DEM Dergi*, 1, 28-33.
- Kesgin, B. ve Yaman, Ö. M. (2013). Değişen Aile ve Muhafazakârlığın Aile Vurgusu; Üretilen Politikalar Bu Vurguya Ne Kadar Hizmet Ediyor? *Sosyoloji Divanı*, 1(2), 141-159.
- Keskinoğlu, Ş. M. (2008). *İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Mesnevi Temelli Değerler Eğitimi Programının Ahlaki Olgunluğa ve Saldırganlık Eğilimine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıldan, A. O. (2007). Okul Öncesi Eğitim Ortamları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(2), 501-510.
- Kılıçoğlu, İ. (1990). *Değer, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. İstanbul: Risale Yayınları.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404 .

- Kirk, R. (2005). Süreklilik ve Değişim. (Çev. Faruk Çakır). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, (4), 11-26.
- Kirman, M. A. (2004). *Din sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kirman, M. A. (2005). *Din ve Sekülerleşme*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kleinberg, S. S. (1991). *Politics and Philosophy – The Necessity and Limitations of Rational Argument*. Oxford: Blackwell.
- Koçel, T. (2014). *İşletme Yöneticiliği. 15. Baskı*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kongar, E. (1981). *21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (1995). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kottak, C. P. (2002). *Antropoloji – İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Kottak C.P. (2008). *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. Çeviren: Serpil N. Altuntek, Balkı Aydın Şafak, Dilek Erdal, Yılmaz S. Erdal, Serpil Eroğlu, Erhan G. Ersoy, Süreyya Özbek, Sibel Özbudun, Şebnem Pala, Gülfem Uysal. Ütopya Yayınevi: Ankara, 46-58.
- Kurt, A. (2006). Düünden Bugüne Türk Ailesi. *Düünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, içinde, Ed., Memet Zincirkıran. Ankara: Nova Basın Yayın.
- Laible, D., Thompson, R. A. ve Froimson, J. (2015). Early Socialization: The Influence of Close Relationships. *Handbook of Socialization: Theory and Research* (in). Ed. by Joan E. Grusec and Paul D. Hastings. New York: The Guilford Press. p. 35-59.
- Maleki, A. ve De Jong, M. A. (2014). Proposal for Clustering the Dimensions of National Culture. *Cross-Cultural Research*, 48(2), 107-143.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mccoy, C. W. (1996). Reexamining Models of Healthy Families. *Contemporary Family Therapy*, 18, 243-256.
- Mehmedoğlu, Y. (2005). *Okulöncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*. Ankara: TDV.
- Memet, N. (2010). *Ebeveynlerin Çocuklarına İlişkin Sosyalleştirme Hedeflerinin, Kültürel Değer Yönelimleri ve Eğitim Düzeyleri İle Çocuğun Cinsiyeti Ve Doğum Sırası Açıklarından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.
- Meriç N. (2005). *Değişen Kentte Dinî Hayat*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan felsefesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Mert, N. (1994). *Laiklik Tartışmasına Kavramsal bir Bakış*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Mills, C. W. (2000). *Toplumbilimsel Düşün* (Çev. Ü.Oskay). İstanbul: Der Yayınları.
- Mocan-Aydın, G. (2000). Western Models of Counseling and Psychotherapy within Turkey: Crossing cultural boundaries. *The Counseling Psychologist*, 28(2), 281-298.
- Mollaer, F. (2008). *Türkiye'de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Murdock, G. (1949). *Social Structure*. New York: Macmillan.
- Navaro, L. (2007). *Tapınağın Öbür Yüzü – Bağlılık ve Bağımlılık Üzerine*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Nisbett, R. (1990). Muhafazakarlık. (E. Mutlu, Çev.). T. Bottomore & R. Nisbet (Ed.), *Sosyolojik çözümlemenin tarihi* içinde (s. 97-133). Ankara: Verso Yayıncılık.
- Nisbett, N. (1997). *Muhafazakârlık: Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (Haz. M.Tunçay-A.Uğur). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Nisbett, R. (2014). *Muhafazakarlık: Düş ve Gerçek* (3.Baskı). (Çev. Kudret Bülbül ve M. Fatih Serenli). Ankara: Kadim Yay.
- Nişancı, Z. N. (2012). Toplumsal Kültür-Örgüt Kültürü İlişkisi ve Yönetim Üzerine Yansımaları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1279-1293.
- Oakeshott, M. (2004). Muhafazakâr Olmak Üzerine. (Çev. Ğsmaail Seyrek). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 1(1), 55-78.
- Ocak, A. Y. (1995). Değişen Dünyada İslam'ın Batıya Dönük Yüzü. *Türkiye Günlüğü*, 35, 91-92.
- Ortaylı, İ. (2001). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Ortaylı, İ. (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Timaş Yay.
- Öcel, N. (2002). *İletişim ve Çocuk İletişim Ortamlarında Çocuk Reklâm ve Etkileşimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Ögel, B. (1988). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Öntaş, T. (2016). İdeolojinin Kültürel Yorumu Olarak Değerler ve Bir Değerler İdeolojisi Olarak Muhafazakârlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14(31), 159-185 .
- Özabacı, N. (2004). *Evlilik Öncesi İlişkiler*. Evlilik Okulu, (Editör: Haluk Yavuzer). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özbolat, A. (2017). Postmodern Dünyada Din: Yaygınlaşan Dinsellik, Yüzeyselleşen Dindarlık, *Journal of Islamic Research*, 28 (3), 265-278.
- Özen, (1996). *Bürokratik Kültür 1* (Yönetmel Değerlerin Toplumsal Temelleri), Ankara: TODAİ Yayınları.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-240.
- Özer, İ. (2003). *Toplumsal değişme/gelişme, sosyolojiye giriş*, Sezal, İ (Ed). Ankara: Martı Yayınları.
- Özipek, B. B. (2010). Avrupa'da ve Türkiye'de Muhafazakarlık. *Muhafazakar düşünce*, 7(25-26), 105-120.
- Özkalp E. (2000). *Sosyolojiye Giriş, 10. Baskı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özkan, R. (2006). *Türk Eğitim Sisteminde Himayeci Değerler İlköğretim Ders Kitapları Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Pusch, B. (2000). *Türk Gençliğinin Muhafazakarlığı ve İslamcı Söylemin Zemini*. Türkiye ve Avrupa'da Gençlik. Ankara: Konrad Adenauer Vakfı'nın, Türk Demokrasi Vakfı ile beraber düzenlemiş olduğu konferansta sunulan bildiriler.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Safi, İ. (2005). *Türkiye'de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Sağlam, İ. (2002). Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar. *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11, 167-190.

- Sarfati, M. (2020). Tükenmiş Bir Gezegende Modayı Takip Etmek. *İktisat ve Toplum*, 115, 90-96.
- Sargut, S. 2001. *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim* (2. Baskı). Ankara: İmge Yayıncılık.
- Sarı, Y. (2009). *Okul Müdürlerinin Kültürel Değerlerinin Yönetim Üzerindeki Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Satir, V. (2001). *İnsan Yaratmak*, (Çeviren: Selim Yeniçeri). İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Schwartz, S. H. (2006). A Theory of Cultural Value Orientations: Explication and Applications. *Comparative Sociology*, 5(2-3), 137-182.
- Schwartz, S. H. (1999). A Theory of Cultural Values and Some Implications for Work. *Applied Psychology: An International Review*, 48(1), 23-47.
- Selçuk, M. (2005). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: TDV.
- Sezal, İ., (1981). *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*. Ankara: Birlik Yayınları.
- Sezal, İ (2002). Toplum ve Aile, *Sosyolojiye Giriş*, Ed., İhsan Sezal, Martı Kitap ve Yayınevi, Ankara, 161-198.
- Sezen, Y. (1990). *Sosyoloji ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları.
- Subaşı N. (2007). *Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları*. Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam, Ankara, TDV Yayınları, 511-523.
- Sungur, Z. (2011). Türkiye’de Kültür ve Kültürel Değişim. İçinde Z. Sungur (Ed.), *Türkiye’nin toplumsal yapısı* (s. 28-60). Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Süleymanov, D. A. (2009). Çağdaş Türk Toplumlarında Aile ve Evlilik İlişkileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(17), 7-17 .
- Şahan, B. ve Akbaş, T. (2017). Sistemik psikoterapi temelli grupla psikolojik danışma oturumlarının katılımcıların ayrışma bireyleşmeye yönelik farkındalıkları açısından incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 67-95
- Şahan, B. & Akbaş, T. (2018). Kültürel Olarak Farklı Ailelerle Psikolojik Danışma ve Türk Aile Yapısında Kültürün Rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (46), 217-239 .
- Şahin, K. (2011). Kültürel Yozlaşmaya Neden Olan Bir Unsur Olarak Televizyon. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 243-278.
- Şener, E., (1984). Cumhuriyet Türkiye’sinde İçtihatların Işığında Aile Yapısının Değişimi: Türkiye’de Ailenin Değişimi, Yasal İncelemeler. *Türk Sosyal Bilimler Derneği*, 3, 109-127
- Şentürk, D. Ü. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 7-32 .
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (2009). *Boşanma Nedenleri Araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Tezcan, M. (1991). *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Timuçin, A. (2004). Değer, *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Timuçin, A. (2005). Değer Nedir? *Felsefe Dünyası*, 1(41), 10-19.
- Topses, G. ve Topses, M. D. (2010). *Toplumbilime Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Touraine A. (1977). *The Self Production of Society*. USA: The University of Chicago Press.

- Touraine, A. (2012). *Modernliğin Eleştirisi*, (çev. Hülya Uğur Tanrıöver), 8. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Triandis, H. C. (1989). The Self and Social Behavior in Differing Cultural Contexts. *Psychological Review*, 96(3), 506-520.
- Triandis, H. C. (1995). *Culture and Social Behavior*. New York: Mc Graw-Hill.
- Triandis, H. C. (2001). Individualism – Collectivism and Personality. *Journal of Personality*, 69(6), 907-921.
- Turan Ş. ve Aktan, D. (2008). Okul Hayatında Var Olan ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler. *Türk eğitim bilimleri dergisi*, 6(2), 227-259.
- Turan, S., Durceylan, B., Şişman M. (2005). Üniversite Yöneticilerinin Benimsedikleri İdari ve Kültürel Değerler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13, 181-202.
- Ulusoy, K. (2007). *Lise Tarih Programında Yer Alan Geleneksel ve Demokratik Değerlere Yönelik Öğrenci Tutumlarının ve Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Uysal, E. (2003). Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsani Erdemler–İslami Erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 12(1), 51-69.
- Vergote, A. (1978). Çocukta Din, (çev. Erdoğan Fırat). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 312-326.
- Wasti, S. A. ve Erdil, E.S. (2007). Bireycilik ve Toplulukçuluk Değerlerinin Ölçülmesi: Benlik kurgusu ve INDCOL ölçeklerinin Türkçe geçerlemesi. *Yönetim Araştırmalar Dergisi*, 7, 39-66.
- Wilson, B. (2015). Sekülerleşme, 9-24, M. A. Kirman, İ. Çapcıoğlu (ed.), *Sekülerleşme: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar* içinde. Ankara: Otto Yayınları.
- Yağmurlu, B. Çıtlak, B., Dost, A. & Leyendecker, B. (2009). Türk annelerin çocuk sosyalleştirme hedeflerinde eğitime bağlı olarak gözlemlenen farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 1-15.
- Yavuz, K. (2012). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Yavuzer, H. (2013). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler Eğitimi'ne Genel Bir Bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 499-522.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, H. (2006). *Türkiye'de Muhafazakârlık, Aile, Batı, Din: İlk Sonuçlar Üzerine Genel Değerlendirme*. (Yayınlanmamış Araştırma Raporu). Proje Desteği: Açık Toplum Enstitüsü ve Boğaziçi Üniversitesi.
- Yılmaz, M (2004). Türk Muhafazakârlığının Kültürel ve Siyasî İmkân ve Sınırlılıkları. *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu*, (İstanbul: 10-11 Ocak 2004), 216-226.
- Yiğit, R. (2011). Emekli Polislerin Benlik Saygılarının Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 86-94.
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). *Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek 1. Görüşme Formu

Sayın katılımcı, araştırmamıza katıldığınız için teşekkür ederiz. Bu araştırmada muhafazakar değerlerin taşıyıcısı olarak ailenin rolünün sosyolojik açıdan analiz edilmesi amaçlanmıştır. Muhafazakar değerlerin taşınmasında ailenin nasıl bir rol üstlendiğinin, bu rolün hangi mekanizmalara dayandığının ve bu rolü yürütürken karşılaşılan sorunların açığa çıkartılması hedeflenmektedir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için anne babaların görüşlerinin incelenmesi hedeflenmektedir. Araştırmadan elde edilecek bulguların toplumun temel yapılarından olan aileyi daha iyi anlamak, aile yapısını güçlendirmek, ailenin işlevlerini geliştirmek, aile içi iletişimi artırmak, aile içi ilişkileri güçlendirmek ve kültürel değerlerin korunması sağlamak açılarından katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde sizin görüşlerinizin katkısı önemlidir. Ankete katılmak gönüllülük esasına dayanır. Sizi rahatsız eden veya cevaplamak istemediğiniz soruları cevaplamayınız. Bu araştırmada kimliğinizi belirtecek herhangi bir bilgi kullanılmamaktadır. Bu araştırmanın verileri tamamen bilimsel amaçlarla kullanılacaktır ve veriler üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Muhafazakar değerlerin taşıyıcısı olarak ailenin rolüyle ilgili görüşlerinizi almak istediğimiz 13 adet sorumuz bulunmaktadır. Bu sorulara geçmeden önce yaşıınız, eğitim düzeyiniz, kaç yıldır evli olduğunuz, çocuk sayısı, mesleğiniz, eşinizin mesleği ve aile toplam aylık geliri ile ilgili bilgilerinizi alabilir miyim?

- 1- Sizin için muhafazakarlık ne ifade etmektedir?
- 2- Gelenekler, din, devlet, aile, ahlak ve toplum hakkındaki görüşlerinizi alabilir miyim? (Her kavram üzerinde görüş ayrı ayrı alınacak)
- 3- Sizin için bunların hangileri daha önceliklidir? Nedenlerini açıklayınız?
- 4- Bu olguların değişimini nasıl değerlendirirsiniz? Bu olgular zamanla değişebilir mi veya değişmeli mi?
- 5- Yukarıda sayılan muhafazakar değerlerle ilgili görüşleriniz nasıl şekillendi? Görüşleriniz şekillenmesinde hangi etkenler rol oynadı?
- 6- Bu bakış açısına sahip olmanızda anne babanızın nasıl bir etkisi oldu açıklayınız?

- 7- Siz bu muhafazakar değerlerle ilgili bakış açınızı kendi çocuklarına aktarıyor musunuz veya aktarmayı planlıyor musunuz? Bunu hangi yöntemleri kullanarak yapıyorsunuz veya yapmayı planlıyorsunuz? Bu süreci açıklayabilir misiniz?
- 8- Sizin bu muhafazakar değerlerle ilgili bakış açınız ile çocuğunuzun bu değerler hakkındaki bakış açısı arasında fark var mı? Eğer varsa veya fark olsaydı bu sizi nasıl hissettirirdi?
- 9- Muhafazakar değerleri çocuğunuza aktarmak neden önemlidir açıklar mısınız?
- 10- Muhafazakar değerlerle ilgili bakış açınızı çocuklarınıza aktarmanızı engelleyen etkenler var mıdır, varsa nelerdir? Açıklar mısınız?
- 11- Bu etkenlerle ilgili nasıl bir çözüm geliştiriyorsunuz? Açıklar mısınız?
- 12- Sizin muhafazakar değerlere bakış açınızla kendi anne babanızın bakış açısı arasında bir farklılık var mıdır? Varsa bu farklılığı nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 13- Muhafazakar değerlerin çocuklara aktarılmasıyla ilgili anne babalara öneride bulunmak isteseydiniz ne söylediniz? Açıklar mısınız?

Görüşmemiz sona ermiştir. Katılımınız ve katkılarınız için çok teşekkür ederim.

Ek 2. Etik Kurul Kararı

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
28.10.2022	9	2022-844

KARAR NO: 2022-844
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Mustafa CEMALLIOĞLU'nun Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE danışmanlığında "Muhafazakar Değerlerin Taşıyıcısı Olarak Ailenin Rolü Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezine ilişkin mülakat çalışmasını içeren 85941 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Mustafa CEMALLIOĞLU'nun Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE danışmanlığında "Muhafazakar Değerlerin Taşıyıcısı Olarak Ailenin Rolü Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezine ilişkin mülakat çalışmasının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

ÖZ GEÇMİŞ

Mustafa CEMALLIOĞLU Terme Anadolu İmam Hatip lisesini bitirdikten sonra Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2019 yılında mezun oldu. 2019 yılında OMÜ LEE Felsefe ve Din Bilimleri Ana bilim Dalı Yüksek Lisans programına girdi. Mezuniyetinden bu yana İmam hatip olarak görev yapmaktadır.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0000-0002-3728-3919.

Yayınlar:

1. Cemallıoğlu M. (2022). Din Ve Kadın İlişkisinin Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi. *Avrasya Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Dergisi*, 45, 113-128